

**SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE LA SITUACIÓ
SOCIOECONÒMICA I LABORAL DE LES ILLES BALEARS**

SUMARI

1. PREÀMBUL (p. 3)
2. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE LA SITUACIÓ SOCIOECONÒMICA I LABORAL DE LES ILLES BALEARS (p. 12)
  - A. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE ELS SECTORS PRODUCTIUS I LES ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES (p. 13)
    - A.1. SECTOR PRIMARI (p. 13)
    - A.2. INDÚSTRIA (p. 23)
    - A.3. CONSTRUCCIÓ (p. 27)
    - A.4. TURISME (p. 30)
    - A.5. COMERÇ (p. 43)
    - A.6. TRANSPORT (p. 49)
    - A.7. ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES: FINANÇAMENT AUTONÒMIC I BALANÇA FISCAL (p. 64)
  - B. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE EL MERCAT DE TREBALL I L'ECONOMIA SOCIAL (p. 71)
    - B.1. MERCAT DE TREBALL (p. 71)
    - B.2. ECONOMIA SOCIAL (p. 87)
  - C. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE QUALITAT DE VIDA, PROTECCIÓ SOCIAL I IMMIGRACIÓ (p. 90)
    - C.1. DEMOGRAFIA, DONA, LLAR I EXCLUSIÓ SOCIAL (p. 90)
    - C.2. SALUT I SISTEMA SANITARI (p. 98)
    - C.3. EDUCACIÓ (p. 106)
    - C.4. HABITATGE (p. 109)
    - C.5. MEDI AMBIENT (p. 112)
    - C.6. CULTURA (p. 118)
    - C.7. SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ (p. 127)
    - C.8. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA (p. 134)
    - C.9. MARC NORMATIU SOBRE L'ÚS SOCIAL DE LA LLENGUA (p. 138)
    - C.10. SEGURETAT SOCIAL I PROTECCIÓ SOCIAL (p. 141)
    - C.11. VOLUNTARIAT I ORGANITZACIONS (p. 148)
    - C.12. IMMIGRACIÓ (p. 150)
3. ANNEX LEGISLATIU (p. 155)
4. COL·LABORADORS (p. 168)

1. PREÀMBUL

1.1. Introducció

El creixement econòmic que s'ha registrat a les Balears en els darrers cinquanta anys, que s'ha produït gràcies al desenvolupament de l'activitat turística, ha transformat completament l'estructura econòmica i social de les Illes. Fa tan sols cinquanta anys les Balears eren una regió amb una estructura productiva agrària i industrial on el pes d'aquests dos sectors representava més o menys a parts iguals el 70% del conjunt de l'activitat productiva, i la resta es generava en un 25% en el sector dels serveis i només en un 5% en el sector de la construcció. Avui, les Balears presenten una estructura productiva molt semblant a la de les economies més desenvolupades del món, com és el cas dels EUA, on el sector predominant és el terciari, que representa més del 80% del total de la producció, i on la construcció arrossegada pel turisme representa ja la segona activitat productiva, amb més d'un 10% de la producció. Les activitats agràries i industrials —preponderants abans— avui no representen més del 10% de la producció, ja que la indústria no arriba al 8% i el sector primari no representa més de l'1%.

En l'actualitat, les Balears són la comunitat autònoma amb el major desenvolupament econòmic de l'Estat espanyol,¹ se situen per damunt de la mitjana europea en termes de renda per càpita² i acullen un important nombre d'immigrants, no tan sols de països menys desenvolupats, sinó principalment ciutadans europeus que troben a les Illes un entorn i una qualitat de vida molt atractius tant per viure-hi com per desenvolupar-hi les seves activitats empresarials i professionals.

Aquest procés de creixement intens i de generació de riquesa ha originat també disfuncions i canvis estructurals, alguns dels quals irreversibles, en el sistema econòmic de les Illes, bàsicament associats a les característiques peculiars de l'activitat turística, centrada als mesos d'estiu, predominant a les Balears. Així podríem destacar com a principals costos del creixement econòmic l'abandonament del camp, la pèrdua progressiva del teixit industrial, una més poca presència de valors culturals autòctons, una dualització de les pautes de consum entre població resident i visitant, la degradació de valors del medi natural, una pressió urbanística molt forta que comporta una parcel·lació excessiva de sòl i un deteriorament paisatgístic, la manca de recursos hídrics de qualitat, la saturació de les

---

¹ Si en lloc de mesurar l'índex de riquesa per càpita en termes de PIB, es calcula en termes de renda familiar bruta disponible corregida pel poder de compra (RFBD), les Balears passen de ser la primera comunitat autònoma a ser la nombre sis. Aquest fet s'explica perquè la inflació a les Balears se situa per sobre de la mitjana de l'Estat. Vegeu: *Informe mensual de La Caixa*, núm. 248, juny 2002.

² En termes de la convergència real d'Espanya i les Balears amb la UE, les dades eren d'un 57,2% i d'un 64,4% respectivament el 1960, i el 1996 són d'un 76,2% i un 112,5% respectivament. Vegeu: *25 anys. Evolució econòmica de Balears*. Banca Catalana. Sa Nostra. Barcelona, 1998, p. 49. L'autor d'aquest estudi ha estat Guillem López Casanovas, catedràtic d'Economia de la Universitat Pompeu Fabra, el qual ha tingut la col·laboració de Joan Roselló Villalonga, professor d'Economia Aplicada de la Universitat de les Illes Balears.

infraestructures de transport terrestre, aeri i marítim, especialment als mesos d'estiu, l'increment important dels residus sòlids urbans generats, la contaminació acústica, etc.

Trobar fórmules que combinin de manera equilibrada les mesures per corregir i reduir aquests impactes negatius amb un desenvolupament econòmic sostenible a llarg termini que permeti continuar generant riquesa i ocupació és la fita en la qual és imprescindible que se centrin els esforços d'institucions públiques i privades, d'agents econòmics i socials i dels ciutadans d'aquestes illes.

És general la creença que els models de desenvolupament econòmic del nou mil·lenni han d'incorporar mecanismes que n'assegurin la sostenibilitat a mitjan i a llarg termini. Aquest canvi de model s'imposa de manera creixent, especialment a partir de la Declaració de Rio, adoptada per la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament de 1992. La Unió Europea ha introduït el principi del desenvolupament sostenible en l'article 2 del Tractat de la Unió com a objectiu inspirador de les seves polítiques econòmiques i socials, i el Consell Europeu de Gotemburg de juny de 2001 ha aprovat l'Estratègia de desenvolupament sostenible de la Unió Europea, a la qual el Govern espanyol ha donat impuls amb la proposta de l'Estratègia espanyola de desenvolupament sostenible (EEDS).³

1.2. El model social europeu com a referent

Per la Unió Europea (UE), el nou model de creixement sostenible va associat amb el concepte de qualitat de vida i cohesió social, tal com exposa la introducció del *Resumen/La situación social en la Unión Europea 2001*, segon informe anual elaborat conjuntament per la Direcció General d'Ocupació i Afers Socials de la UE i Eurostat.

Aquest informe s'inspira en la Cimera de Lisboa, on es va fer esment de la política social com a element bàsic per aconseguir l'objectiu estratègic establert per la UE: "convertir-se en l'economia basada en el coneixement més competitiva i dinàmica del món, capaç de créixer econòmicament de manera sostenible amb més i millors llocs de feina i amb major cohesió social" (p. 2).⁴

Per tant, la Cimera de Lisboa considera bàsics tant el creixement econòmic sostenible com l'ocupació i la cohesió social, peces clau de l'objectiu estratègic de la UE per als anys vinents.

Posteriorment, l'Agenda Social Europea, aprovada en el Consell de Niça, defineix la cadena seqüencial que articula les tres peces i estableix les bases d'una

---

³ Sobre l'EEDS es pot consultar l'*Informe sobre el Documento de consulta para la Estrategia española de desarrollo sostenible*. Colección Informes CES 1/2002. Madrid.

⁴ Traducció al català del CES.

estratègia global de polítiques econòmiques, laborals i socials, que es reforcen mútuament.

Aquesta cadena seqüencial és la següent:

Creixement econòmic sostenible → Ocupació → Qualitat de vida i cohesió social

En paraules de la Comissió: “Hi ha un ampli consens entorn de la idea que les polítiques que fomenten les sinergies i la interacció positiva entre el creixement, l’ocupació i la cohesió social redundaran en la consolidació de l’economia europea i el seu model social” (p. 2).⁵

L'Estratègia de Lisboa s'ha reafirmat a la Cimera de Barcelona, on s'ha tornat a apostar decididament per l'economia del coneixement com un dels principals objectius estratègics de la UE, si aquesta es vol convertir el 2010 en l'economia més competitiva i dinàmica del món. En aquest sentit, la Cimera de Barcelona ha instat a adoptar el juny del 2002 el VI Programa marc d'investigació (PM6)⁶ i ha fixat com a objectius prioritaris: augmentar la despesa en R+D al 3% del PIB el 2010, que el sector privat en financi les dues terceres parts del total i millorar la innovació dins l'espai europeu del coneixement. També s'ha fet èmfasi en la importància del Programa de treball per al 2010, relatiu als sistemes d'educació i de formació, que fixa com a objectiu convertir els sistemes educatius europeus en una referència de qualitat mundial el 2010.⁷

El model social europeu recolza en bona part en una aposta decidida per l'economia del coneixement. A les Balears ens hem dotat d'una estructura productiva poc adequada per activar tasques d'innovació que exigeixen una formació contínua dels treballadors basada en l'estabilitat de l'activitat empresarial.⁸ A la vegada, sense recerca i innovació, l'economia s'allunya de la

---

⁵ Traducció al català del CES.

⁶ El Ple del Parlament Europeu de dia 15 de maig de 2002 va votar en segona lectura a favor de la proposta de la Comissió Europea del VI Programa marc de recerca per al període 2002-2006. A continuació, el PM6 haurà de ser aprovat en el Consell de Ministres, i a partir d'aquest moment s'obrirà un període de sis mesos perquè la comunitat científica i la indústria puguin enviar propostes abans de l'entrada en vigor oficial. El pressupost finalment aprovat és el més important després del d'agricultura i fons estructurals. El PM6 constitueix un instrument essencial per complir l'objectiu estratègic fixat al Consell Europeu de Lisboa. Entre les seves prioritats hi ha les ciències de la vida, la genòmica i biotecnologia per a la salut, les tecnologies de la informació, els materials intel·ligents, ciutadans i governança, desenvolupament sostenible, aeronàutica i espai, recerca i innovació, recursos humans i mobilitat i relacions ciència i societat, entre altres.

⁷ La comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu *Productividad: la clave para la competitividad de las economías y empresas europeas*. COM (2002) 262 final, de 21.05.2002, té per objecte advertir als responsables polítics dels mals resultats de la UE en matèria de creixement de la productivitat, ja que aquests resultats ens allunyen dels objectius fixats per l'Estratègia de Lisboa. Cal introduir ràpidament reformes estructurals que facilitin la introducció de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en la política industrial i de serveis, capital humà, política d'empresa, de defensa de la competència i de desenvolupament sostenible.

⁸ Som la comunitat autònoma que presenta l'índex més alt d'estacionalitat.

nova frontera de prosperitat que marquen les economies postindustrials basades en les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

A les Balears tenim dos indicadors preocupants en aquest sentit:⁹

1) En l'àmbit educatiu: som la comunitat autònoma de tot l'Estat que registra el percentatge més baix en el nombre d'alumnes matriculats a batxillerat, formació professional i ensenyament universitari.

2) En l'àmbit de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (NTIC): ens situem 1,1 punts per sota de la mitjana de l'Estat quant al percentatge d'ocupació en el sector de les NTIC (1,8% a les Balears i 2,9% a l'Estat); també presentem una taxa menor de creixement de l'ocupació en les NTIC al llarg del període 1995-2001 (64,2% a les Balears i 66,5% a l'Estat) i som la comunitat autònoma de l'Estat en què les empreses presenten la menor despesa en R+D, amb un percentatge del 8,7% del VAB l'any 1999.¹⁰

D'altra banda, no hi ha cap dubte que existeix una consciència generalitzada sobre la necessitat de no perdre el tren de les noves tecnologies. Bona prova d'això és la participació de les Balears en el programa Regional Innovation and Technology Transfer Strategies (RITTS),¹¹ i la posada en marxa del sistema de ciència/tecnologia/empresa, basat en el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic (2001-2004), el I Pla d'innovació de les Illes Balears i el Llibre Verd de la societat de la informació de les Illes Balears.¹²

1.3. El nou model requereix la participació i el debat constant amb els agents socials

El nou model social europeu, que conjuga per una part creixement econòmic sostenible i per l'altra qualitat de vida i cohesió social, es basa en la complicitat i la participació dels agents socials. Aquesta idea ja ha estat defensada per Romano Prodi, president de la Comissió Europea.¹³ Una clau interpretativa del discurs de Prodi podria ser la següent:

a) En l'actual procés de globalització, Europa ha de tenir "massa crítica" i lideratge (Estratègia de Lisboa) per influir en el món, per poder defensar el "model social europeu", contraposat al "model neoliberal" dels EUA i al "model corporativista"

---

⁹Vegeu l'*Informe España 2002, una interpretación de su realidad social*. Fundación Encuentro. Madrid, 2002.

¹⁰ Per la rellevància que planteja aquest tema per al futur de les Balears, el CES ha promogut conjuntament amb la Direcció General de Recerca, Desenvolupament Tecnològic i Innovació (R+D+I) del Govern de les Illes Balears un informe d'avaluació del I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears dirigit pel professor Josep M. Bricall.

¹¹ Programa regional d'estratègies regionals d'innovació i transferència de tecnologia.

¹² Vegeu al respecte l'apartat C.7. Societat de la informació.

¹³ Discurs de Romano Prodi de 29.05.2001 a l'Institut d'Estudis Polítics.

japonès. Al capdavant, és la defensa d'un model de democràcia basat en els principis de la prosperitat i la solidaritat.¹⁴

b) La defensa del model social europeu requereix la política de cohesió social,¹⁵ la qual se sustenta en la participació ciutadana en tots els seus àmbits representatius: local, regional, estatal i comunitari.¹⁶

c) La vigència del model social europeu requereix un debat continuat,¹⁷ que avui passa per l'oportunitat d'aprofitar el debat sobre el futur d'Europa.¹⁸

Destaquen tres idees clau del discurs de Prodi: a) la defensa del model social europeu requereix el lideratge públic basat en els valors de la democràcia participativa, la prosperitat i la solidaritat; b) la participació ciutadana i la complicitat dels agents socials és la base de la cohesió social; c) el model social europeu és un model obert que evoluciona a partir d'un debat continuat.

---

¹⁴ En paraules de Romano Prodi: "Amb l'ampliació es tanquen cinquanta anys de divisió ideològica i es materialitza la victòria definitiva de la democràcia sobre el totalitarisme, gràcies a la derrota del nazisme i del feixisme i la caiguda del mur de Berlín. La Unió ampliada serà poderosa, però no tindrà ambicions de domini." (p. 1 i 2) Traducció al català del CES.

¹⁵ Es pot consultar al respecte *Informe de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones. Segundo informe sobre la cohesión económica y social*. COM (2001), 24 final. 31.01.2001.

¹⁶ En paraules de Prodi al Parlament Europeu: "Jo crec que hem de deixar de pensar en termes de poders jerarquitzats, separats pel principi de subsidiarietat, i començar a imaginar més aviat un sistema en xarxa en el qual els diversos nivells de govern treballen conjuntament en l'elaboració, la proposició, la posada en funcionament i el seguiment de les polítiques." Vegeu: E. Roig. "El procés post-Niça i la Conferència intergovernamental del 2004", *El Clip*, 13, p. 8. Institut d'Estudis Autònoms, Generalitat de Catalunya. En el mateix sentit, vegeu el *Primer informe intermedio sobre la cohesión económica y social*. COM (2002), 46 final. 30.01.2002, on es remarca "la creixent importància dels ajuts comunitaris per la via de la connexió en xarxa de les regions i l'assoliment d'un desenvolupament sostenible" (p.4). Traducció del CES.

¹⁷ Vegeu: "Conclusiones y recomendaciones" de l'*Informe de la Comisión al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social y al Comité de las Regiones. Segundo informe sobre la cohesión económica y social*. COM (2001), 24 final. 31.01.2001.

¹⁸ En aquesta línia la Comissió Europea ha presentat el *Llibre Blanc de la Comissió Europea sobre la governança europea*. COM (2001), 428 final 25.07.2001, que pretén col·laborar en el debat sobre el futur d'Europa en la perspectiva de la propera Conferència Intergovernamental, on la Comissió demana una acció concertada de totes les institucions europees, els estats membres actuals i futurs, les autoritats locals i regionals i la societat civil, amb vista a promoure una major participació dels ciutadans en els processos d'elaboració de les polítiques de la UE. Per la seva part, el CES conjuntament amb el Centre Balears Europa i la Direcció General de Relacions Europees i per a la Mediterrània de la Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears participa en l'organització del debat transnacional EU.R.DEBAT (EUROPEAN REGIONAL DEBATE), dins la proposta C-339-49-ES-ES-15-05-2002 del programa PRINCE, que lideren les Balears i que té com a parelles organitzadores la Unione delle Camere di Commercio Industria e Agricoltura della Liguria/Regione Liguria i la Comissão de Coordenação da Região de Lisboa e Vale do Tejo; com a regions participants en les conferències, el Centre for Regional Development of the Czech Republic, el Conseil Economique et Social de la Wallonie, la Collectivité territoriale de Corse. Conseil Economique, Social et Culturel de Corse i The Ministry for Gozo; i com a invitats, representacions de Lituània i Hongria.

La idea subjacent en el debat sobre el futur d'Europa és que la revitalització d'Europa passa per dinamitzar-ne el model social, que, pel fet d'estar basat en la cohesió social, requereix més participació cívica, la qual cosa revalora cada cop més les polítiques socials europees implementades, especialment, per les institucions d'àmbit local i regional. En definitiva, complementar el binomi prosperitat/solidaritat i el binomi ciutadania/territori.¹⁹

El *Segundo informe sobre la cohesión económica y social*²⁰ destaca, justament, el paper rellevant que té el territori en l'articulació del teixit productiu i la cohesió social i, molt especialment, l'articulació de les xarxes de ciutats europees, així com el paper dels poders regionals com a primer àmbit d'articulació d'aquestes xarxes de ciutats.

És obvi que el reconeixement del paper fonamental que tenen les ciutats i les regions en la mateixa defensa del model social europeu porta necessàriament a obrir el debat sobre el paper que aquests ens locals i regionals hauran de tenir en la nova arquitectura institucional de l'Europa postampliació.²¹

A les Balears —igual que a Europa— el primer repte que planteja el canvi de model és el de la responsabilitat de totes les administracions públiques i de totes les institucions representatives de la societat civil organitzada²² a vèncer les resistències al canvi, però també, pel mateix convenciment que es té sobre la bondat del nou model, cal no perdre la convicció que el millor mètode per assegurar el futur és mantenir de manera persistent el fil conductor de la participació dels agents socials en el debat constant i necessari que suscita tota situació de canvi de model econòmic i social.

És per això que en aquest preàmbul el CES no pot deixar d'esmentar un element de preocupació: la feblesa que mostra el nostre sistema social i institucional, per la facilitat amb què a vegades es crispa el debat social.

---

¹⁹ La prosperitat es genera en territoris concrets (municipis o regions) que per la seva especialització productiva aconseguen uns determinats nivells de desenvolupament econòmic. Ara bé, aquesta especialització productiva és fruit d'un passat, d'una determinada articulació social local o regional que s'ha anat gestant al llarg de la història, que determina un tipus de ciutadania amb més o manco cohesió social, que comparteix amb major o menor grau els valors de confiança i solidaritat, els quals promouen més o menys l'esperit d'innovació i d'empresa i, en definitiva, el nivell de competitivitat dels seus respectius teixits productius. Al respecte vegeu el *Primer informe intermedio sobre la cohesión económica y social* COM (2002), 46 final. 30.01.2002, on s'afirma: "Una cooperación eficaz, que reúna al sector privado, institutos de investigación, autoridades públicas, interlocutores sociales y otros responsables de la vida local, es la clave de una estrategia de desarrollo regional acertada" (p. 18).

²⁰ COM (2001), 24 final. 31.01.2001.

²¹ Vegeu al respecte *Un proyecto para la Unión Europea*. COM (2002), 247 final. 22.05.2002.

²² Vegeu sobre aquest concepte el Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu sobre el tema *La sociedad civil organizada y la gobernanza europea-Contribución del Comité a la elaboración del Libro Blanco*. Brussel·les, 25.04.2001.

1.4. La dificultat de mantenir la complicitat social en el canvi de model

Els costos de la transició cap a l'aprofundiment i maduració del model social europeu, que es planteja democràticament la societat de les Illes Balears, planteja tot un seguit d'efectes en termes de costos²³ i beneficis socials,²⁴ que no es troben sincronitzats en el temps, que no són fàcils de percebre pels agents socials, i és ací on està una bona part de la dificultat que es presenta a les Balears a l'hora de mantenir la complicitat social en el canvi de model.

Això es deu al fet que els costos a curt termini del canvi de model afloren tot d'una en determinats segments de la població, que es veuen directament afectats, com en el cas del sector de la construcció d'habitatges, que es veu afectat per la moratòria urbanística, la qual ha provocat la queixa del mateix sector de la construcció en el sentit que la Norma cautelar del Consell Insular de Mallorca deixi de ser excepcional i es transformi en una norma urbanística amb vigència durant dos anys i mig, període al qual s'haurà d'afegir el procés d'adaptació que hauran de fer els ajuntaments per poder adaptar la seva legalitat urbanística al Pla Territorial. Així, els efectes totals de suspensió de llicències pot ser de gairebé el 80% de l'activitat del sector de la construcció durant uns cinc anys.

Per altra banda, és prou conegut que en les economies turístiques és freqüent que la indústria turística o la societat no percebin els errors com a tals en el moment en què es projecten o realitzen. Això comporta un problema de primera magnitud. Si no hi ha consciència precisa dels costos i sí, en canvi, dels beneficis a curt termini, la dificultat dels governants d'impedir que els possibles errors —efectes externs negatius— es produeixin pot ser gran, i, en el supòsit que intentin evitar-los, probablement es veuran castigats electoralment.²⁵

En canvi, els beneficis socials que es desprenen del canvi de model no es visualitzaran fins a mitjan o a llarg termini. De fet, el balanç cost-benefici social del canvi de model no es podrà fer fins que realment no s'hagin esgotat totes les externalitats positives que es deriven a llarg termini d'un model basat en el creixement sostenible. Només a llarg termini és quan es pot fer la comparació que l'onada llarga de creixement s'esgota abans en un model de consum extensiu del territori en un medi limitat enfront d'un model sostenible.

1.5. Cal ser conscients que el nou model és un model costós des del punt de vista del sector públic

Aquests costos de transició cap a l'aprofundiment i maduració del model social europeu poden significar tensar la hisenda pública de les Illes Balears, ja que és

---

²³ Són els costos de transició de tot tipus: social, econòmic, cultural i polític.

²⁴ Per exemple, la reducció dels costos mediambientals o de millora de la qualitat de vida.

²⁵ Vegeu J. Cals, A. Matas, P. Riera. *Evaluación de proyectos. Análisis de la rentabilidad social desde la perspectiva del turismo y del ocio*. MYCIT. Madrid, 1993, p. 31.

possible que la sol·licitud de les demandes des del vessant de la despesa puguin desbordar amb facilitat els ingressos, i això, bàsicament, per tres raons:

- 1) Encara hi ha dèficits històrics en infraestructures²⁶ i capital social de tota mena,²⁷ que tenen una incidència negativa palesa en la competitivitat de les empreses i en la vida quotidiana dels ciutadans.²⁸
- 2) Els reptes plantejats en relació amb el medi ambient seran creixents durant els anys vinents. Encara que molts ja estaven establerts amb anterioritat, serà en el marc d'aquest inici del segle XXI quan afloraran amb més força.²⁹
- 3) El nou model social europeu vol fer compatible el creixement econòmic sostenible amb la qualitat de vida i la cohesió social. En aquest nou marc, es va prenent consciència de la necessitat d'afrontar els acusats dèficits socials,³⁰ que en el cas de les Illes Balears són d'existència provada, malgrat els equívocs que provoca l'alta renda per habitant.³¹ Aquests dèficits socials, a més a més, s'agreuaran en els anys venidors atesa la nova onada migratòria que reben les Balears en els darrers anys, que genera un creixement important de la població resident i, consegüentment, de les demandes socials.³²

Per totes aquestes raons és plausible pensar que, una volta tancat el sistema de finançament de la comunitat autònoma de les Illes Balears, els progressos que cal fer en matèria de finances hagin de descansar en altres fonts i instruments, un dels quals pot ser una aplicació racional i efectiva de la Llei de règim especial balear, actualment molt inèdita o, en el millor dels casos, d'aplicació insuficient, que requerirà un necessari pacte polític per poder millorar el sistema de finançament.³³

---

²⁶ Ens referim a infraestructures bàsiques d'aigua, energia, transport en tots els seus mòduls (aeroports, ports, carreteres i ferrocarril) i comunicacions.

²⁷ Especialment pel que fa al sistema de recerca i innovació, que ha de ser una de les línies estratègiques per poder diversificar el teixit productiu i reduir la dependència del monocultiu turístic.

²⁸ Desconeixem la quantia d'aquest dèficit històric, així com els seus costos socials en termes de minva del potencial de creixement econòmic, pèrdua de competitivitat del teixit productiu i deteriorament de la qualitat de vida dels ciutadans de les Illes Balears. Un estudi recent de J. Gual i S. Jódar de l'IESE ha posat de manifest com el dèficit d'inversions públiques en infraestructures a Catalunya provoca una pèrdua significativa de competitivitat de les empreses. En la mateixa línia vegeu C. Mazziotta. "Convergencia regional y dotación de capital público. El caso italiano", *Papeles de Economía Española*, 80, 1999.

²⁹ Pensem només per exemple en les polítiques de reconversió hotelera o de recuperació ambiental.

³⁰ És prou conegut que les desigualtats socials no sols condicionen els nivells de qualitat en educació, habitatge, estàndards de vida, etc., sinó també l'esperança de vida. A Espanya la diferència de l'esperança de vida entre els dos pols socials és de deu anys, a la Unió Europea, de set i als EUA, de quinze. Vegeu: V. Navarro, *El País*, 22.05.21002, p. 13 i 14.

³¹ Vegeu al respecte l'*Informe España 2002*. Fundación Encuentro. Madrid, 2002.

³² És per això que el CES, conjuntament amb la Fundació Bofill i la Conselleria d'Hisenda i Pressuposts del Govern de les Illes Balears, promou un estudi sobre la qualitat de vida a les Balears.

³³ Vegeu al respecte l'apartat A.7. Administracions públiques: finançament autonòmic i balança fiscal.

En aquest sentit, cal tenir en compte que recentment la Fundació de les Caixes d'Estalvi Confederades (FUNCAS) ha presentat un estudi,³⁴ que, sense entrar en consideracions sobre la metodologia emprada, ha registrat com a conclusió que la solidaritat de les Balears envers les regions de menor nivell de renda, per a l'any 2000, se situaria prop dels 1.925 milions d'euros, xifra òbviament de gran relleu. Concretament, de l'estudi de FUNCAS es desprèn que la capacitat de finançament de les administracions públiques de les Balears se situa en l'11,3% de la RIRBpm, percentatge només superat per Madrid, amb el 12,3%. La resta de CA que també presenten una capacitat de finançament de les seves administracions públiques cap a l'Estat són: Catalunya (8,9%), País Basc (4,6%), Navarra (2,4%), País Valencià (0,6%) i La Rioja (0,3%).³⁵

Un altre vessant del problema de la balança fiscal balear és el que es refereix a la situació creditora/deutora envers la Unió Europea. La qüestió és molt important, atès que en l'àmbit de l'Estat espanyol la majoria de les regions, i en especial les de menys nivell de renda per habitant (però no solament aquestes), poden finançar un gran ventall de les seves necessitats d'inversió i de formació amb els fons procedents de la Unió Europea per mitjà de les seves polítiques (agrària, pesquera, regional i altres de més específiques).

No obstant això, aquesta no és exactament la situació de les Illes Balears. D'acord amb un estudi per al període 1993-1996, publicat per l'Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya, es demostrà que les Illes Balears no són receptores netes de fons, sinó al contrari, són contribuents netes al pressupost de la Unió Europea (en concret en un 1,29% del PIB), a diferència del conjunt espanyol.

En aquest àmbit, el problema fonamental de les Illes Balears és l'enfocament de la política regional de la Unió Europea, que afavoreix un concepte de cohesió vinculat a la renda i no als desequilibris econòmics territorials. Per tant, és important afegir que en la perspectiva de l'ampliació aquest desajust envers la Unió Europea no farà altra cosa que incrementar-se.³⁶

---

³⁴ *Balance Económico Regional (Autonomías y provincias). Años 1995 a 2000.* FUNCAS. Desembre, 2001.

³⁵ A l'estudi d'A. Castells, R. Barberán, N. Bosch, M. Espasa, F. Rodrigo y J. Ruíz-Huerta, *Las balanzas fiscales de las Comunidades Autónomas (1991-1996). Análisis de los flujos fiscales de las Comunidades Autónomas con la Administración Central.* Ariel Economia/Fundació Pi i Sunyer d'Estudis Autònoms i Locals. Barcelona, 2000, el saldo fiscal interregional total del sector públic en percentatge del VAB més negatiu de tot l'Estat en termes de flux monetari és el de les Balears, seguit de Catalunya, Navarra, Comunitat Valenciana, País Basc, La Rioja, Aragó i Madrid.

³⁶ De fet, els ingressos procedents de la UE minvaran per la part procedent dels Fons Europeus a conseqüència de l'ampliació. Al respecte es pot consultar, d'autors diversos, *L'ampliació de la Unió Europea. Efectes sobre l'economia espanyola.* Col·lecció Estudis Econòmics, 27. La Caixa, 2002.

2. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE LA SITUACIÓ SOCIOECONÒMICA I LABORAL A LES ILLES BALEARS

D'acord amb el Plenari del CES de 26 de març de 2002, aquests suggeriments i observacions sobre la situació socioeconòmica i laboral a les Illes Balears s'articulen en els apartats següents:

A. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE ELS SECTORS PRODUCTIUS I LES ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

A.1. SECTOR PRIMARI

A.2. INDÚSTRIA

A.3. CONSTRUCCIÓ

A.4. TURISME

A.5. COMERÇ

A.6. TRANSPORT

A.7. ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES: FINANÇAMENT AUTONÒMIC I BALANÇA FISCAL

B. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE EL MERCAT DE TREBALL I L'ECONOMIA SOCIAL

B.1. MERCAT DE TREBALL

B.2. ECONOMIA SOCIAL

C. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE QUALITAT DE VIDA, PROTECCIÓ SOCIAL I IMMIGRACIÓ

C.1. DEMOGRAFIA, DONA, LLAR I EXCLUSIÓ SOCIAL

C.2. SALUT I SISTEMA SANITARI

C.3. EDUCACIÓ

C.4. HABITATGE

C.5. MEDI AMBIENT

C.6. CULTURA

C.7. SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

C.8. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

C.9. MARC NORMATIU SOBRE L'ÚS SOCIAL DE LA LLENGUA

C.10. SEGURETAT SOCIAL I PROTECCIÓ SOCIAL

C.11. VOLUNTARIAT I ORGANITZACIONS

C.12. IMMIGRACIÓ

A. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE ELS SECTORS PRODUCTIUS I LES ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

A.1. SECTOR PRIMARI

A) OBSERVACIONS

Es poden fer unes observacions breus sobre els trets principals que caracteritzen el sector primari a les Balears. Serien els següents:

MEDI FÍSIC

Acusada oscil·lació anual del règim de precipitacions amb cicles de sequera importants, el darrer dels quals fou el trienni 1998, 1999 i 2000.

Territori reduït, fragmentat i aïllat.

Marc legislatiu, administratiu i competencial

Capacitat competencial limitada de l'Administració autonòmica per regular el sector. La política agrària i pesquera comuna dictamina les directrius que han de seguir les polítiques sectorials. Tot i que actualment està en un període de canvis d'orientació, en el període 2000-2006 els objectius fonamentals de la PAC són: reformar les estructures agràries europees i apostar per un model de desenvolupament agrari integrat que consideri especialment el vessant multifuncional dels sistemes agraris (valoració agroambiental, diversificació de rendes, etc.), aprofundir en l'obertura del sector agrari als mercats iniciat amb el tomb de la PAC produït després de la Ronda d'Uruguai del GATT (1992), adaptar-se als compromisos internacionals de la UE adoptats a l'OMC en matèria agrària i preparar el sector per a la incorporació futura de nous estats a la UE.

Descentralització, dintre de la comunitat autònoma, de part de les competències en matèria d'agricultura, ramaderia, pesca i artesania als consells insulars d'Eivissa i Formentera i de Menorca, dintre del seu àmbit territorial.

Reduïda capacitat econòmica, de material i de personal de la Conselleria d'Agricultura i Pesca per afrontar —mitjançant l'estudi i la planificació— l'actual situació de reestructuració i adaptació del sector agropecuari i pesquer de les Illes Balears a una economia de lliure mercat cada cop més mundialitzada.

A diferència d'altres territoris isolats de la UE, no s'ha desenvolupat en el vessant pràctic el marc legal adequat a les característiques geoeconòmiques específiques de les Illes Balears: regió insular fragmentada, de dimensions reduïdes, mercat de consum de productes finals, etc.

Les competències de les Illes Balears en matèria de pesca es limiten a la reduïda franja de les aigües interiors. Cal redefinir les aigües de competència autonòmica

per poder evitar disfuncions entre les intencions de regulació i planificació a les aigües de competència autonòmica i el que ocorre més enllà d'aquestes, que són, d'altra banda, la majoria de les pesqueres de les Illes Balears; atès que el recurs pesquer és una de les seves competències, haurien d'estar unificades.

MERCAT LABORAL

Petites dimensions del mercat laboral.

Envelliment de la mà d'obra.

Manca de mà d'obra qualificada.³⁷

Rendes agropecuàries reduïdes i dificultats durant els processos de producció en comparació de la resta de l'Estat i, sobretot, amb el potent sector turístic de les Illes Balears.

ESTRUCTURA TERRITORIAL I DE PRODUCCIÓ

Preponderància de l'estructura de la propietat minifundista a Mallorca i a Eivissa i Formentera, que suposa un entrebanc cert a l'hora de voler implementar polítiques de modernització de les explotacions agràries pel que fa a la introducció d'un major grau de mecanització i organització empresarial.

Elevada pressió immobiliària sobre el sòl rústic per a l'adquisició d'habitatges secundaris, la qual cosa provoca un gran augment del preu del sòl al medi rural. Es parla de terciarització de l'economia rural i de rururbanització o urbanització difusa de l'espai rural de les Illes Balears. A les darreres dècades, paral·lelament al transvasament de mà d'obra del sector primari al terciari, també hi ha hagut un transvasament de l'ús del sòl en el mateix sentit.

Millora i modernització considerable de les estructures empresarials agràries durant la dècada dels noranta, que han intensificat l'ús dels factors de producció (terra, capital i treball) per unitat d'explotació per adaptar-se a les necessitats de l'economia de lliure mercat contemporània.

Gran desequilibri entre les hectàrees dedicades a cada conreu i la productivitat en pessetes d'aquests. Això s'explica per la reduïda extensió dels sistemes de reg, que a les Balears ocupen proporcionalment la meitat que a l'Estat espanyol, així com pel baix nivell de tecnificació de les explotacions i la manca generalitzada d'infraestructures de forçament de cultius, industrialització i comercialització de les produccions.

Quant a la pesca, tot i que és significatiu el nombre d'espècies sobreexplotades, la normativa vigent juntament amb l'adequació de la capacitat extractiva de la flota

---

³⁷ Aquest aspecte s'ha agreujat el 2001, especialment en l'activitat pesquera.

pesquera balear als recursos pesquers explotables han permès els darrers anys un increment de les captures. També cal tenir en compte que durant els darrers deu o quinze anys s'ha renovat una bona part de la flota mitjançant les ajudes combinades de la CE, l'Estat i la comunitat autònoma i l'esforç important del mateix sector. Les ajudes, encara que importants, es veuen afectades pel fet que la nostra comunitat és una regió fora de l'objectiu 1 a causa de la renda per càpita de les Balears. No obstant això, avui més del 60% de la flota es pot considerar modernitzada.

MERCAT AGROPECUARI I PESQUER

Dimensió reduïda i fragmentació del mercat de consum agrari autòcton.

Funció de mercat finalista per a les grans agroindústries foranes.

Poca participació del sector primari de les Illes Balears en els processos de comercialització i transformació.³⁸

Dependència comercial excessiva de la resta de l'Estat. Fa massa estona que el sector agrari i pesquer insular desaprofita els avantatges del mercat únic europeu. Mercats tan interessants com els centreeuropeus són desaprofitats pels venedors de productes agraris i pesquers insulars, afectats per les dificultats i el costs d'exportació que suposa la insularitat. Com a compradores, les Illes Balears desaprofiten les ofertes de productes agraris de zones agràries tan properes a les illes com el migdia francès o la regió italiana d'Emilia Romagna. Si es fa el contrari, segur que s'aconseguiran millorar les característiques, de vegades oligopolístiques, del mercat agrari i pesquer de productes intermedis de les Illes Balears.

Existència de gran varietat de productes agraris i pesquers de gran qualitat i perspectiva comercial.

Gran potencial del mercat interior, sobretot el turístic.

Connexió regular amb els mercats centreeuropeus.

Feblesa de les estructures associatives i cooperatives.

---

³⁸ Durant el 2001, el sector pesquer de Mallorca ha desenvolupat un projecte d'organització de productors pesquers, que s'ha consolidat amb la constitució d'OPMALLORCAMAR. Aquesta OP de base econòmica s'ha creat amb el primer objectiu de dotar el sector pesquer mallorquí d'una estructura comercial.

COMPETÈNCIA ELEVADA DEL SECTOR TERCIARI A L'HORA DE CAPTAR INVERSIONS PÚBLIQUES I PRIVADES

Es dona la paradoxa que els agricultors amb la renda més baixa de l'Estat espanyol, i només un 56% de la mitjana insular, han d'afrontar uns costos de la terra fins a un 256% més cars que la mitjana estatal. Aquest fet és, sense cap dubte, explicable si entenem que el sòl de les Illes Balears —sigui o no sòl urbanitzable— té un preu en relació amb el seu ús terciari potencial (turístic i residencial) més que no amb la seva capacitat productiva.

LA INSULARITAT COM A FACTOR DISTORSIONADOR DE L'ECONOMIA PRODUCTIVA INSULAR

Augment dels costos de producció exògens: energia, maquinària, pinsos, etc. Paradoxalment, produint més quantitat de productes agraris per hectàrea que la mitjana estatal —i de més qualitat—, els pagesos de les Illes Balears tenen unes rendes sensiblement inferiors a la mitjana d'Espanya.

Augment del preu final de les exportacions —o impossibilitat de fer-ne— com a conseqüència de l'augment dels costos de transport.

Presència de determinades pràctiques oligopolístiques a l'hora d'importar determinats béns o serveis bàsics per a l'activitat agrària, i a l'hora de negociar els preus de venda de les produccions agràries i pesqueres amb els canals de distribució alimentaris.

Això no obstant, en determinats sectors (aviram, peix fresc, horticultura) la insularitat actua com un fet positiu per la protecció natural que suposa per als mitjans de producció balears.

Finalment, es pot destacar que en l'àmbit de Mallorca s'han adoptat dues mesures clau per al sector ramader, com són la constitució de l'empresa mixta Carn Illa, que gestiona l'escorxador, i la nova central lletera de Porreres.

B) SUGGERIMENTS

Els trets fonamentals de les estructures agràries i pesqueres de les Illes Balears fan recomanable orientar les polítiques sectorials cap a l'assoliment de tot un seguit d'objectius que s'anunciaran a continuació. A més, es proposen una sèrie d'actuacions que cal dur a terme per aconseguir els objectius esmentats.

OBJECTIU 1

Conèixer amb exactitud tots els factors estructurals i conjunturals que afectin el sector primari de les Illes Balears, per poder planificar la política sectorial més convenient per a les comunitats insulars.

Acció 1.1

Incrementar la capacitat econòmica, de material i de personal de la Conselleria d'Agricultura i Pesca, per afrontar —mitjançant l'estudi i la planificació— l'actual situació de reestructuració i adaptació als reptes dels temps contemporanis del sector agrari i pesquer balear.

Acció 1.2

Fomentar la recerca, la planificació i la formació professional en matèria agropecuària i pesquera per desenvolupar polítiques coherents amb la realitat actual del sector.

Acció 1.3

Considerant la situació del sector, i per a la seva gestió a curt i a mitjan termini, resulta imprescindible una planificació estratègica sectorial de les Illes Balears, que mostri les grans directrius polítiques que s'han de seguir a mitjan i a llarg termini i que determini també les polítiques de comercialització.

Acció 1.4

Resulta especialment interessant la definició d'un model de producció agropecuària sostenible i alhora adaptat a les exigències de producció del sector.

OBJECTIU 2

Transformació, millora i modernització dels factors estructurals del sector agrari i pesquer de les Illes Balears per aconseguir una major competitivitat als mercats.

Acció 2.1

Afavorir la formació universitària i de tècnics superiors d'alta qualificació en aquelles branques del coneixement o activitats que guardin relació amb el sector primari. Així mateix, en matèria agropecuària i pesquera, és urgent una qualificació i adequació de la formació professional existent amb les exigències reals de les activitats agràries i pesqueres actuals. Resulta imprescindible la creació d'una escola de formació professional i capacitació agrària.

Acció 2.2

Afavorir la instal·lació o creació de centres d'investigació agropecuària i pesquera avançada, així com la seva connexió amb la Universitat de les Illes Balears, amb les empreses i col·lectius del sector i amb els parcs tecnològics i centres d'investigació locals i forans.

Acció 2.3

Desenvolupar polítiques sectorials encaminades a augmentar el VAB produït pel sector. En aquest sentit, les línies d'actuació més importants són aquelles que comporten la millora qualitativa del producte: denominacions d'origen, estàndards de qualitat, realització de plans de màrqueting i publicitat sectorials, foment de l'artesanía agrària (sobretot a les zones turístiques), entre altres. Per la seva elevada rendibilitat i baixa extensió, resulta especialment interessant afavorir el cultiu de flors i plantes ornamentals, que, en una societat pròspera, presenta uns potencials notables a les Illes Balears. En matèria de comercialització de les produccions pesqueres, no hi ha cap distintiu de qualitat. Considerant l'efecte positiu que aquestes mesures han tingut en determinats productes agraris, és convenient estudiar accions futures en aquest sentit, com per exemple un distintiu per al peix fresc de les Illes Balears, així com plans de millora de qualitat i transformació (fumats, congelats i filetejats).

Acció 2.4

Afavorir el desenvolupament o creació de complexos agroindustrials. Atès el canvi en les pautes alimentàries dels consumidors de les Illes Balears, amb una clara tendència a reduir el consum de productes agraris no transformats i decantar-se pels productes agroindustrials, resulta imprescindible adaptar les produccions a les demandes del mercat. En aquest sentit, resulten significatives les necessitats existents en matèria d'infraestructures: millora dels escorxadors, construcció de sales de desfer, d'empreses de comercialització de derivats làctics i carn participades pels productors, millora de la xarxa de camins rurals, construcció de digestors participats per ramaders i escorxadors, construcció d'*Unifeeds* comunitàries, construcció de centres de transformació cerealícoles adaptats a les produccions baleàriques, etc. És especialment urgent la dotació a l'illa de Menorca d'un laboratori interprofessional per a l'anàlisi de la producció lletera.

Cal, també, promoure la concentració de l'oferta mitjançant unions de 1r grau (cooperatives d'agricultors), de 2n grau (unions de persones jurídiques) i de 3r grau (unions o col·laboracions amb les unions de 2n grau de la Península).

Acció 2.5

Donar suport a les iniciatives empresarials que desenvolupin la seva activitat utilitzant mà d'obra qualificada i tecnologia avançada, de manera que generin un producte d'alta qualitat i d'elevat valor afegit. Resulta convenient el desenvolupament d'un pla d'inversions que afavoreixi la producció associativa entre professionals de productes agroalimentaris de qualitat.

Acció 2.6

Afavorir les concentracions de terres d'explotació agropecuària per a millores d'estructura de propietat o d'explotació en comú, escoles de formació bàsica en

tècniques agràries, forestals, pesqueres i aqüícoles; així com cooperatives de nous agricultors i ramaders tutelades per l'Administració autonòmica. Aquestes accions hauran de facilitar, en les fases inicials, la incorporació de joves — treballadors i propietaris— al sector primari de les Illes Balears.

Acció 2.7

Modernitzar i reestructurar els canals de comercialització de les produccions pesqueres amb mesures com la constitució d'organitzacions de productors i la implantació de sistemes de venda més transparents (subhastes a llotja).

Acció 2.8

Afavorir la creació dins el marc de les cooperatives i organitzacions de productors, d'empreses terciàries per dotar de determinats serveis el medi agropecuari balear: assistència tècnica, neteges, construcció d'infraestructures, gestió empresarial de l'explotació.

Acció 2.9

Promoure la implantació d'una política complementària a l'actual, d'assegurances, que atengui les condicions climàtiques adverses i les malalties que pateixen les explotacions ramaderes.

OBJECTIU 3

Potenciar la connexió de les activitats primàries amb les terciàries, i en especial la connexió directa i real entre l'agroturisme i l'activitat agrària per augmentar les rendes agràries.

Acció 3.1

Afavorir modalitats d'oci en el si d'explotacions agropecuàries i turisme d'aprovisionament, el destinat a adquirir productes agraris i artesanals a les agrotendes i directament a les explotacions. Crear una xarxa de botigues de productes agraris de qualitat.

Acció 3.2

Definir el marc legal en el qual les activitats pesqueres puguin complementar la seva activitat amb les terciàries (passejades per la costa, sortides a pescar amb turistes, etc.) a fi d'augmentar el VAB pesquer. El permís per realitzar activitats terciàries complementàries a la pesca és especialment interessant a les zones situades dintre o en les proximitats de reserves marines i podria bescanviar-se per una reducció de la capacitat d'explotació de les embarcacions, amb la qual cosa es convertiria en un instrument més per a la gestió dels recursos pesquers del mar balear.

OBJECTIU 4

Aconseguir la sostenibilitat del sector primari de les Illes Balears, així com el de les seves activitats associades.

Acció 4.1

Potenciar i donar suport en les seves fases inicials (subvencions econòmiques, creació de vivers d'empreses agràries i pesqueres, oferir determinats serveis a les empreses, com el màrqueting, la publicitat o el disseny industrial, etc.) a tots aquells projectes empresarials que utilitzin modes de producció respectuosos o beneficiosos per al medi ambient i per als entorns socioculturals insulars. En aquest sentit han de prevaler els esforços de l'Administració cap a aquelles empreses agropecuàries i agroindustrials que es dediquin en part o en la seva totalitat a produccions ecològiques o integrades.

Acció 4.2

Considerant la fragilitat d'un medi ambient insular com el de les Illes Balears, l'Administració ha de controlar, al més directament possible, tots aquells mètodes de producció agrària que puguin perjudicar l'entorn natural insular (com per exemple l'ús de plaguicides i fertilitzants nitrogenats). També, i en relació amb allò que s'ha dit més amunt, s'han de fer controls estrictes sobre paràmetres d'interès ambiental com ara la taxa d'erosió, concentracions de components químics als sòls, a les aigües subterrànies i a les cadenes tròfiques, etc. per poder realitzar un seguiment precís dels efectes de les activitats sectorials sobre l'entorn natural.

Acció 4.3

Desenvolupar progressivament una normativa sobre els modes de producció i elaboració de productes agraris i agroindustrials.

Acció 4.4

Afavorir les pràctiques comercials o consumistes sostenibles, com per exemple l'ús d'envasos reciclables, reutilitzables o aquells que durant el procés d'elaboració, eliminació o reciclatge no perjudiquin el medi ambient. Així mateix resulta convenient adoptar exigències de sostenibilitat en els paràmetres de qualitat de les produccions agropecuàries a l'hora d'atorgar distintius de qualitat.

Acció 4.5

Creació d'una xarxa de distribució d'aigües depurades que permeti l'aprofitament agrari del cent per cent de cabal existent. En aquest sentit, resulta especialment important la recuperació de la zona de reguius de Campos-ses Salines, i reconsiderar la possibilitat d'aportar-hi aigües depurades.

Acció 4.6

Creació i gestió de noves reserves marines, així com desenvolupar estudis d'avaluació i recuperació de les espècies sobreexplotades de la mar balear.

OBJECTIU 5

Potenciar el consum de productes agraris i pesquers locals així com el dels seus derivats industrials.

Acció 5.1

Desenvolupar campanyes publicitàries per sensibilitzar la població resident de la importància que té el sector primari de les Illes Balears, en camps tan diversos com l'ecologia, l'economia, el paisatge (recurs primer de la capacitat d'atracció turística de les Illes Balears), la cultura popular, etc., i implicar la població autòctona —com a consumidora— en el desenvolupament del sector agrari i pesquer de les Illes Balears. Així mateix, és urgent dignificar i millorar la imatge dels treballadors del camp i de la mar i recuperar la confiança dels consumidors basant-se en criteris de producció que garanteixin la seguretat alimentària.

Acció 5.2

Afavorir un pacte social i econòmic entre els sectors productius de les Illes Balears. Com ja s'ha comentat anteriorment, les connexions entre el sector primari i el terciari han de ser fluides i regulars. En aquest sentit, el sector agropecuari ha de connectar-se i adaptar-se (regularitat en la comercialització, homogeneïtzació de la qualitat dels productes, etc.) a les exigències del sector terciari, que actualment es proveeix en un 90% de productes alimentaris produïts fora de les Illes, a fi d'augmentar la demanda interna de productes autòctons. S'han d'aprofitar les infraestructures i el màrqueting del potent sector turístic de les Illes Balears per donar a conèixer els productes agraris i pesquers locals a un mercat molt més gran que l'actual.

Acció 5.3

Afavorir a les principals àrees turístiques i mostres culinàries (degustacions, informació, publicitat...) el consum i presència habitual de productes agroalimentaris i pesquers de les Illes Balears. Aquesta acció serà el pas previ a la introducció als mercats estrangers d'aquells segments de la producció agroindustrial de les Illes Balears de més qualitat i amb major valor afegit per unitat. Paral·lelament, seria beneficiosa la creació d'una marca balear d'alta qualitat, orientada a captar l'interès de les elits econòmiques europees i de la restauració especialitzada.

OBJECTIU 6

Desenvolupar el marc juridicoadministratiu de compensació d'insularitat de les Illes Balears. Per aconseguir que el sector primari de les Illes Balears pugui competir — en igualtat de condicions— amb la resta de regions continentals de la Unió Europea, és necessari rebre un tracte diferenciat de les institucions comunitàries i estatals. Es considera imprescindible per al desenvolupament del sector el desenvolupament del règim especial de les Balears (REB), i especialment que aquest compensi i consideri el desavantatge de la insularitat per a la importació d'inputs i l'exportació de les produccions agropecuàries i pesqueres.

Acció 6.1

Les institucions polítiques de les Illes Balears hauran de sol·licitar a les institucions estatals que desenvolupin el REB i compensin econòmicament el franc desavantatge i la situació contrària al principi comunitari d'igualtat d'oportunitat i solidaritat interterritorial produïda per la insularitat, en especial pel que fa a les explotacions agropecuàries i pesqueres.

Acció 6.2

S'han d'agilitar vies de comunicació i informació entre el sector primari de les Illes Balears i les institucions europees corresponents, amb els organismes de representació de tots els agricultors europeus i, especialment, amb la resta de regions europees insulars. El Centre Balears Europa (CBE) i l'organisme Illes de la Mediterrània Occidental (IMEDOC) podrien ser uns bons canals de comunicació per fer sentir la veu del sector on veritablement es prenen les decisions en matèria agrària i pesquera.

OBJECTIU 7

Millorar les condicions sociolaborals dels treballadors del camp, que en la seva majoria avui són immigrants, perquè encara que tan sols representen un 1% de la població ocupada a les Balears, són imprescindibles per garantir el desenvolupament d'aquest sector.

A.2. INDÚSTRIA

A) OBSERVACIONS

L'activitat industrial a les Balears ha experimentat un procés profund de desindustrialització en els darrers cinquanta anys i ha passat de representar més del 30% del total de l'activitat productiva a no tenir avui un pes superior al 8%. En tot cas, és important recordar que un sector industrial amb una dimensió adequada a la realitat de les Illes pot aportar més estabilitat al model econòmic regional, més i millor ocupació i major estabilitat, i contribuir, fet i fet, a tenir més benestar i cohesió social.

La realitat del sector industrial en el moment actual no és positiva. A pesar de la reduïda participació del sector industrial en el PIB regional, la simple observació del producte brut de l'activitat industrial proporcionaria una imatge distorsionada a l'alça de la vertadera situació de la indústria regional.

Les indústries de les Balears, a partir de la informació deficient de què es disposa, es caracteritzen per una dependència cada cop més important de la demanda interna, especialment de la demanda derivada de l'activitat de la construcció i, en segon lloc, de l'activitat turística. L'activitat industrial que exporta la seva producció fora de l'entorn regional és poc significativa en relació amb el total, i fins i tot determinats índexs (com el volum d'exportació) queden esbiaixats per l'activitat d'unes quantes empreses industrials punteres, de tal manera que alguns subsectors en el seu conjunt mostren una falta greu de competitivitat que en condicionen el futur a mitjan termini.

Les causes d'aquesta situació poden residir en molts casos en els següents factors:

- Dimensió reduïda.
- Estructura de gestió familiar en molts casos poc professionalitzada amb el consegüent problema generacional.
- Capitalització inadequada.
- Inexistència d'activitats d'I+D.
- Baixa utilització de la capacitat instal·lada.
- Nivell d'activitat proper al punt mort.
- Imatge de marca escassa i projecció exterior baixa.

En la majoria dels casos, aquests factors es presenten simultàniament i determinen l'exercici de les activitats industrials en instal·lacions ineficients i amb

un valor afegit escàs, cosa que implica una baixa remuneració dels factors productius.

Juntament amb aquesta situació coexisteixen empreses amb una gestió molt apropiada, eficiència en la seva activitat i imatge comercial adequada, que constitueixen un exemple de la viabilitat de la implantació de diferents activitats industrials i allunyen el criteri que la insularitat constitueix una circumstància insalvable en el desenvolupament industrial des de les Illes.

Dins l'activitat industrial, a les Balears destaca per la importància estratègica que té la branca de l'energia. És per això que cal destacar com a fet rellevant l'aprovació del Decret 58/2001, de 6 d'abril, d'aprovació del Pla director sectorial energètic de les Illes Balears, que, amb un horitzó temporal fins a l'any 2015, preveu assegurar el proveïment energètic futur de les Illes Balears en les condicions ambientals i econòmiques més avantatjoses possibles. En aquest sentit, el Pla promou l'estalvi, l'eficiència energètica i el foment de les energies renovables, el subministrament i la diversificació energètica, i fa una aposta decidida pel gas natural, així com també té en compte les limitacions territorials i ambientals tant pel que fa a la generació elèctrica en règim ordinari i especial com pel que fa als aspectes relatius al transport de l'energia elèctrica i dels combustibles. El Pla preveu unes inversions en instal·lacions que oscil·len des dels 160.625 milions de pessetes (965,37 milions d'euros) per a l'escenari de demanda alta sense estalvi fins als 73.266 milions de pessetes (440,34 milions d'euros) per a l'escenari de demanda vegetativa amb estalvi.

B) SUGGERIMENTS

Sense una política industrial activa la probabilitat que es produeixi un increment relatiu del producte secundari és molt baixa, ja que els condicionaments derivats de la situació actual poden frustrar moltes iniciatives.

Una política industrial activa hauria de considerar inexcusablement la realitat insular de la nostra regió i, sobre la base de "fomentar les activitats ja existents i possibilitar la implantació de noves activitats", tractaria en primer lloc d'evitar i fins i tot de reduir l'actual impacte mediambiental de les activitats secundàries, amb l'establiment d'objectius mesurables i quantificats a curt i a mitjan termini (foment de l'ocupació, volum d'exportació, nombre d'instal·lacions, etc.), sobre la base de les línies d'actuació següents.

ESTADÍSTIQUES

Incorporar en la base d'informació estadística de l'IBAE dades relatives a l'activitat industrial agregant fonts de diferent procedència (Agència Tributària, registres mercantils, Administració local, INSS, comerç exterior, registres industrials, etc.), de manera que la informació estadística dispersa estigui disponible com a base per al coneixement de l'estructura del sector i com a informació conjuntural de la seva evolució. No es tracta tant de fer una anàlisi d'inventari com de disposar d'un

esquema permanentment actualitzat que permeti estructurar els objectius a nivell d'illa i mesurar l'eficiència dels mitjans sobre una base de dades molt fiable.

POLÍTICA INDUSTRIAL

1. Potenciar la implantació de certificats de qualitat a les distintes empreses.
2. Possibilitar acords de col·laboració entre l'entorn de l'ensenyança i les empreses, tant a nivell de formació professional com d'UIB. Cal augmentar la capacitat gerencial amb programes específics de formació a aquest nivell als distints subsectors industrials. També cal millorar la formació dels operaris especialitzats.
3. Posar a l'abast d'un major nombre d'empreses programes de millora d'imatge comercial.
4. Supervisar i facilitar el compliment de les mesures de seguretat i higiene laboral.
5. Fomentar les denominacions d'origen i la integració vertical així com les línies de productes ecològics.
6. Crear una oferta d'edificacions per a ús industrial a preu no especulatiu per a la implantació d'instal·lacions industrials en forma de niu o hotel d'empreses, i reduir les barreres d'entrada.
7. Fomentar i coordinar les accions comercials conjuntes tant als nivells tradicionals d'assistència a esdeveniments com de nous projectes que permetin una presència permanent dels productes industrials de les Balears junt amb la seva imatge turística en diferents ciutats d'Espanya i d'Europa.
8. Promoure la internacionalització de les empreses, coordinant esforços institucionals, consolidant canals i mercats, actuant sobre el canal minorista amb estratègies de fidelització i segmentant adequadament la demanda per optimitzar els recursos privats i públics existents.
9. Aprofitar el factor turístic, valorant els nostres productes, informant adequadament residents i turistes sobre la producció balear, realitzant accions promocionals multisectorials i arribant a acords amb el canal distribuïdor.
10. Possibilitar acords que permetin reduir el cost del transport marítim tant d'entrada com especialment de sortida en el marc del REB.
11. Supervisar el comportament de les entitats que ofereixen els seus serveis en règim de monopoli (com energia o aigua, sense cap tipus d'excepció) establint les mesures oportunes perquè no llevin valor afegit per falta de competència a la resta d'activitats industrials o renda disponible a la resta dels ciutadans.

12. Millorar la comunicació del Govern de les Illes Balears i la gestió del seu client: l'empresari industrial.

13. Promoure un paper més actiu de les associacions empresarials i millorar l'actuació conjunta dels distints agents: institucionals, empresarials, acadèmics.

14. Definir polítiques específiques sobre sectors concrets d'acord amb estratègies de potenciació de clústers.

15. Promoure la revaloració de la cultura industrial a les Balears.

16. Desenvolupar experiències per a la millora de la gestió logística (centre avançat de logística).

17. Potenciar el paper de la innovació a les nostres indústries a través de l'aprofitament dels actuals centres tecnològics, la integració UIB-indústria balear, l'anàlisi de viabilitat de nous centres i, sobretot, la millora de la informació i el disseny d'una estratègia de foment de la innovació a través de canals informals.

18. Fomentar la gestió mediambiental de les indústries i l'estructuració de la indústria del reciclatge.

ENERGIA

En relació amb el Pla director sectorial energètic de les Illes Balears seria convenient establir una comissió de seguiment del Pla.

A.3. CONSTRUCCIÓ

A) OBSERVACIONS

Els trets principals que caracteritzen l'activitat del sector de la construcció en els darrers anys són els següents:

CREIXEMENT INTENS

A les Balears la construcció ha crescut, al llarg del darrer quinquenni, a una taxa mitjana anual del 9,9%. Els ritmes de creixement més intensos es registren el 1999 i el 2000, amb alces del 12,1% i del 13,6%, respectivament. El 2001 s'observa una desacceleració, accentuada en el darrer trimestre, que situaria el creixement de l'any entorn del 5,5%.

EDIFICACIÓ RESIDENCIAL

L'edificació residencial és la tipologia majoritàriament projectada, representa, l'any 2001, el 79,2% de la superfície projectada. Els anys de major creixement, a Mallorca i, sobretot, a les Pitiüses s'ha superat àmpliament la quota del 80%. L'edificació d'ús turístic n'absorbeix un 8%, de la mateixa manera que l'edificació per a usos industrials, comercials i d'oficines. Les dotacions per a equipaments esportius, sanitaris i culturals representen el 4%.

AUGMENT DELS VISATS D'HABITATGES

S'ha donat un augment important dels visats d'habitatges a finals dels noranta. Durant el període 1997-2001 s'han visat 70.086 habitatges. El 1998 es produeix un creixement espectacular, i l'any següent se n'aconsegueixen el màxim, amb 16.248. El 2000 i 2001 es redueixen un 6% i un 8,2%, respectivament.

CARÀCTER RESIDUAL DELS HABITATGES DE PROTECCIÓ OFICIAL

El fort creixement del sector en els darrers anys està fortament associat a l'impuls del segment residencial, particularment d'habitatge lliure. Per contra, els habitatges iniciats de protecció oficial han passat a tenir un caràcter residual. En el trienni 1998-2000 s'han iniciat 34.510 habitatges, dels quals només 2.155 (un 6,2%) han estat de protecció oficial. Els darrers anys aquesta proporció s'ha reduït considerablement, la qual cosa tradueix el desplaçament de l'oferta d'habitatges protegits de promoció privada cap al mercat d'habitatge lliure. La causa ha estat la fixació dels preus de venda molt per davall, cada vegada més allunyats, dels d'habitatge lliure, en un entorn de costos i preus ràpidament creixents, la qual cosa ha dut a situar els preus de venda de l'habitatge protegit fins i tot per davall del seu preu de cost.

LICITACIÓ PÚBLICA

La licitació pública, que representa prop d'un 15% de la producció del sector, ha passat a ser un component destacat, en especial l'obra civil, i ha contribuït activament a configurar aquest cicle alcista. Ha evolucionat amb dinamisme a partir fins i tot del 1998, any en què es produeix un bot respecte a la licitació dels anys anteriors i s'arriba als 364 milions d'euros (60.564,5 milions de pessetes). En el trienni 1998 a 2000 la licitació d'obra civil ascendeix a 508,5 milions d'euros (84.607,3 milions de pessetes) i la licitació d'edificació suma 398,3 milions d'euros (66.271,5 milions de pessetes), amb un total licitat de 906,8 milions d'euros (150.878,9 milions de pessetes).

OBRES D'AMPLIACIÓ I REFORMA

Les obres d'ampliació i reforma augmenten, però encara generen pocs habitatges addicionals. Els darrers tres anys i especialment el 2001, ha augmentat la proporció d'obres de reforma i ampliació sobre el total d'obres visades i s'ha situat al 43,6%. No obstant això, el nombre de nous habitatges que ha comportat aquesta classe d'intervencions només arriba al 6% del total de nous habitatges visats.

POBLACIÓ OCUPADA A LA CONSTRUCCIÓ

La població ocupada al sector de la construcció creix ininterrompudament des de 1994, i els majors increments s'han registrat el 1998 i el 1999, amb taxes superiors al 16%. Els dos últims anys les taxes d'augment s'han anat desaccelerant. En tot cas, el 2001 la mitjana anual de treballadors ocupats va arribar a un nou màxim històric, amb 55.732 persones afiliades a la Seguretat Social (assalariats i autònoms), i l'alça va ser del 9,5%. Només els últims cinc anys l'ocupació mitjana ha augmentat en 22.000 treballadors.

Aquesta intensa ampliació del mercat de treball ha provocat la incorporació d'un important corrent de mà d'obra immigrant i de treballadors procedents d'altres sectors, de baixa qualificació professional, que, junt amb una decisiva contribució a la producció i a l'amortiment dels costos, ha produït disfuncions en matèria de formació, seguretat laboral i demanda d'habitatge social, entre altres.

CREIXEMENT DELS COSTS DE PRODUCCIÓ

Els costos de producció, exclòs el sòl, tenen creixements importants. Els costos mitjans directes de la construcció, tret del sòl, han crescut de manera estable però moderada, excepte en aquests darrers anys de més expansió, en què s'han registrat forts augments produïts per la insuficiència de mà d'obra, particularment de treballadors especialitzats i responsables d'obra, i també per les restriccions en l'oferta de diversos factors de producció, cosa que també ha potenciat un mercat immobiliari expansiu en l'àmbit estatal.

EL COST DEL SÒL

El cost del sòl s'ha convertit en el principal factor causant de l'increment dels costos i dels preus de l'habitatge en tot l'Estat. La magnitud de l'expansió ha generat una gran demanda de sòl urbà apte per a l'edificació immediata que, juntament amb altres factors, ha donat lloc a una espiral alcista de preus. El 1996 el cost del sòl representava una mitjana del 26% del preu final de l'habitatge. En l'actualitat comporta una repercussió mitjana del 37% i en determinades zones supera el 50%.

Aquest procés s'ha accentuat a les Illes Balears, en primer lloc per la intensitat del cicle expansiu, però també per les expectatives dels agents econòmics del sector immobiliari i dels consumidors relatives a escassetes de sòl creixents i augments de preus futurs, en un procés alimentat per la difusió, de vegades anticipada, la urgència i l'adopció successiva i fragmentada de mesures restrictives en l'ús del territori per les administracions, que han traslladat a la societat una percepció de fragilitat o caducitat de les característiques urbanes del sòl, i lògicament han accelerat les decisions d'inversió i han impulsat artificialment la demanda present.

B) SUGGERIMENTS

Vegeu: C.4. Habitatge.

A.4. TURISME

A) OBSERVACIONS

OBSERVACIONS GENERALS

Els problemes principals que el Govern de les Illes Balears s'ha de plantejar en relació amb el tema turístic estan circumscrits als punts següents.

— Les Illes Balears, com a destinació turística, es troben en un moment històric decisiu. Difícilment el turisme de les Illes tornarà a ser mai més el que fins ara ha estat, no tant com a conseqüència dels fets de l'11 de setembre, com per la concurrència d'un conjunt de factors que comporten i plantegen un panorama nou.

Les Illes Balears són una destinació turística madura que ha de competir amb destinacions emergents de la Mediterrània fins fa poc frenades per esdeveniments polítics avui superats. Aquestes destinacions ofereixen el mateix producte turístic, fonamentalment sol i platja, a preus més competitius i amb el suport d'una oferta hotelera moderna i atractiva. És veritat que ningú no ens pot discutir que la xarxa d'oferta complementària de les Illes és segurament inassolible per cap altra destinació fins d'aquí a un bon grapat d'anys, però no podem oblidar tampoc el fet que la planta hotelera balear, malgrat que hagi estat parcialment modernitzada, no pot competir amb la de les destinacions novelles que tenen habitacions i serveis comuns més espaiosos i, en conseqüència, molt atractius per a cert tipus de turisme, com pot ser el familiar, que és el que minva a determinades destinacions illenques.

— És previsible l'increment de la capacitat d'acollida de les destinacions competidores emergents, que, sense cap dubte, augmentaran la qualitat de les seves infraestructures públiques, alhora que incrementaran encara més la seva publicitat promocional.

— Aquest panorama situa les Illes Balears davant el trànsit d'una circumstància turística en la qual fins ara la demanda era predominant a una altra situació en la qual el predomini serà indubtablement de l'oferta. I aquest trànsit es dona en una situació en la qual la demanda turística dels principals mercats emissors o està estancada o experimenta unes taxes molt moderades de creixement. És a dir, ens trobam amb un increment decisiu de la competència en un moment en el qual la demanda i la capacitat de fer viatges vacacionals estan absolutament estabilitzades.

— La qüestió central que el Govern i el sector turístic de les Illes s'han de plantejar i respondre, és la següent: Què cal fer perquè les Illes Balears, destinació turística madura, siguin capaces de mantenir el lideratge turístic a mitjan i a llarg termini, tenint en compte la nova situació de competitivitat.

— Un altre fenomen que, progressivament, ha pres cos en el si de la societat de les Illes és el de l'extensió d'una certa visió negativa a l'hora de fer balanç sobre el fet turístic entre nosaltres.

Cansats de l'opressió que patim per la concentració de turistes en els mesos punta de la temporada alta, que porta a una saturació de les infraestructures de comunicació i transport i a la sobrecàrrega del litoral, neix una visió crítica que es pot concretar en la sensació que vénen massa turistes i que, segurament, viuríem millor, amb més qualitat de vida, si el turisme disminuís. El conjunt de percepcions, objectives més d'una vegada, pot portar a un rebuig generalitzat i irreflexiu que comporta un risc que la societat té dret a entendre abans que pugui ser massa tard. Els motius que aconsellen treballar aquest problema poden ser, per exemple, la sensibilitat especial de certs mercats, especialment l'alemany, a la percepció de rebuig.

El turisme és pràcticament un monocultiu que genera més del 60% del PIB de les Illes, per la qual cosa qualsevol crisi en el sector pot desencadenar conseqüències econòmiques i socials enormes.

Els fluxos de turistes no es poden regular a voluntat, com l'aigua d'una aixeta. Quan assumim una actitud de rebuig, malgrat que sigui inconscient, posam en perill un percentatge dels fluxos de visitants que no podem controlar. El nivell de vida de tots disminuiria, si l'economia generada pel turisme experimentés una frenada.

Pel que fa al tema de la saturació viària, d'espais i al consum de recursos, no poden oblidar que la població nadiua, acostumada a un alt ritme de consum i de benestar, també contribueix a la saturació i segurament també necessita un nou *tempo vital*.

OBSERVACIONS SOBRE LA TEMPORADA 2001

Tradicionalment, l'evolució anual de les arribades de turistes a una destinació ha estat la mesura per valorar la important activitat econòmica generada pel turisme, sense incloure-hi les dels residents dins la mateixa destinació. Les Balears han estat una regió afortunada i pionera en aquesta classe d'informació estadística, atesa la seva condició insular, en especial des de 1985, quan es va introduir una nova metodologia basada en dades aeroportuàries i portuàries. També a partir de 1985, les Balears foren pioneres en el càlcul de despesa turística a nivell regional, la qual cosa permet calibrar millor l'impacte del turisme en l'economia regional, prenent com a base les estades produïdes i no només el volum d'arribades. Des de llavors, els ingressos/despeses turístics es poden desglossar per illes, temporades, nacionalitats i principals epígrafs. Fins a l'any 2000, aquesta investigació turística va ser a cura de professors del Departament d'Economia i Empresa de la UIB per a les Conselleries de Turisme i d'Economia i Hisenda. Per altra banda, des de 1999 es va posar en marxa una nova font informativa nacional de dades turístiques, desagregada per CA i elaborada per l'Institut d'Estudis

Turístics (Frontur, Familitur), que proporciona un contrast útil de les dades elaborades a les Balears, no sempre coincidents però relativament similars tot i les diferents metodologies. A partir de 2003 es disposarà d'Egatur per a dades de la despesa.

És necessari emfatitzar la importància de mesurar l'activitat turística pel nombre d'estades i pels ingressos corresponents, i desmitificar la xifra d'arribades, ja que s'observa una suau però constant reducció de l'estada mitjana per turista des de 1986, cosa que significa que un augment d'arribades (a més d'incloure un nombre creixent de "no turistes") pot ser poc representatiu de l'evolució del turisme. El rècord històric a què es va arribar l'any 2000 d'11,2 milions de turistes (espanyols i estrangers) arribats a les Balears va significar tancar el capítol d'una vella metodologia que requeria una reforma, encara que no substancial. L'any 2001 s'ha assajat, per una banda, un càlcul més sofisticat de les arribades turístiques, a cura també de professors de la UIB, els resultats del qual són comparables en complexitat amb els de la sèrie anterior; i, per altra banda, l'empresa IPD de Madrid ha elaborat l'estudi de la despesa turística, els resultats del qual, encara provisionals (a l'espera de la publicació de l'any 2001), no són lògicament comparables amb els de la sèrie anterior.

Abans d'analitzar l'any 2001, és convenient recordar que el gran desenvolupament turístic de les Balears del darrer decenni, que va començar l'any 1993 després de la guerra del Golf, va arribar al seu màxim l'any 1999, i mesurat en termes d'ingressos s'inicia una fase decreixent a partir de 2000 (-1,2%), a pesar d'un augment de les arribades i d'un estancament del volum d'estades. Aquesta caiguda dels ingressos turístics (IPCT) a partir de 2000 està per damunt del 5%.

La versió oficial (Conselleria de Turisme: *Dades Informatives 2001*) per al 2001 és d'un descens de l'1,5% de les arribades turístiques (-150.000), i s'arriba a un total de 10 milions de turistes. Si comparam aquesta xifra amb l'oficial publicada en el 2000, veiem que la diferència és aproximadament de -1,2 milions de turistes (-10,7% sobre el 2000). No obstant això, la disminució real interanual fou només d'uns -150.000. Aquest ajustament en menys d'un milió de turistes respon bàsicament a la hipòtesi de considerar com a "no turistes" aquelles persones que disposen d'una segona residència a les Balears, així com aquelles persones que no viatgen a les Balears per motiu de turisme sinó laboral (conseqüència de la nova mobilitat facilitada per la UE i pel gran volum de construccions i equipaments per a habitatges d'estrangers). També s'han restat els turistes arribats per via aèria a Mallorca per embarcar en creuers turístics per la Mediterrània occidental (Palma port base), i les arribades de residents en viatge de retorn a l'estranger (en la metodologia anterior al 2001 es considerava que hi havia una compensació entre aquest flux i el dels estrangers arribats a les Balears en vols des de l'Estat espanyol).

La consideració de "no turistes" dels usuaris o propietaris de segones residències a les Balears (el cens oficial, però incomplet, dels quals s'apropa ja als 100.000, tot i que n'inclou una part que realment ja té a les Balears la seva primera

residència) és un tema com a mínim discutible, ja que pretén valorar i eliminar el recent i creixent fenomen del turisme residencial davant el tradicional turisme vacacional, allotjat en hotels i apartaments turístics. Segons aquesta versió oficial, el desglossament de la baixa esmentada de gairebé 1,2 milions de turistes entre els anys 2001 i 2000 (-1,7%) seria d'uns -150.000 (-1,4%) per conjuntura turística desfavorable i aproximadament de -1.000.000 per canvi metodològic (-9,3%). No obstant això, a les *Dades Informatives del Turisme a les Illes Balears del 2001* (Conselleria de Turisme, 2002) no apareix aquesta diferència de -1,2 milions entre el 2001 i el 2000 sinó només de 150.000, ja que s'ha optat per fer l'ajust a la baixa, amb la mateixa metodologia, a partir de l'any 1999.

La “nota metodològica” d'aquesta publicació oficial només comenta el següent: “per determinar el nombre de turistes entrats per via aèria i marítima s'han aplicat uns percentatges correctors mensuals obtinguts a partir dels estudis realitzats per professors de la UIB durant els anys 2000 i 2001, en els ports i aeroports de les Balears. Consta d'una mostra anual de 3.000 enquestes per establir el nombre de turistes procedents de l'Estat espanyol i d'una altra de 9.000 enquestes per establir el nombre de turistes procedents de l'estranger”. Segons es desprèn d'aquesta nota, la millora del 2001 seria el sistema de mostreig, ja que des de 1985 fins al 2000 es realitzaven també mensualment aquests ajusts però sols en base a informes i a estimacions, i en resultaven per tant dades menys rigoroses. No obstant això, en la nota esmentada hi falta un resum del canvi metodològic que hem comentat abans sobre la definició de “turista” a les Balears, no coincident amb altres CA espanyoles, cosa que crearà desfasaments en la comparació de les dades de les Balears.

El desglossament del milió de “no turistes” (-9,3%) per canvi metodològic 2001-2002 el podríem elaborar de manera estimativa, seguint els criteris del *Càlcul i anàlisi del nombre de passatgers estrangers arribats a Balears el 2000* (A. Sastre, UIB, per a la Conselleria d'Hisenda i Pressuposts del Govern de les Illes Balears, 2001, inèdit), i seria aproximadament el següent: -150.000 (1,4%) per persones que viatgen en creuers amb base en el port de Palma, -510.000 (4,7%) per persones que tenen la seva segona residència (o primera) a les Balears, -220.000 (2%) per persones que no viatgen per motiu de turisme i -120.000 (1,1%) per residents a les Balears que tornen de viatges de fora de les Illes. Encara que s'inclou també en l'estudi esmentat un capítol de “no turistes” pel trànsit *hub* alemany (de novembre a març) arribat a Palma amb destinació final a altres aeroports, no ho tenim en compte en aquest desglossament de la diferència metodològica interanual, ja que havia estat deduït des del seu inici el 1999 en les dades estadístiques anuals.

En termes d'estades o pernoctacions turístiques, utilitzant la font de la UIB per al 2001 (atès que la d'IPD només és provisional i no és comparable amb el 2000) se n'han produït 112,9 milions, amb un descens del -2,4% sobre el 2000. El major percentatge de descens d'estada amb relació al del descens d'arribades (-1,5%) és degut a la menor estada mitjana per turista el 2001 (10,18 dies davant 10,39 dies en el 2000).

En definitiva, l'any 2001 és un any de valoració estadística complexa en el nivell de xifres d'arribades, agreujada per altres desavinences estadístiques entre les dades de la Conselleria de Turisme del Govern de les Illes Balears i les dades de la Secretaria de Comerç i Turisme, basades en l'Institut d'Estudis Turístics, que donen una baixada del 2,2% i apunten que les Balears han estat l'única CA amb descens del turisme alemany. També la Federació d'Hoteleria de Mallorca ha donat una versió diferent del desenvolupament turístic del 2001 i ha constatat un descens de clients superior a la xifra donada oficialment per les arribades a Mallorca, atès el gran increment de turistes que fan ús d'allotjaments extrahotelers no reglats a l'illa.

Per nacionalitats, i prenent només les arribades per via aèria, els alemanys (32,7%) cedeixen el primer lloc del rànquing, que ocupaven sense pausa des de 1995, als britànics (33,7%). Les xifres d'aquestes dues nacionalitats, per damunt dels 3 milions cada una, se situen a gran distància de la tercera nacionalitat, l'espanyola, amb 1,3 milions (13%). Els alemanys descendiren en 266.000 (-7,8%), mentre que els britànics augmentaren en 148.000 (4,8%) i els espanyols només en 10.000 (0,8%).

Per illes, Mallorca experimenta un descens del -1,7%, mentre que les Pitiüses registren el pitjor comportament de les Balears amb un -2,2%; en canvi Menorca registra el millor, amb un resultat positiu de l'1,2%, i totalitza el descens del -1,5% per al total de les Balears, amb 150.000 turistes menys que en el 2000. Mallorca rep el 72% del turisme de les Balears, les Pitiüses (Eivissa i Formentera), el 17,4% i Menorca, el 10,6%.

Els turistes arribats a les Balears per via aèria l'any 2001 foren 9,7 milions (97%) amb un descens del -1,7%. De la xifra d'arribades aeroportuàries s'elimina el trànsit interinsular i part del trànsit *hub*³⁹ alemany a Mallorca des del seu inici l'any 1999. El *hub* alemany és operatiu tan sols entre novembre i març, i del total d'arribades (210.000) prop de la meitat no té com a destinació les Illes Balears, sinó altres llocs del sud d'Espanya i Portugal.

Els turistes arribats per via marítima a les Balears, uns 300.000 l'any 2001 (3%), augmentaren un 3,4%. Es tracta del trànsit de cabotatge nacional i no inclou les arribades en creuers turístics (normes OMT). És destacable el gran trànsit marítim entre la costa del llevant espanyol i l'illa d'Eivissa (sense tenir en compte el "trànsit de badia" entre Eivissa i Formentera), que representa el 30% del total de les arribades a les Balears. Aquest gran percentatge ressalta en comparar-lo amb el 17,4% que correspon a les Pitiüses sobre el total de les arribades a les Balears per totes les vies.

---

³⁹ L'aeroport de Palma funciona per al trànsit aeri de companyies com Hapag-Lloyd, Air Berlin, Condor o Germania com un gran centre de connexió entre vols procedents d'Alemanya i els principals aeroports turístics del sud d'Espanya i Faro, a Portugal. L'èxit del sistema *hub* per al trànsit alemany pot possibilitar que també se'l plantegin altres companyies britàniques, com JMC, Britania, o d'altres nacionalitats. El sistema *hub*, pel fet d'operar només en temporada baixa, permet millorar els nivells d'ocupació de l'aeroport de Palma a l'hivern.

La caiguda del 2001 només té una comparació amb l'ocorreguda l'any 1995, deguda a un ajust de la capacitat contractada pels majoristes de viatges, si bé el 2001 es va agreujar pels actes terroristes de l'11 de setembre en els EUA, que repercutiren negativament en el trànsit turístic mundial, en especial el de via aèria. El descens del turisme de l'any 2001 a les Balears es va iniciar ja abans de l'11S, per diverses causes i no sempre diàfanos. La primera fou la caiguda del turisme alemany, el principal emissor de turisme cap a les Balears fins al 2000, deguda a la mala situació econòmica i a la desviació que els majoristes de viatges feren del trànsit turístic cap a Turquia després de les fortes devaluacions de la divisa turca i de les ofertes de la seva moderna planta hotelera. Certament, les Balears no han tingut el seu millor nivell d'imatge com a destinació a partir de 2000, a causa de la difusió en els mitjans de comunicació (en especial a Alemanya) dels problemes sobre l'escassetat d'aigua, l'acumulació de fems, la congestió del trànsit a les carreteres i l'agre debat sobre l'aprovació de l'ecotaxa.

Un tema significatiu en l'anàlisi de l'evolució del turisme a les Balears és que a partir de 1991 es produeix un gran creixement de la demanda turística, després de la guerra del Golf. Part del turisme que visitava l'ex-Iugoslàvia i els països de la Mediterrània no europea foren desviats a destinacions més segures, i les Balears esdevingueren la destinació líder. Això va representar passar de 6,6 milions d'arribades a 11,2 milions en el 2000, és a dir un augment de 4,6 milions (69,7%). En termes d'estades, va representar un augment de 42 milions (57%). Davant aquest atípic i inesperat augment, el Govern Balear, desbordat per l'increment potencial de la capacitat d'allotjament i dels serveis públics corresponents, va començar a elaborar normatives per neutralitzar-lo a través de restriccions en la construcció d'habitatges i hotels a zones naturals protegides (LEN 1991), a zones costaneres turístiques (POOT 1994) i a nivell sectorial (Llei general de turisme 1999). Tot això sense una oposició notable de l'empresariat turístic i amb uns resultats poc efectius.

La política restrictiva davant el cim màxim del turisme a l'estiu i una irresponsable major capacitat d'allotjament poblacional (no només turístic) es va accentuar des de finals de 1999 amb el nou Govern de l'actual coalició governant (Pacte de Progrés). En aquesta ocasió, sí que s'ha donat una forta oposició de gran part de l'empresariat turístic, en especial l'hotelier, amb motiu del nou impost "ecotaxa" (impost sobre estades en empreses turístiques d'allotjament), que creia que en gran part repercutiria sobre el seu compte de resultats i no era acceptat pels majoristes de viatges. El sector hotelier se sent discriminat per haver de suportar en solitari el pes de l'ecotaxa, de la qual fuig prop d'un 22% de l'oferta d'allotjament no reglada. No obstant això, l'ecotaxa marca una nova etapa d'inversions per a la protecció del medi ambient i la regeneració de zones turístiques, que serà la pauta dels anys vinents. Seria desitjable i convenient que les Balears arbitressin sistemes alternatius o complementaris de finançament d'unes inversions en medi ambient que cada any seran més costoses, si hom desitja elevar el nivell de qualitat del turisme a les Illes i, en general, la qualitat de vida. El cost de l'ecotaxa per estada mitjana és de devers 1 euro, excepte per a nins menors de dotze anys, i es va començar a aplicar el dia 1 de maig de 2002. A

través de l'ecotaxa, hom espera recaptar devers 730 milions d'euros anualment. La Llei 12/1999, de 23 de desembre de 1999, va crear el Fons de Rehabilitació d'Espais Turístics, la dotació d'ingressos del qual havia de ser a càrrec de l'ecotaxa. Després de superar la impugnació davant el Tribunal Constitucional, espera una decisió, que en cas de ser contrària a l'ecotaxa suposaria haver de restituir els imports cobrats. A pesar del seu nom, no es tracta d'un impost ecològic *strictu sensu*, ja que no desanima la producció de danys al medi ambient, sinó que és una imposició específica per rehabilitar espais turístics i per recuperar recursos i espais naturals, idea que ja fou discretament proposada per l'anterior govern del PP a les Balears, però amb una gran diferència: s'havia de recaptar en els ports i aeroports.

La capacitat d'allotjament turístic de les Balears l'any 2001 se situa en 405.834 places reglades, de les quals 300.557 són hoteleres i 105.277 extrahoteleres. Amb relació a l'any 2000 s'ha produït un lleuger descens d'aquesta capacitat, amb 1.502 places menys (Conselleria de Turisme: *Dades Informatives 2001*). Si comparam ara l'evolució de l'oferta de l'allotjament regulat de les Balears des de l'any 1991 fins al 2000, com s'ha fet amb la demanda, tenim que el total de 386.946 ha crescut només fins a 407.336, és a dir 20.390 places més (5,3%). Si relacionam aquest magre augment amb el notable augment de les estades (57%) produïdes en el mateix període, salvant la possible millora de les taxes d'ocupació i tenint en compte l'escassa millora de l'estacionalitat per temporades, és evident, encara que no és quantificable, el fort augment de les estades turístiques en l'oferta no reglada (sense incloure-hi les segones residències). Guardant reserves, es pot calcular l'oferta de places turístiques no reglades de les Balears en unes 115.000, que sumades a les reglades farien un total aproximat de 520.000 places d'ús turístic ocasional i continu (les no reglades representarien el 22% del total). És un tema complex el de detectar i eliminar aquesta oferta no reglada, ja que quan no s'efectua una promoció turística pública no és necessàriament il·legal.

Segons les dades oficials (Conselleria de Turisme: *Dades Informatives 2001*), l'ocupació de la planta hotelera oberta de les Balears el 2001 fou del 78,6%, per davall del 79,5% del 2000. Per altra banda, la mitjana anual de la planta oberta només fou del 62,6%, també per davall del 66,1% de l'any 2000. El resultat d'ambdós coeficients dona un nivell mitjà i teòric anual d'ocupació hotelera sobre places existents, amb un 49,2% el 2001 davant el 52,5% del 2000. Els actuals reptes de l'empresari hotelier són preocupants, ja que per una part ha d'afrontar una fiscalitat creixent i un augment de costos de producció, mentre que per altra banda la seva part contractant (majoristes de viatges) ha augmentat la dimensió i el poder negociador davant augments fundats de preus del servei hotelier. La millor solució a aquest problema seria possiblement la desestacionalització dels fluxos turístics, cosa que s'ha aconseguit a les Canàries i al Carib, destinacions que ja són destinatàries de moltes inversions d'hotelers de les Balears, on, a més, la normativa vigent (Llei de turisme 1999) no permet pràcticament augments de capacitat hotelera. S'ha de recordar que aproximadament només el 20% de les arribades anuals a les Balears es produeix en el semestre de novembre a abril.

L'estudi de la despesa turística realitzat per l'empresa IPD per al Govern de les Illes Balears calcula per al 2001 una despesa total agregada (en origen i destinació) de 1,325 bilions de pessetes (7,96 bilions d'euros), per uns 9,8 milions de turistes i 94,1 milions d'estades, cosa que suposa una estada mitjana de 9,6 dies. Durant la temporada alta la despesa mitjana total per persona i dia va ser de 14.388 pessetes (86,47 euros). Aquest estudi, sense dades comparables amb el 2000, calcula un augment només per a la temporada alta del 2001 del 8% en termes nominals i del 3% en termes reals. No obstant això, pareix que provisionalment la despesa anual en termes reals tindria un descens aproximat de l'1%, amb les reserves pròpies de l'escàs rigor comparatiu amb el 2000. El volum anual de despesa turística d'IPD és superior al que presenta l'estudi d'ingressos turístics elaborat pels professors del Departament d'Economia i Empresa de la UIB també el 2001 (encara que aquest any només per a ús propi i inèdit), ja que el segon estudi té en compte només els ingressos arribats a les Balears, amb un total agregat per al 2001 d'1,029 bilions de pessetes (6,18 bilions d'euros), i un augment del 2,2% sobre l'any 2000, en termes nominals. En termes reals això significaria un descens de prop del 2,6% (resultat d'una baixada del -2,4% de les estades i d'un -0,2% de la despesa real per persona/dia). Es basa en un total d'11,1 milions de turistes i 112,9 milions d'estades, cosa que significa una estada mitjana de 10,18 dies (un -4,2% inferior a la del 2000). Durant la temporada alta la despesa mitjana per persona i dia (arribada/realitzada a les Balears) va ser de 9.344 ptes. (56,16 euros), que sumades a les 4.053 ptes. (24,36 euros) que no entren a les Balears totalitzen 13.397 ptes. (80,52 euros). Així veiem que la diferència entre ambdós estudis per a la temporada mitjana és de tan sols 991 ptes. (5,96 euros) per persona/dia. Segons l'estudi de la UIB, la mitjana anual de despesa per persona/dia va ser de 9.132 ptes. (54,88 euros), és a dir 506 ptes. (3,04 euros) més i un augment del 5,8% sobre el 2000 en termes nominals, cosa que comportaria una baixada del 0,2% en termes reals. El primer estudi (IDP) es basa en la xifra modificada d'estades i turistes després de la revisió metodològica del 2001, mentre que el segon (UIB) continua basat en noves dades del 2001 sense aquella modificació. En tot cas, aproximadament la part de la despesa que no arriba a les Balears és el 30% del total pagat pel turista (corresponent a l'avió estranger i al cost/benefici del majorista de viatges). Una altra dada interessant és que de la despesa total que ha arribat a les Balears, el 60% es fa a l'hotel (estada i extres) i el 40% fora de l'hotel (compres, etc.).

El nivell de satisfacció del turista és una dada que s'ha de tenir molt en compte en l'anàlisi d'una destinació. A les Balears gaudim d'un bon nivell, que se situà durant la temporada alta del 2001 en el 84,2% ("molt bona" i "bona"), davant el 80,4% del 2000 (*La Despesa Turística*, UIB per al Govern de les Illes Balears, 2001-2002). No obstant això, hi ha motius de "queixes i suggeriments de millora" que es repeteixen des de 1989, any en què va començar a fer-se aquesta anàlisi dins de l'anterior estudi, els més importants dels quals són (dades de l'estiu 2000 no actualitzades el 2001): el 5,2% dels turistes critica els renous nocturns i la brutícia fora de l'allotjament, el 5,1% critica la falta d'atenció al medi ambient i l'escàs tipisme (amb frases repetides com "hi ha excessiva comercialització" i "s'ha de limitar el turisme massiu"), el 3,1% critica el nivell de preus fora de l'allotjament (en

especial de les begudes no alcohòliques i l'aigua mineral), l'1,9% critica l'entorn social i urbà (hospitalitat, excessiva predominança d'algunes nacionalitats), l'1,8% critica el sistema de transports urbà i el trànsit i l'1,7% critica alguns serveis bàsics i l'allotjament turístic.

Cal tenir en compte que els components ambientals són com més va més importants per als turistes, la qual cosa reforça la idea d'impulsar mesures de política ambiental.

El turisme genera a les Balears, directament i indirecta, devers un 60% del PIB i és una activitat econòmica consolidada després d'uns cinquanta anys de gran desenvolupament.⁴⁰ Així, el turisme és el "motor de l'economia balear" i, a més a més, està sanejat després de prop d'un decenni de bons resultats. La competitivitat és encara elevada, el posicionament en el mercat encara és de lideratge i l'accessibilitat aèria és encara òptima per a un turista de la UE. No obstant això, hi ha amenaces preocupants en relació amb aquestes forteses del producte turístic balear: la inflació de l'IPC de les Balears (3,7% el 2001 davant el 2,7% nacional, segons l'INE) i de l'índex de preus turístics de les Balears (6% el 2001 davant el 5% nacional, segons el CRE de la Caixa de Balears); la competència creixent de destinacions de "sol i platja" no europees (el principal mercat turístic balear davant la facilitat de devaluació de les divises dels competidors); i el perill del cost i de la fiscalitat creixents en el transport aeri (augment del preu del petroli, majors taxes aeroportuàries, augments de primes d'assegurances per als avions i el futur impost per penalitzar la pol·lució atmosfèrica originada pels vols).

B) SUGGERIMENTS

En relació amb la política turística del Govern de les Illes Balears, es fan constar els suggeriments següents.

RELACIONS INSTITUCIONALS

Pel que fa a l'Administració turística, cal una política de comunicació acurada i que no vagi a remolc dels esdeveniments.

Igualment és imprescindible replantejar les relacions amb el sector turístic de tal manera que l'esforç que fem sigui útil i no es condemni al fracàs des dels inicis.

És necessari obrir un debat social ampli, promogut des del Govern i l'Administració turística, en el qual els agents socials i el sector turístic participin, que arribi a tota la societat de les Illes Balears, per esbrinar, entre tothom, quines sortides s'insinuen davant nostre, per quin model de vida i quin nivell de benestar optam i, en conseqüència, quines actuacions hem de començar a promoure ara mateix per

---

⁴⁰ Al respecte es pot consultar el *Llibre Blanc del turisme a les Illes Balears*. Govern de les Illes Balears. Universitat de les Illes Balears, 1987.

aconseguir un nou model turístic que no sols aporti riquesa al sector sinó que beneficiï la qualitat de vida i les aspiracions del poble de les Illes.

En aquest moment, per damunt de totes les consideracions formulades en aquest informe, sembla que només es podrà avançar en la senda de la sostenibilitat del turisme a les Balears si s'aconsegueix el consens entre empresaris i totes les institucions implicades en la política turística, per tal d'emprendre les grans inversions requerides i per afrontar els reptes esmentats.

PRESERVACIÓ DEL MEDI NATURAL I AGRARI

La protecció i conservació del medi natural i agrari ha de mantenir-se com un objectiu prioritari per assegurar la viabilitat del negoci turístic, cercant sempre un equilibri a mitjan i a llarg termini entre el desenvolupament de l'activitat turística i la protecció de l'entorn. Els recursos generats per l'impost sobre estades turístiques (ecotaxa) haurien d'utilitzar-se de manera intel·ligent i finançar actuacions "estel·lars" en matèria de millora de l'entorn que poguessin transmetre's als mercats emissors com un factor clarament diferencial sobre altres destinacions turístiques que no cobren l'impost.

RECONVERSIÓ I MODERNITZACIÓ

S'ha de continuar actuant en l'àmbit de la modernització i millora dels nivells de qualitat de l'oferta de l'allotjament turístic, mantenint i intensificant les inversions en reformes i modernització. És necessari també continuar actuant sobre l'oferta complementària per promoure i dirigir un procés de modernització imprescindible per assegurar els nivells de qualitat i serveis exigits pels turistes que ens visiten.

INFRAESTRUCTURES

Les Balears continuen necessitant fortes inversions en infraestructures, especialment en matèria de carreteres, per solucionar els problemes greus de congestió i seguretat que es registren en l'actualitat. Així mateix, s'han de fer esforços importants en altres camps com abastiment d'aigua potable, sanejament i depuració d'aigües residuals, ports, telecomunicacions, dotació de zones verdes i recreatives en els nuclis turístics, educació, serveis sanitaris, instal·lacions esportives, transports públics, etc. És imprescindible planificar actuacions en aquests camps a mitjan termini a l'efecte de mantenir un nivell alt de qualitat de l'entorn ambiental de les illes i garantir al mateix temps la prestació d'uns serveis de qualitat.

CONTROL DEL TRÀNSIT AERI

És una assignatura pendent en l'espai aeri europeu que requereix accions coordinades entre els països membres de la UE. La implantació d'un controlador únic europeu (Eurocontrol) és de gran importància per al bon funcionament del sector.

INNOVACIÓ TECNOLÒGICA

Per poder competir en les millors condicions és absolutament imprescindible esforçar-se constantment per innovar i incorporar adequadament les noves tecnologies i els processos d'innovació turística que duguin a una millora de la qualitat del servei/producte final. La incorporació a la denominada nova economia en tots els àmbits de l'empresa, l'adopció dels sistemes de gestió empresarial més avançats, l'aprofitament dels avenços en l'equipament convencional i electrònic, etc. són una condició indispensable per poder mantenir nivells òptims de competitivitat al futur i, en definitiva, assegurar la viabilitat i supervivència de les empreses.

MARQUES DE QUALITAT

Tant els empresaris com l'Administració han de continuar intensificant els seus esforços per millorar els nivells de qualitat del producte turístic de les Illes. L'impuls d'iniciatives tendents a ampliar la base d'establiments amb marques, etiquetes o distintius de qualitat ha de continuar essent una prioritat en tots els àmbits d'actuació, si bé és important no dispersar els esforços promovent marques noves sense un reconeixement a escala internacional en aquells casos en què ja existien distintius de qualitat amb implantació europea i mundial.

COMERCIALITZACIÓ

Un dels punts dèbils més importants del sector turístic balear és la dependència d'un sistema de comercialització controlat pels majoristes estrangers i en el qual els empresaris de les Illes estan en clara inferioritat de condicions per la fragmentació de la nostra indústria i per falta d'informació sobre la situació real dels mercats emissors.

La incorporació de noves tecnologies, principalment la informàtica i les telecomunicacions, en el sistema de distribució i comercialització ha d'utilitzar-se per millorar els fluxos d'informació entre majoristes de viatges i empresaris de les Illes i per introduir noves vies que contribueixin a diversificar els canals de comercialització. La comercialització directa a través de xarxes telemàtiques, com és el cas d'Internet, i l'ús de sistemes ja en funcionament en altres sectors com els portals B2B o B2C han de contemplar-se com alguna cosa més que una opció a l'abast de les grans multinacionals.

DIVERSIFICACIÓ DE MERCATS

Les Balears presenten una dependència elevada de dos mercats emissors, el Regne Unit i Alemanya, els quals significaren el 65,3% del total dels turistes rebuts a les Illes l'any 2000. És necessari que les polítiques de promoció es dirigeixin cap a la millora en el flux de visitants d'altres països europeus (com els casos del suís, l'holandès, l'escandinau, el francès o l'italià, entre altres) per intentar diversificar la procedència dels nostres visitants i aprofitar el potencial emissor d'aquests països cap a les Balears.

DIVERSIFICACIÓ DEL PRODUCTE TURÍSTIC

Si bé el segment "sol i platja" és la base de la nostra activitat turística, la forta estacionalitat d'aquest, la despesa decreixent realitzada per persona i dia i els problemes que suposa de massificació i de consum de recursos naturals escassos fa que sigui necessari potenciar altres segments amb més capacitat de despesa per turista i amb efectes compensatoris sobre l'estacionalitat. En aquest darrer apartat tenim segments en alça constant, com el cicloturisme, el turisme sènior, l'agroturisme i el turisme rural, el turisme de cap de setmana, el turisme cultural, el turisme de congressos i convencions, el turisme de salut, el turisme de naturalesa o el turisme de golf, que presenten un potencial important a les Balears i que haurien de desenvolupar-se d'acord amb aquest.

També haurien de potenciar-se alguns segments que poden contribuir a incrementar els ingressos per turista, encara que sense un impacte positiu en la reducció de l'estacionalitat, tals com el turisme nàutic o el turisme de creuers, i la captació de nous mercats com Rússia, països del sud-est asiàtic o els països d'Amèrica (del nord i del sud).

FORMACIÓ PROFESSIONAL

La formació tècnica i professional del personal és un dels pilars bàsics per oferir una millora en la relació qualitat-preu. Les empreses dins el sector turístic han de participar activament en aquest capítol i dotar i exigir una formació permanent i de reciclatge (centres de formació especialitzada, hotels escola, restaurants escola, etc.) que millori les condicions sociolaborals dels treballadors. Des del món acadèmic s'han d'intensificar els esforços per oferir una formació especialitzada en turisme de qualitat i amb un enfocament pràctic tenint en compte la realitat i les necessitats de les empreses de les Illes.

També cal millorar la imatge laboral del sector turístic per als joves oferint millors condicions econòmiques i laborals. També d'estabilitat, ja que la millora de la formació i la qualificació dels professionals del sector és incompatible amb una política d'inestabilitat i rotació professional.

INTRUSISME

L'intrusisme i la competència deslleial constitueixen un problema comú dins de la majoria de les activitats econòmiques i turístiques en particular. L'Administració ha d'actuar de manera decidida, fent complir les normes i requisits legals a tots els proveïdors de serveis turístics per igual. La situació és especialment delicada al sector de l'allotjament turístic (pel problema de l'oferta no legalitzada), en la restauració i sales de festa (també per l'oferta il·legal), en el comerç i en les agències de viatges (per la venda ambulants i els maners).

A.5. COMERÇ

A) OBSERVACIONS

El sector comercial a les Illes Balears i en el conjunt de l'Estat en aquest darrers anys s'ha amarat d'un dinamisme molt accentuat, que ve donat per la incorporació de noves formes comercials, que s'integren gradualment a la nostra realitat.

L'establiment aïllat, independent, cada vegada té, en línies generals, més problemes de subsistència, atès que ha de lluitar amb molts problemes estructurals per poder garantir la quota de mercat que anys enrere tenia, això pel que respecta al vessant comercial; i per una altra banda li costa incorporar les noves tecnologies i els nous sistemes de formació. Bona part del comerç de les Balears està en aquesta situació.

Analitzem els problemes estructurals de fons que té el sector del comerç, no sense distingir abans les diverses àrees del sector: el comerç tradicional, el comerç de proximitat i el comerç de zona turística.

EL COMERÇ TRADICIONAL

Aquest comerç, que ha perdurat en els anys, que tenia un mercat de clients molt definit, en aquests darrers anys ha disminuït, primer perquè estava implantat en els centres històrics de les ciutats i molts comerços pagaven una renda molt baixa pel local, però la incorporació de la nova Llei d'arrendaments de locals els va afectar negativament i no van poder assumir l'increment del cost de lloguer.

D'altra banda, les reformes urbanístiques que els ajuntaments han dut a terme en els centres històrics, com el pla Mirall, si bé representen un benefici a la llarga, durant aquest camí han agreujat les estructures de molts d'establiments independents ubicats en els centres històrics, que han estat substituïts per uns de nous que venen amb una distribució comercial diferent de tipus franquícia, cadena de compra, etc., amb un increment notori de probabilitat d'èxit empresarial.

El comerç tradicional, a més, ha de lluitar amb l'horari comercial; perquè de cada vegada tant la mateixa patronal com els consumidors demanen una ampliació de l'horari d'obertura dels establiments, la qual cosa comporta un increment del personal que s'ha de contractar i a la vegada un increment de costos molt important.

Paradoxalment, a les Illes Balears, no s'hauria de tenir gaire en compte aquest darrer punt, pel fet que són una comunitat marcadament turística, on el component d'estacionalitat és molt elevat i on l'horari és molt ampli dins aquesta estacionalitat. Però les darreres informacions constatades ens demostren que el mercat laboral ja no és així, perquè el baix salari del treballador del sector del comerç en comparació del salari del treballador dels altres sectors com l'hoteleria, la

construcció, etc. fa que hi falti personal que vulgui fer feina en aquest sector, la qual cosa redunda en un empitjorament de la qualitat de l'atenció.

El comerç tradicional ubicat al centre de la ciutat ha de fer un esforç molt important per intentar adequar el seu horari comercial al consumidor, i no es pot permetre el luxe de tenir els establiments tancats els dissabtes horabaixa, ja que això comporta l'eixida del públic cap a les grans superfícies comercials instal·lades als afores de la ciutat.

Un altre problema estructural que té el comerç tradicional ubicat en els centres històrics és, precisament, la instal·lació aquests anys darrers de nous grans centres comercials amb una política comercial unitària, tant pel que fa a l'obertura horària, com per les campanyes de promoció conjunta, la utilització de serveis comuns i la incorporació d'una política d'oci que hi arrossega els clients i desertitza els centres comercials de la ciutat.

EL COMERÇ DE PROXIMITAT

Aquest tipus de comerç presenta com a demanda especialitzada la dels veïnats de la barriada. En aquest aspecte, cal remarcar la importància que ha obtingut la proliferació de mitjanes superfícies d'alimentació, ja que actuen com a nucli, com a motor de vida comercial de la zona o barriada, i donen un caràcter dinamitzador a tots els comerços que s'ubiquen al voltant d'aquest tipus d'establiment.

A més, la incorporació de noves tecnologies en aquest tipus d'establiments i de nous serveis d'atenció al client, com el servei d'entrega de la compra al domicili, comporta que el client pot anar-hi a peu i sense la preocupació que després haurà de tornar carregat a casa seva, per la qual cosa l'efecte negatiu de la falta d'aparcaments no és tan notori com el que es produeix en els centres de les ciutats (si bé s'ha de fer constar l'esponjament que aquestes zones experimenten, atès que l'ampliació de la zona d'ORA arriba als seus barris i fa que calgui la dotació d'aparcaments bàsicament per a residents i que se'n destini una part a rotació).

Els últims anys s'ha donat un increment del teixit comercial en els barris de fora del centre, atès que l'increment de la construcció ha originat noves zones on s'han instal·lat nous comerços que han donat vida als barris.

Aquests comerços tenen molt definit el seu públic objectiu, i les seves decisions de compra, i normalment els establiments que s'hi instal·len són establiments de productes bàsics i de molta rotació, així com establiments de serveis.

La lluita que mantenen és evitar que els seus compradors potencials, la gent que viu al seu radi d'acció, no acudeixin a les grans superfícies comercials ni al centre i comprin als seus establiments, d'aquí que de cada vegada més també aquests establiments, pel fet de ser més nous i tenir una nova mentalitat empresarial,

adoptin formes comercials noves i s'agrupin en cadenes de compra voluntàries i en franquícies.

EL COMERÇ DE ZONA TURÍSTICA

El tipus de comerç que ens trobem en aquestes zones és un comerç molt estacional, on hi té un paper molt important el sector hotelier del voltant.

Pel fet de ser un comerç de temporada, bàsicament, la mà d'obra sol estar menys qualificada. És un tipus de comerç on el subsector del *souvenir* encara té una predominança sobre altres tipologies.

Un dels màxims problemes estructurals que tenen són els denominats manters,⁴¹ que troben en el client turístic la seva font d'aprovisionament, i provoquen una fugida dels clients potencials del comerços cap a les excursions il·legals, cosa que fa que la despesa que el client pensava realitzar dins el sector del comerç turístic minvi, perquè a través de certs ginys d'oratória i tècniques de venda agressiva arriben a convèncer de la bondat de l'article que ofereixen.

També hem de tenir en compte que el comerç turístic és de per si un comerç molt volàtil, que fàcilment canvia de propietari cada temporada, la qual cosa afecta l'estructura comercial, ja que el comerç no pot arribar a arrelar en aquestes zones, i difícilment qualsevol pla de xoc tindrà un resultat satisfactori.

A més a més, totes les polítiques municipals que es realitzen en els territoris merament turístics van més destinades al sector hotelier que al sector comercial, perquè les estructures organitzatives i associatives del sector de l'hoteleria estan molt més arrelades, i el grau de participació dels establiments hotelers en els processos de decisió i d'opinió dins el territori turístic és més bo d'aconseguir que amb el sector comercial, a causa de la falta de participació associativa del sector del comerç turístic.

Un altre problema o punt dèbil del comerç en el sector turístic és la globalització del producte, que comporta una minva en l'originalitat i la varietat que no fa gens atractiu per al client acudir a aquests establiments.

B) SUGGERIMENTS

Una de les possibles solucions que es pot implantar per intentar pal·liar el problema de la competència creixent de les grans superfícies comercials que experimenta el comerç tradicional és la creació de la figura del gerent de centre comercial obert. La seva missió seria dur a terme, amb el suport de les institucions i dels mateixos empresaris de comerç de la zona, polítiques de promoció conjuntes, per evitar l'èxode massiu de clients cap als altres centres comercials.

---

⁴¹ Vegeu els articles 7.2, 24, 31 i 32 de la Llei 11/2001, de 15 de juny, d'ordenació de l'activitat comercial a les Illes Balears.

Creiem que és el moment idoni per implantar aquesta figura, atès que aquests darrers anys, com s'ha comentat, l'esforç econòmic tant privat com públic que s'ha fet per adequar els centres històrics i dotar-los de més infraestructures i d'aparcaments ha estat important.

Ara bé, la pregunta que tot el sector comercial es fa és quan finalitzaran les obres i si arribaran a veure aquest final, ja que una de les màximes preocupacions del petit sector comercial actualment és la quantitat d'obres públiques que a l'empara del pla Mirall es realitzen, fet que provoca un canvi en els hàbits dels clients i els trasllada a comprar cap a altres zones, majoritàriament a les grans superfícies comercials.

Això comportarà que una vegada acabades aquestes obres, en conjunt i no parcialment, tant l'Ajuntament de la ciutat corresponent com el Govern i altres institucions hauran de contribuir amb fons públics al fet que el consumidor torni a gaudir, passejar i comprar als comerços de la ciutat.

Un darrer fet del qual cal deixar constància, perquè comporta un problema estructural en el comerç del centre de la ciutat, és la poca unió que hi ha, atès que carrers veïnats fan campanyes promocionals amb poc pressupost i disgregades, en comptes d'unir esforços i fer campanyes conjuntes, que tindrien molt més relleu i que sens dubte arribarien al públic. La solució al problema consisteix a poder programar una sèrie de campanyes promocionals durant tot l'any unificades per a tot el centre, i d'aquesta manera es podria lluitar contra l'èxode actual (sempre parlant en línies generals). Alhora, a més, caldria un canvi d'horaris comercials dels esmentats comerços.

També hem de palesar com un punt dèbil la falta de seguretat ciutadana que es dona en el centre, que perjudica la imatge del comerç i afavoreix que el públic s'estimi més anar a comprar a altres llocs amb més seguretat.

Com s'ha dit, el sector del comerç en aquests darrers anys ha pres un fort dinamisme, provocat per les noves formes comercials i per aquelles empreses que sota una marca comercial actuen de dinamitzadores de la zona. Però aquest dinamisme i mobilitat laboral fan que s'hagi de dotar de fons el component de la formació per intentar millorar en l'aspecte de la qualitat i la millora del servei al client.

Encara avui el nou personal que s'incorpora al sector, normalment, prové de la branca de la formació professional de secretariat i del fracàs escolar, per tant, es fa necessari realitzar accions complementàries formatives per a tot aquest personal. Ara bé, la realitat ens demostra la dificultat que aquest personal es formi, perquè l'empresari no accedeix a facilitar dins l'horari laboral el procés formatiu, i el treballador, condicionat moltes vegades per la dificultat pròpia de l'horari laboral que té, impossibilita la seva presència a les accions formatives que de caràcter generalista es duen a terme.

Creiem que la solució podria passar per informar els joves en la seva etapa escolar de la falta de personal especialitzat en el sector del comerç i de les possibilitats que tenen de trobar-hi un lloc de feina si estudien aquesta branca de la formació professional, així com per pal·liar la manca de formació amb accions formatives de curta durada, tipus seminari.

Aquestes accions formatives han de ser programades i desenvolupades pels agents econòmics i socials, que són els que coneixen la realitat del sector i saben com arribar a l'empresari perquè compagini l'aspecte formatiu i l'aspecte laboral dels treballadors de la seva empresa o sector. Cal tenir en compte que la formació ajuda a millorar l'estabilitat de l'ocupació i les condicions sociolaborals dels treballadors.

S'ha d'incrementar també la cooperació empresarial proposada pel mateix sector a través dels plans d'actuació següents.

COOPERACIÓ COMERCIAL

- Accés a mitjans publicitaris i desenvolupament de campanyes de publicitat, màrqueting i promocions conjuntes.
- Ús d'una imatge de marca o una ensenya comercial identificativa.
- Major promoció dels comerços dels carrers perifèrics.

ASSOCIACIÓ EMPRESARIAL

Plans de Formació

- Seminaris.
- Seminaris fora de l'associació.
- Formació sobre l'associacionisme.

Informació, assessorament i col·laboració

- Comunicació.
- Informació.
- Evidenciar resultats positius per al sector del comerç.

Defensa de l'associat

- Millora de la defensa dels interessos dels associats.

- Major col·laboració i enteniment entre els comerciants.

COOPERACIÓ TECNOLÒGICA

- Cooperació a través d'Internet.

La prioritat d'actuació de cada àrea és la que tot seguit és presenta, tal com han manifestat els responsables i presidents de les associacions empresarials consultades (vermell: prioritat 1; blau: prioritat 2; verd: prioritat 3).

Àrea de cooperació	Programa	Ordre
Cooperació comercial	Imatge corporativa	2
	Promoció i publicitat conjunta	1
Cooperació compres	Concertació conjunta de productes i serveis	1
Cooperació venda i postvenda	Programa d'entrega de serveis complementaris a la venda	1
	Servei d'informació al client	3
	Programa de fidelització del client	2
Cooperació espacial	Programa de millora de l'entorn urbanístic	2
	Programa d'animació i dinamització de la zona	1
Cooperació tecnològica	Creació d'una web territorial i comerç electrònic territorial	1
	Creació d'una tenda virtual de la zona centre	2

Finalment cal ser conscients que la situació del comerç és complexa. D'una banda, les grans superfícies ofereixen serveis i preus competius, que fomenten la competència i una major eficiència en la distribució, però, a la vegada, la seva pressió competitiva pot significar un perill per a la supervivència del petit comerç si aquest no sap reaccionar i trobar el seu sector de mercat. Moltes vegades, és justament aquest petit comerç el que permet recuperar i rehabilitar la vida social als centres urbans, i és, a més a més, un sector bàsic de la nostra estructura socioeconòmica. És per això que es fa imprescindible trobar un punt d'equilibri en l'activitat comercial que requereix l'esforç de tothom: institucions públiques i agents socials.

A.6. TRANSPORT

A) OBSERVACIONS

OBSERVACIONS GENERALS

Les observacions que es fan en aquest apartat no responen al prisma de l'anàlisi del comportament del transport com a branca productiva, sinó al fet que, des del punt de vista de l'anàlisi d'infraestructures, la xarxa de transports es configura com un element estratègic del desenvolupament regional, i més en el cas d'una economia insular.

En general, com és prou conegut, una bona dotació d'infraestructures de transport augmenta la productivitat de les empreses i els seus nivells competitius, permet autogenerar processos de creixement sostingut de l'ocupació i permet millorar el nivell de vida de la població (al respecte, vegeu el que ja s'ha dit en el preàmbul).

Per al conjunt de l'economia espanyola, en el transcurs dels darrers vint anys s'ha donat un impuls important al creixement de les inversions en infraestructures de transport, però el dèficit de capital públic acumulat durant molts anys ens situa encara lluny de la mitjana europea.

Segons dades del CECS,⁴² Espanya és un dels països de la UE on menys s'utilitza el ferrocarril per al transport de viatgers en comparació del transport per carretera, fet només superat per Grècia i Portugal. El mateix passa amb el transport de mercaderies per ferrocarril on només Grècia i Holanda presenten un percentatge més baix que Espanya.

El biaix que es produeix cap al transport per carretera no es veu compensat per una major dotació d'inversions públiques. Així, Espanya presenta un dels majors índexs de víctimes per accident, només superats per Irlanda.

Per comunitats autònomes, les Balears presenten una de les dotacions d'infraestructures més baixes de l'Estat. Això es dona especialment en quilòmetres d'autopistes i autovies, en què es registra la xifra més baixa de l'Estat, mentre que en parc de vehicles és la més alta. En aquest sentit és preocupant analitzar l'evolució de la inversió pública anual mitjana en percentatge del VABpm al llarg del període 1980-1994, ja que les Balears tenen de nou un dels percentatges més baixos de l'Estat. Catalunya i Madrid presenten uns percentatges pitjors.⁴³

---

⁴² *Informe España 2002*. Fundación Encuentro. Madrid, 2002.

⁴³ Madrid no computa la inversió pública que rep en concepte de serveis centrals de l'Estat i que com a tals no es poden regionalitzar.

EL PLA DIRECTOR SECTORIAL DE TRANSPORTS DE LES ILLES BALEARS

La Llei de les directrius d'ordenació territorial de les Illes Balears i de mesures tributàries, BOIB núm. 48, de 17 d'abril de 1999, estableix l'elaboració del Pla director sectorial de transports de les Illes Balears, que ha de considerar els modes i relacions de transport següents:

- a) Transport no motoritzat.
- b) Transport per carretera.
- c) Transport per ferrocarril.
- d) Transport marítim interinsular i transport aeri interinsular.
- e) Coordinació i integració intermodal.

De moment, el Govern de les Illes Balears, a través de la Direcció General d'Obres Públiques i Transports, ha elaborat els plans i documents següents:

- a) Pla director sectorial de transports de les Illes Balears per al transport regular de viatgers per carretera (2002-2006).
- b) Diagnòstic de qualitat per al transport interinsular.
- c) Estudi del transport no motoritzat.
- d) Estudi sobre les diferents alternatives per al transport urbà i interurbà a Mallorca.

PLA DIRECTOR SECTORIAL DE TRANSPORTS DE LES ILLES BALEARS PER AL TRANSPORT REGULAR DE VIATGERS PER CARRETERA (2002-2006)

Els objectius estratègics d'aquest Pla són: garantir el dret a la mobilitat individual al major nombre possible de persones, especialment a la població captiva que no disposa de vehicle privat; millorar l'accessibilitat intermunicipal; incrementar la participació del transport col·lectiu i el transport no motoritzat en la mobilitat obligada i no obligada; obtenir una major eficàcia econòmica i social dels recursos públics.

Com a principals instruments del Pla, es creen els consorcis insulars de transports de Mallorca, de Menorca i d'Eivissa i Formentera. Les principals actuacions en matèria de reordenació dels serveis afecten a Mallorca les línies: Palma-Palmanyola-Bunyola; serveis d'aportació bus-tren: nuclis de l'àrea d'influència d'Inca; servei regular de la terminal marítima d'Alcúdia; substitució del servei regular Inca-Manacor; reordenació dels serveis regulars Manacor-Llevant; servei regular Manacor-Felanitx-Campos.

A Menorca les principals actuacions són: incrementar l'oferta del servei regular Maó-Ciutadella; nou servei regular Maó-aeroport; nou servei regular (estiu) Sant Tomàs-es Migjorn Gran-es Mercadal-Platges de Fornells-Fornells.

A Eivissa i Formentera les principals actuacions són: servei regular del port d'Eivissa; increment de l'oferta (hivern) del servei regular Eivissa-Sant Miquel i servei a la demanda de l'eix Eivissa-Sant Miquel; increment de l'oferta (hivern) dels serveis regulars de Formentera.

A Mallorca, les principals actuacions quant a programació d'infraestructures intermodals són: estació d'autobusos de Palmanova; estació de ferrocarril de sa Pobla; terminal d'autobusos de l'estació marítima del port d'Alcúdia.

A Menorca es preveu una programació d'infraestructures intermodals a: la terminal d'autobusos interurbans de Maó; parada d'intercanvi des Mercadal.

A Eivissa i Formentera la programació d'infraestructures intermodals afecta: la terminal d'autobusos interurbans d'Eivissa; estàndards d'equipament mínim de les parades a peu de carretera; terminal d'autobusos de la Savina.

El Pla també preveu l'adequació de disset parades preferents a Mallorca, així com l'establiment d'un nou sistema de llistes de tarifes i actuacions complementàries en matèria d'imatge de marca, programa de modernització del material mòbil, programa de renovació i senyalització de parades, programa d'informació als usuaris i actuacions de millora de la velocitat comercial.

El Pla preveu una inversió plurianual total de 21.214.000 €, corresponents 11.956.000 € a Mallorca, 3.854.000 € a Menorca i 5.404.000 € a Eivissa i Formentera.

DIAGNÒSTIC DE QUALITAT PER AL TRANSPORT INTERINSULAR

Pel que fa al transport interinsular, la Conselleria d'Obres Públiques i Transports ha estudiat totes les variables que intervenen en l'anàlisi de l'oferta de transport entre les illes i n'ha inclòs un diagnòstic de la qualitat en el Pla director sectorial de transports de les Illes Balears.

En primer lloc, pel que fa a les conclusions sobre la demanda i l'oferta actuals, cal destacar que les Illes Balears tenen un potencial important per generar demanda de transport entre si, tant mesurat en termes de població de residents (uns 820.000 habitants el 1999, amb una evolució molt positiva) com de visites (capacitat hotelera superior a 400.000 places el mateix any), encara que hi ha una forta concentració (70%-80%) a l'illa principal, Mallorca.

Tanmateix, la proximitat a la Península i la dependència funcional de les principals ciutats del llevant peninsular fan que la demanda actual entre illes sigui molt reduïda. De fet, en estudiar la xarxa interinsular de l'arxipèlag balear s'observa

com a principal característica que la relació entre les Illes Balears i la Península és molt més forta que entre les mateixes illes. En aquest sentit, el volum de viatgers entre Mallorca i Menorca se situa en els 350.000 viatgers a l'any, amb un repartiment de mitjans favorable al transport aeri (80%). Les xifres entre Mallorca i Eivissa són similars. El nivell d'ocupació del transport aeri és alt, amb períodes totalment saturats (determinades hores punta del matí), mentre que el transport marítim gairebé no arriba al 25% d'ocupació mitjana en la majoria de les relacions.

El volum de viatges interinsulars representa el 18% del total de viatges nacionals externs a cada illa. Destaca Menorca amb un alt percentatge de viatges interinsulars. Dels externs, les destinacions més comunes són Barcelona i Madrid, seguides de València i Alacant. En el cas de Barcelona i València, el 74% i el 64% dels viatges respectivament es fan en transport aeri, mentre que en el cas d'Alacant, aquest només representa un 7%, i, per tant, el 93% dels viatges a Alacant es realitzen en transport marítim.

El comportament de la demanda interinsular quant al repartiment per mitjans és lògic, tenint en compte les característiques de l'oferta de cadascun dels mitjans en competència. Tot i que els preus del transport marítim interinsular siguin molt més competitius que els del transport aeri, aquest darrer té més del doble de serveis per a les rutes Mallorca-Menorca i quasi sis vegades més en el cas de Mallorca-Eivissa, a més de significar, en ambdues rutes, un estalvi en temps de viatge.

En relació amb el transport marítim, el trànsit de passatgers interinsular representa un 20% del trànsit de cabotatge (península més interinsular), mentre que el trànsit de mercaderies als ports de l'Autoritat Portuària de les Balears ha anat creixent els últims anys (darrerament ha experimentat uns creixements del 7,84%, 6,42% i 17%). La mercaderia general constitueix la part més important d'aquest trànsit i representa aproximadament el 63% del total. La quantitat de mercaderies carregades/descarregades l'any 1999 va ser de 9.343.719 tones. Dins aquest trànsit, 8.812.369 tones corresponen a línies de cabotatge (península i interinsular) i representen el 94,3%; les 531.350 tones restants, és a dir, el 5,7% correspon a mercaderies amb origen/destinació a l'estranger.

L'any 2000 el trànsit de mercaderies interinsular va ser de 337.000 tones, és a dir, aproximadament el 3,2% del trànsit total de l'Autoritat Portuària de les Balears. Els dos ports administrats per la comunitat autònoma de les Illes Balears que tenen trànsit de mercaderies són Ciutadella (línia amb Alcúdia) i Sant Antoni de Portmany (línia amb Dénia). El 2000, al port de Ciutadella, va haver-hi un trànsit de 67.973 tones (tares i vehicles inclosos) i a Sant Antoni de Portmany, de 226.844 tones (tares i vehicles inclosos).

Segons l'informe de previsions de Ports de l'Estat, es preveu una estabilització en el trànsit de mercaderies als ports de les Balears, amb creixements de prop de l'1,43% en el període 2001-2004, i de l'1,18%, en el període 2004-2006. L'any 2006 es pot preveure un trànsit interinsular d'unes 500.000 tones, si es manté l'esquema de distribució de mercaderies actual. El 2006, per als ports de la

comunitat autònoma de les Illes Balears, es pot preveure (si es considera un creixement similar al de l'Autoritat Portuària) un volum de 70.000 tones (tares i vehicles inclosos) de trànsit interinsular (concentrat al port de Ciutadella).

Aquest augment respondrà bàsicament al creixement de l'economia balear, ja que el trànsit als ports balears es pot considerar principalment captiu del consum intern.

Els ports actuals presenten una mancança generalitzada de superfície d'operació, i aquest fet ha condicionat l'estructura logística de distribució de mercaderies, ja que arriben directament als ports de cada illa (amb excepció de Formentera) sense fer operacions importants de transbordament al port de Palma.

Així, pel que fa al transport de mercaderies, es dedueix que l'oferta és molt àmplia per a la demanda que es pugui generar. L'any 2000 el trànsit total de mercaderies interinsular va ser de 402.830 tones, que constitueix el 4% del trànsit total.

El repartiment per mitjans en el transport de mercaderies se situa en un 90/10 a favor del transport marítim i experimenta, contràriament al trànsit de passatgers, un estancament en el mitjà aeri i un creixement sostingut en el marítim.

Tot i així, en el transport marítim de mercaderies es poden detectar clarament una sèrie de problemes, com ara el desequilibri i volatilitat del trànsit interinsular, la forta proporció del trànsit de càrrega horitzontal (87% del total de mercaderia general), els colls d'ampolla als ports (de tarifes, administratius i d'infraestructures) i el problema de la puja dels carburants.

En segon lloc, pel que fa a la qualitat de les infraestructures i els equipaments de terra, cal esmentar que les infraestructures terrestres presenten algunes deficiències, la principal i comuna a tots els ports és la falta de superfícies d'operació. Altres de les deficiències que presenten són: problemes d'accés al port (ports de Palma, Ciutadella i Sant Antoni), connexió amb el transport públic terrestre allunyat del port (ports de Maó, Eivissa i Cala Rajada), falta d'una terminal marítima (ports d'Alcúdia i Ciutadella, i necessitat d'ampliar l'existent a Sant Antoni), trànsit de passatgers no segregat del de mercaderies (ports d'Alcúdia, Ciutadella i Sant Antoni), pressió urbana important (port d'Eivissa), falta de recursos humans en la gestió del port (ports de Ciutadella, Sant Antoni, Cala Rajada).

A més, no s'ha detectat una planificació de creixement de les instal·lacions portuàries actuals, sinó que es tendeix a prestar el millor servei possible amb les instal·lacions existents.

Tots aquests problemes i alguns més, com ara la manca de sales d'espera (port d'Eivissa) o l'organització del procés d'embarcament i desembarcament (port d'Alcúdia), i les tarifes portuàries són destacats amb unanimitat pels viatgers i operadors, tal com tradueixen les enquestes i entrevistes realitzades.

Tot això fa poc viable millorar el transport entre illes per a les mercaderies, perquè l'encariment que comporta s'afegeix a la poca rendibilitat que té a causa de la reduïda demanda.

Quant al transport aeri, millor valorat pels usuaris, es pot afegir que no hi ha infraestructures de terra exclusives del trànsit interinsular, encara que és una demanda molt clara d'operadors i usuaris per poder disposar d'un embarcament més àgil.

En general, es pot dir que els tres aeroports de les Illes Balears estan dimensionats adequadament per als trànsits mitjans, però presenten moments de saturació evidents en els dies i a les hores punta.

A la vista de les anàlisis realitzades, més que un problema de qualitat de l'oferta dels serveis (tret de qüestions concretes com la saturació en hores punta) sembla que hi ha un problema d'accessibilitat terrestre: a l'aeroport de Menorca hi falta transport urbà; a la majoria de ports, la parada d'autobús és a més de deu minuts de la terminal marítima, i l'accés viari marítim entre Palma i Alcúdia requereix una millora considerable, ja que entre Inca i Alcúdia la calçada no està desdoblada i té un trànsit intens i un alt percentatge de vehicles pesants.

Un cop fet el diagnòstic de la qualitat del transport interinsular, es poden avançar una sèrie d'idees per debatre i desenvolupar en fases successives del projecte de planificació d'aquest transport.

En primer lloc, la duplicació de la calçada entre Inca i Alcúdia que permeti la no saturació dels accessos viaris portuaris entre els dos ports més importants de Mallorca.

En segon lloc, la disminució de retards a primera hora del matí, així com una adequació i organització de l'oferta en aquest període, i un mínim d'oferta funcional entre totes les illes podria incrementar la satisfacció de l'alt percentatge d'usuaris captius que es desplacen per motius de feina. A més, també s'haurien de revisar els subsidis als residents i considerar la viabilitat de traspassos de bitllets entre companyies.

En tercer lloc, en la línia de potenciar la qualitat, es podria fer una promoció basada en el seguiment per l'Administració de les opinions d'usuaris i operadors, en les auditories de qualitat (així com hi ha les comptables) i en les campanyes de publicitat turística relacionada amb l'oferta del transport. En tot cas, la millora de la informació i la imatge és clau per augmentar i consolidar la demanda de mobilitat.

Per últim, i en una línia més de política territorial, es poden valorar actuacions que, juntament amb les millores d'accessibilitat terrestre, es basen en la potenciació de centres comercials i de lleure i de serveis pròxims als aeroports o ports de manera que siguin accessibles i atractius per a tothom. Es tractaria per tant d'una mesura

de potenciació de la relació entre illes més que no una acció de política sectorial de transports.

Pel que fa a les perspectives de trànsit i als objectius de qualitat del transport interinsular, es pot resumir que, perquè el transport interbalear es pugui considerar un element eficaç de comunicació entre les diferents illes, s'han d'acomplir una sèrie de criteris relatius a les freqüències mínimes i a les franges horàries. En aquest sentit, els serveis mínims entre els diferents corredors interinsulars hauran de ser els suficients per permetre un interval llarg de temps en destinació (10 hores aproximadament), entre el primer servei i el darrer, així com intervals de temps curt (de l'ordre de 4 hores entre vol d'anada i de tornada o de 3,50 a 5 hores en el cas del vaixell) en destinació, tant al matí com a la tarda.

Així mateix, cal fomentar l'ús del transport marítim de passatgers entre les illes i resoldre els problemes derivats de les mancances en les infraestructures terrestres i en les connexions intermodals, sense oblidar la necessitat de millora de l'ordenació dels serveis marítims (embarcacions ràpides i freqüències elevades).

Ara bé, si en el transport interinsular no es pot utilitzar ni la carretera ni el ferrocarril i el mode marítim presenta mancances, resulta evident que el mode aeri és el gran protagonista, i per això els viatgers transportats en mode aeri representen el 360% dels viatgers en mode marítim (1.089.582 enfront de 302.429), fet que significa que mentre no hi hagi una veritable alternativa interinsular en transport marítim (ús d'embarcacions ràpides de passatgers amb una qualitat de viatge comparable a la de l'avió), la dependència dels viatgers és quasi exclusiva del mode aeri.

Enfront d'aquesta situació d'exclusivitat i malgrat que el trànsit interinsular no té variacions estacionals importants, és clar, observant el nombre de passatgers i places oferides en cada vol de la setmana tipus, que l'oferta no satisfà puntualment la demanda en les hores punta ni en l'estacionalitat dels caps de setmana. Sembla com si l'oferta s'hagués realitzat amb independència de la demanda, amb alguns vols saturats o fregant la saturació i altres de quasi buits. Tot això, afegint-hi el fet que els preus són bastant més elevats que els establerts per a distàncies comparables en altres zones servides per les mateixes companyies, explica la insatisfacció generalitzada.

Un altre punt de rellevància és el tema de la intermodalitat o intercanvis modals, ja que és una prioritat fonamental per a la Unió Europea l'establiment de xarxes de transport transeuropees per a la creació física d'un espai sense fronteres i homogeneïtzar tot el territori.

En el cas de les Illes Balears, per tractar-se d'un arxipèlag, s'ha de prescindir en el transport interilles dels modes terrestres i utilitzar únicament el mode marítim i l'aeri, la qual cosa comporta un transbord obligat en ports i aeroports per accedir al transport terrestre o viceversa. Aquesta intermodalitat o utilització de diferents modes per a un mateix desplaçament ha de menester els centres intermodals com

a superfícies per efectuar els transbords, ja que hi convergeixen els diferents sistemes de transport.

Les terminals intermodals, a més de ser agradables, segures i accessibles a persones amb mobilitat reduïda, han d'estar projectades de tal manera que les distàncies que s'han de recórrer per efectuar el transbord siguin mínimes, car normalment el temps caminat és percebut com el doble o el triple del temps en el vehicle, on a més el viatger pot anar amb qualsevol tipus d'equipatge.

Els horaris coordinats impliquen un temps d'espera mínim, perquè el que es pretén és que, en abandonar el vaixell o l'avió, el transport terrestre de connexió arribi en un temps prudencial, si no és que ja espera.

La situació actual ens allunya d'allò que suposa aquesta prioritat per a la Unió Europea, perquè en la majoria de ports i aeroports de les Illes Balears no hi ha una bona connexió intermodal, a causa bàsicament de les mancances que presenta el transport terrestre: les parades del transport públic terrestre estan situades en la majoria dels casos a més de deu minuts a peu de la terminal i els seus horaris d'inici i fi de servei no permeten assegurar l'enllaç amb les primeres i darreres connexions del dia.

Comptat i debatut, no es compleixen les "pràctiques correctes" que la Unió Europea propugna per als centres intermodals, malgrat que pel principi de subsidiarietat la xarxa interinsular ha de formar part de la xarxa transeuropea. Per això, i de manera global, s'hauran de realitzar les inversions necessàries per assegurar i suavitzar els transbords, així com per facilitar la connexió amb el transport terrestre.

ESTUDI DEL TRANSPORT NO MOTORITZAT

Quant al transport no motoritzat, val a dir que tant la popularització de l'ús de la bicicleta les darreres dècades entre els residents i entre els turistes com la major sensibilització dels ciutadans i ciutadanes per les qüestions mediambientals (canvi climàtic, saturació del trànsit a les ciutats, contaminació atmosfèrica i acústica, etc.) ha provocat els últims anys una demanda en augment constant d'infraestructures o vies per a bicicletes.

Al llarg dels anys setanta i vuitanta, el predomini excessiu del vehicle motoritzat com a mitjà de transport urbà i interurbà va originar una veritable reducció dels mínims imprescindibles de qualitat de vida pel que fa a la quantitat i qualitat d'espais de vials no motoritzats per al lliure ús dels habitants de qualsevol ciutat o poble de les Illes Balears. Per contra, durant la dècada dels noranta, les distintes administracions i agents socials han anat assumint la necessitat d'implementar actuacions efectives pel que fa a vials no motoritzats que puguin permetre millorar aquest estat de coses que influeixen directament en la nostra salut i benestar.

És per aquest motiu que la Direcció General de Mobilitat i Educació Ambiental, dependent de la Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears, presenta un Pla de vials no motoritzats de les Illes Balears (PVNM). Aquest Pla forma part del Pla director sectorial de transports de les Illes Balears, que és en fase de redacció. S'hi defineix el que s'entén per xarxa de vials no motoritzats i es detallen els fonaments metodològics per al seu disseny.

D'aquesta manera es pretén oferir a tots els ciutadans i ciutadanes de les Illes, així com als visitants i turistes en general, una nova i peculiar manera de mobilitat de gran futur (especialment en bicicleta i caminant), tant en moviments per motius d'oci com en els pendulars per motius de treball, compres, etc. D'aquesta manera s'aporta una elevada qualitat de vida a l'usuari i es contribueix a millorar el medi ambient global, tal com marquen les diferents directives europees en matèria ambiental i de qualitat de vida.

Un altre fet que justifica aquest PVNM és la necessitat d'unificar els criteris dels diferents projectes de rutes cicloturístiques que s'han portat a terme els darrers anys a les Illes Balears, especialment a l'illa de Mallorca. Aquestes iniciatives solen estar dirigides als ciclistes professionals o aficionats a la bicicleta amb aire competitiu, a causa de l'alta afluència que d'aquesta classe d'usuaris es dona a l'illa de Mallorca, especialment durant els mesos d'hivern i primavera (més de 70.000 l'any 2000).

L'any 1997 es va presentar a Logroño el projecte Eurovelo, que consisteix en l'intent de formar una Xarxa de Grans Rutes internacionals cicloturístiques per gaudir d'un turisme sostenible amb un mitjà de transport molt solidari i poc contaminant. En aquest projecte es varen proposar dotze itineraris dividits en dues classes: les rutes de nord a sud i les rutes d'est a oest.

La Ruta del Mediterrani, una de les rutes d'est a oest, té l'eix vertebral en la històrica via Augusta de l'època romana. És per tot això que el Govern de les Illes Balears podrà demanar al Parlament Europeu l'homologació de la xarxa de VNM que presenta aquest Pla, per poder-la incloure com a part complementària de la Ruta del Mediterrani.

La xarxa de VNM que presenta aquest Pla és majoritàriament ciclista i està basada en la Declaració d'Amsterdam elaborada en la conferència mundial sobre la bicicleta Vélo Mondial 2000, celebrada a Amsterdam el juny de l'any 2000.

D'entre els objectius globals que s'intenten aconseguir amb aquesta xarxa de vials no motoritzats en destaquen els següents:

— Assegurar que la bicicleta tingui un lloc dins del sistema global de trànsit i transports. Això suposa, d'una banda, que els plans de transport considerin que la bicicleta té un valor i una funcionalitat igual que la dels altres mitjans de transport i, de l'altra, que es dissenyin les infraestructures viàries de tal manera que, sempre que sigui possible, s'evitin els conflictes entre els ciclistes i altres usuaris més

ràpids de la via pública. A més, cal l'educació de tots els usuaris de la via pública i l'aplicació de les lleis de trànsit com a element final d'una política de transport compatible amb l'ús de la bicicleta.

— Oferir als ciutadans i ciutadanes de les Illes Balears (i als visitants ocasionals i turistes en general) una XVNM que pugui ser emprada per ciclistes, vianants, genets, minusvàlids, etc. com a forma de transport i oci alternativa (o complementària) al model actual de mobilitat amb vehicles de motor privats.

— Oferir una forma de desplaçament no contaminant i a escala humana, de gran poder de conscienciació des del punt de vista ambiental.

— Oferir als actuals usuaris de la bicicleta, vianants, senderistes, etc. uns vials amb una seguretat elevada per als seus desplaçaments, ja siguin per motiu laboral o d'oci.

— Oferir vies no invasores dels carrils de vehicles de motor per a la pràctica del ciclisme esportiu i cicloturístic.

— Prendre part per un turisme actiu i respectuós amb l'entorn.

— Reduir la sinistralitat de la bicicleta a la carretera.

— Aconseguir que la XVNM es converteixi en una eina de treball per a l'educació ambiental dels ciutadans dels municipis de cada illa, així com dels estudiants en particular, i que esdevengui una mena de xarxa de gran interès des del punt de vista pedagògic i didàctic.

— Donar servei de moviments pendulars diaris entre les urbanitzacions, els polígons industrials i els nuclis urbans principals de cada municipi i illa amb la bicicleta.

— Interconnectar tots els municipis de les Illes Balears.

— Tancar la xarxa autonòmica de VNM interurbana amb una trama urbana de carrils bici a cada nucli urbà, que podria connectar els diferents ramals que hi arriben i connectar-los entre si.

En el Pla de vials no motoritzats de les Illes Balears s'identifiquen els punts d'origen i destinació potencials de cada una de les illes d'acord amb la finalitat perseguida per aquest estudi, es descriuen els vials per a bicicletes que hi ha actualment a cada illa, prèviament a l'inici del Pla, i finalment es fa la presentació i descripció tècnica de la xarxa de vials no motoritzats que aquest Pla proposa per a cada una de les quatre illes principals.

Pel que fa als punts d'origen i destinació o línies de desig a les Illes Balears, els més rellevants per als usuaris potencials de la bicicleta, en una xarxa interurbana

com la que presenta aquest Pla, són: cada nucli urbà principal del municipi, els nuclis urbans secundaris de cada municipi (llogarets, pedanies, barris, etc.) i les urbanitzacions de cada terme municipal.

També seran punts d'origen i destinació a l'interior dels nuclis urbans o a les perifèries més properes, principalment, els polígons industrials i les estacions de transport públic (ferrocarrils, estacions d'autobusos, etc.). A més a més, caldrà tenir en compte altres centres de treball rellevants, instal·lacions esportives, culturals o d'oci, centres comercials, col·legis, instituts, centres oficials, etc.

Aquests punts d'origen i destinació en els nuclis urbans i perifèria no estan treballats en aquest Pla, car correspon als ajuntaments identificar-los i connectar-los amb vials urbans a la xarxa interurbana que presenta el Pla de VNM.

La xarxa de VNM d'aquest Pla consta d'unes característiques tècniques generals comunes a totes les illes. Una de les principals és que a cada illa la XVNM s'estructura per sectors, els quals abasten zones geogràfiques compactes o bé lineals, segons les característiques fisiogràfiques de cada illa. La divisió en sectors permet una estructuració més adient de la xarxa, tant per als usuaris com per a la definició i estructuració tècnica de la mateixa xarxa.

A més, la xarxa presenta tres tipologies de vials: els vials integrats, que són aquells camins rurals o carreteres en què la plataforma és totalment compartida per vianants i ciclistes i vehicles motoritzats (la preferència en el trànsit sempre es donarà al desplaçament no motoritzat mitjançant la senyalització i les marques vials pertinents); els vials adossats, que són aquells que discorren junt amb les carreteres sobre la seva mateixa plataforma, però amb algun tipus de separador que impedeix la barreja del trànsit motoritzat amb els desplaçaments i vehicles no motoritzats, i els vials segregats, que són aquells el traçat dels quals discorre totalment separat de les carreteres o de qualsevol vial destinat al trànsit dels vehicles de motor.

La senyalització de vies ciclistes o VNM té un paper molt important en la introducció d'una xarxa d'aquest tipus. És per això que en el Pla de VNM de les Illes Balears es fa una primera proposta de manual de senyalització d'aquestes vies, d'acord amb la realitat balear i amb la metodologia emprada en cada cas específic de la xarxa. Com que es tracta de crear una xarxa bàsica de partida amb l'única idea de connectar entre si els nuclis urbans, s'han fet servir tan sols els senyals mínims i necessaris per fer realitat la xarxa de VNM de les Illes, però sense perdre seguretat i capacitat de proporcionar a l'usuari la informació necessària per poder emprar la xarxa sense extraviar camins.

Un altre dels aspectes rellevants que es tracta en el Pla és el que fa referència als aparcaments per a bicicletes, ja que una condició important i indispensable per a l'ús de la bicicleta i, per tant, de les vies ciclistes dissenyades és la disponibilitat d'un aparcament còmode i segur a cada punt d'origen i destinació dels desplaçaments.

El nombre d'aparcaments totals que s'han d'executar en el context d'aquest Pla queda obert i a cura de la decisió que cada Ajuntament prengui en el futur. Tot i així, en el Pla es fan una sèrie de suggeriments i s'aposta per un model concret considerat com el més universal, econòmic i resistent. En aquest sentit, cal que els aparcaments compleixin una sèrie de criteris, com ara seguretat, polivalència, accessibilitat, estabilitat, comoditat per al ciclista i per als vianants, estètica, protecció climàtica, etc.

Un cop s'ha detallat cada un dels components de què ha de constar la xarxa de VNM a les Illes Balears, l'equip redactor del Pla exposa la justificació de les solucions tècniques adoptades així com la viabilitat tècnica i econòmica del projecte, i proposa un cronograma general d'inversions i l'ordre d'execució de cada apartat del Pla.

ESTUDI SOBRE LES DIFERENTS ALTERNATIVES PER AL TRANSPORT URBÀ I INTERURBÀ A MALLORCA

La Conselleria d'Obres Públiques i Transports del Govern de les Illes Balears ha elaborat un estudi de diferents alternatives per suavitzar el transport urbà i interurbà a l'illa de Mallorca.

Palma, amb una població total de 341.693 habitants en el seu municipi, és la ciutat més important de l'illa de Mallorca i, per tant, entorn hi gira gran part de l'activitat de la resta de l'illa.

El flux de viatges que es produeixen entre Palma i la resta de l'illa és d'uns 250.000 viatgers/dia per sentit, resultat de l'entrada i sortida d'uns 215.000 vehicles privats i d'unes 600 expedicions d'autobusos de línia que transporten uns 15.000 viatgers, i dels 7.000 viatgers diaris que transporta la línia ferroviària.

Tot això fa que Palma rebi diàriament una alta intensitat de vehicles procedents de la seva àrea metropolitana, que, units al trànsit generat a la mateixa ciutat, produeixen saturacions i congestions en determinats períodes punta i una forta demanda d'aparcament en el centre urbà.

Així, les característiques del transport urbà a Palma es poden resumir en l'existència d'una gran demanda diària d'entrada i sortida procedent de la resta de l'illa, dificultats i congestions de circulació en les hores punta, un nivell molt elevat de parc mòbil privat (422 veh./1.000 h.) i molta demanda d'aparcament en el centre urbà, que produeix circulacions paràsit i una baixa velocitat comercial del transport públic urbà a causa de les dificultats del trànsit i de l'existència de plataformes reservades.

En aquest sentit, el vehicle privat és el principal generador d'efectes externs negatius importants, tant en termes de contaminació i consum energètic per

passatger com de consum d'espai per unitat de transport, que resulten especialment rellevants en l'àmbit urbà.

L'impacte negatiu del creixement del trànsit, en part estimulat per la construcció d'autopistes i vies ràpides que faciliten l'ús del vehicle privat, presenta alternatives amb l'establiment de millores en el transport públic.

Per poder combatre la tendència tan alta de l'usuari a emprar el vehicle privat, s'ha de planificar el sistema col·lectiu de transport urbà més adequat per satisfer les necessitats dels usuaris i més adient segons la grandària de la ciutat. Per tant, s'ha d'adoptar un sistema de més capacitat i eficiència, que sigui tan competitiu com sigui possible amb el vehicle privat quant a confort, imatge, flexibilitat, etc., de tal manera que redueixi els problemes de congestió en hores punta i el dèficit d'aparcament i que atengui les necessitats derivades del creixement de la mobilitat i la demanda de transport derivada de l'expansió urbanística.

L'Empresa Municipal de Transports Urbans de Palma de Mallorca, SA (EMT) realitza el servei de transport urbà en el terme municipal de Palma. Disposa d'una flota de cent vint-i-cinc autobusos de models diversos que en l'actualitat ofereix un servei que consisteix en un total de vint-i-tres línies d'itineraris i freqüències diferents.

Pel que fa al transport públic a la Universitat, l'oferta es limita a una línia d'autobusos que surt de la Universitat i es dirigeix cap a Palma per la carretera de Valldemossa. La freqüència d'aquesta línia és de 35 minuts, tot i què en hora punta es redueix fins a 10 minuts (el primer i el darrer servei són a les 07:00 i a les 22:05, respectivament).

La Conselleria d'Obres Públiques, Habitatge i Transports ha fet un estudi d'alternatives de transport, concretament per enllaçar Palma i la Universitat de les Illes Balears, però que podria servir per plantejar noves i futures alternatives de transport públic urbà i interurbà.

L'objectiu d'aquest estudi consisteix a analitzar la viabilitat d'implantar un sistema de transport ferroviari (tramvia/metro lleuger) de connexió entre Palma i la UIB. Això contribuiria a millorar l'accessibilitat als centres docents, especialment des del centre de la ciutat, a millorar la qualitat ambiental, a satisfer les necessitats de transport i a reduir els accidents, sempre tenint en compte que el que es pretén és una reducció de l'ús del vehicle privat en l'accés a la Universitat.

La implantació d'una connexió ferroviària possibilita un salt qualitatiu important per a la potenciació del transport públic, amb una major capacitat de transport i qualitat del servei, ja que en els trams subterranis no té competència enfront d'altres mitjans, i en els trams en superfície el sistema li atorga la prioritat de pas a les interseccions i a la plataforma, i així incideix en la millora del temps de viatge.

L'aplicació d'un sistema basat en el metro lleuger o tramvia a la ciutat de Palma significaria la recuperació d'un sistema que ja va existir, tot i que amb característiques més interurbanes.

El principal avantatge del metro lleuger enfront de l'autobús és que té una capacitat major i que ofereix als usuaris serveis de més qualitat i, sobretot, una imatge moderna de transport urbà. L'avantatge d'aquest sistema respecte de la capacitat és molt clara, ja que enfront de l'automòbil privat l'ocupació d'espais es redueix en un 12%, i enfront de l'autobús urbà, la reducció és de l'11%, per una mateixa capacitat de transport.

Els avantatges dels mitjans ferroviaris com els moderns tramvies i metros lleugers han d'incidir en un major ús del transport públic i en un ús menor del vehicle privat, alhora que han de possibilitar i potenciar l'aparició de zones per als vianants.

Els principals avantatges que presentaria el nou sistema de transport urbà són, a banda de l'augment de la capacitat del transport urbà i de l'increment de la qualitat del servei, un augment de la velocitat comercial, més regularitat i flexibilitat del sistema, una millor coordinació i intermodalitat amb la xarxa d'autobusos, una connexió més bona amb l'àrea metropolitana, una reordenació i racionalització del transport urbà, una millora de l'accessibilitat, una reducció de l'emissió contaminant, una reducció de l'impacte visual i acústic, un estalvi energètic, una ocupació menor del sòl i una millor i més moderna imatge i estètica urbanes.

B) SUGGERIMENTS

En els anys vinents, la política de transports a les Balears vindrà determinada en bona part per l'aprovació del Pla director sectorial de transports de les Illes Balears, que actualment és en fase de redacció final pel que fa al document de coordinació i integració intermodal.

Aquest document haurà de definir les línies mestres del sistema integral de transport a les Balears, a partir dels plans, diagnòstics i estudis que s'han comentat anteriorment.

De l'anàlisi d'aquesta documentació se'n desprèn la falta d'un veritable diagnòstic sobre el dèficit d'infraestructures viàries. L'anàlisi sobre la xarxa de carreteres es fa en tot cas de manera indirecta. En aquest sentit, caldria que aquesta mancança es tingués en compte a l'hora de redactar el Pla de coordinació i integració intermodal.

El mateix suggeriment es podria fer respecte a la xarxa de ports de les Balears, ja que de la documentació analitzada no se'n desprèn cap proposta integral que articuli la política de ports a les Illes.

Finalment, i pel que fa al transport marítim interinsular de passatgers, preocupa especialment millorar el servei de transport entre Eivissa i Formentera, per

solucionar les diferències d'horaris entre l'estiu i l'hivern, així com assegurar una freqüència d'horaris que respongui al criteri de línia regular de passatgers.

A.7. ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES: FINANÇAMENT AUTONÒMIC I BALANÇA FISCAL

A) OBSERVACIONS

El Consell de Política Fiscal i Financera de 27 de juliol de 2001, així com els respectius consells posteriors de 16.11.2001 i 22.11.2001, han aprovat el nou sistema de finançament autonòmic. Aquest sistema es configura mitjançant tres trams o subsistemes de finançament: un tram corresponent a les competències comunes, un tram relatiu al finançament de la sanitat i un tram corresponent a la matèria de serveis socials (abans INSERSO).

La forma de construir el sistema és la següent. En primer lloc s'estableix una xifra de referència o de partida del sistema per cadascun dels trams considerats. Aquesta xifra es calcula per cada comunitat autònoma en base a unes variables socioeconòmiques que seran detallades tot seguit. La xifra no es rep directament del pressupost de l'Estat, sinó que en un primer moment es concreta en l'equivalent de la recaptació dels tributs que se cedeixen. I en la mesura que la capacitat fiscal que se cedeix no sigui suficient per compensar la xifra de referència, es tanca el sistema per mitjà de l'atribució d'una transferència del pressupost general de l'Estat coneguda com a Fons de Suficiència, que de fet és l'equivalent de l'anterior participació en els ingressos de l'Estat. Tot això es refereix a l'any base de 1999, que era l'últim liquidat en el moment de desenvolupar la negociació. En el cas que en una comunitat autònoma la capacitat fiscal resulti ser superior a la xifra de finançament, el Fons de Suficiència passa a tenir signe negatiu.

Segons l'Acord de 27 de juliol, les variables emprades per a la determinació del finançament en l'àmbit de les competències comunes han estat les següents, amb indicació entre parèntesi de la seva ponderació: població de dret (94%); superfície (4,2%); dispersió de la població (1,2%); insularitat (0,6%). D'altra banda, s'ha d'afegir que el sistema ha previst unes quantitats addicionals *ad hoc* en aquelles comunitats autònomes de baixa densitat demogràfica i/o menor nivell de renda per habitant.

Pel que fa al finançament en matèria sanitària, les variables han estat: població protegida (75%); població major de seixanta-cinc anys (24,5%); insularitat (0,5%). Quant a les matèries de l'antic INSERSO (gestió de serveis socials de la seguretat social), l'única variable ha estat la de població major de seixanta-cinc anys (per tant: 100% de ponderació).

El sistema, així mateix, i pel que s'ha esmentat abans, és el marc pel qual l'Estat cedeix a les comunitats autònomes determinada capacitat de gestió i normativa, que, no obstant això, és variable segons la naturalesa de la cessió i les característiques pròpies de cada impost. A més, s'aprofundeix en la cooperació entre les comunitats autònomes i l'Agència Estatal d'Administració Tributària.

Més en concret, els resultats fonamentals del sistema aprovat foren els següents:

— S'incrementà la xifra global de referència o de partida, també coneguda com a restricció financera inicial. Això fou un avanç substancial del procés negociador, atès que en un principi es va tendir a partir dels resultats del sistema vigent sense intenció d'introduir-hi cap millora financera rellevant. Concretament, l'augment per a les Illes Balears és de 24.081 milions de pessetes (144,7 milions d'euros).

— S'ha reconegut la importància de la població de dret com a element central del nou sistema i s'ha emprat el seu vertader valor. En efecte, la població rep una ponderació del 94% i el seu valor atribuït a cada comunitat autònoma fou l'últim conegut per l'Institut Nacional d'Estadística, que era el corresponent a 1999. Convé recordar que en el sistema vigent fins a l'any 2001 (sistema 1997-2001) la població estava teòricament fixada en els valors de l'any 1988.

— Se cedeix el rendiment de les figures tributàries següents:

- El 33% de l'impost sobre la renda de les persones físiques.
- El 35% de l'impost sobre el valor afegit (IVA).
- El 40% de l'impost sobre la cervesa.
- El 40% de l'impost sobre alcohols i begudes derivades.
- El 100% de l'impost sobre l'electricitat.
- El 100% de l'impost especial sobre determinats mitjans de transport.
- El 100% del nou impost minorista sobre hidrocarburs.

Cal precisar que en el marc de l'acord del Consell de Política Fiscal i Financera, la cessió de l'IVA i dels impostos especials es va condicionar directament a l'assumpció de la competència en matèria sanitària.

— Així mateix, se cedeix capacitat normativa a les comunitats autònomes en el tram de l'esmentat 33%, així com en els impostos clàssics ja cedits (transmissions patrimonials, actes jurídics documentats, successions i donacions, patrimoni), amb determinades limitacions. D'altra banda, en els casos de l'impost de successions i donacions i en el de l'impost de transmissions patrimonials i actes jurídics documentats, les competències actuals de les comunitats autònomes en matèria de gestió i liquidació ja no seran exercides "per delegació" de l'Estat, sinó que les comunitats tindran capacitat de regulació plena en aquesta matèria. A més, se cedeix certa capacitat normativa dins l'impost especial sobre determinats mitjans de transport, i en el cas del nou impost minorista sobre hidrocarburs es preveu l'existència d'un tram autonòmic.

— S'acordà també una major participació de les comunitats autònomes en l'Agència Estatal d'Administració Tributària.

— També es va acordar la reforma dels tribunals economicoadministratius mitjançant la incorporació de funcionaris de les comunitats autònomes en qualitat de vocals o ponents.

— En l'àmbit del finançament de la sanitat, ha estat creat independentment un Fons de Desplaçats i un mecanisme de compensació entre comunitats autònomes, de finançament estatal, per poder permetre una coordinació adequada per a la compensació dels costos que suposa aquest fenomen.

Com a valoració general, la major capacitat fiscal de la comunitat autònoma per comparació a la resta d'Espanya i, particularment, la més estreta elasticitat i sensibilitat dels esmentats impostos amb l'evolució de l'economia, permet preveure raonablement que les perspectives d'evolució en els pròxims anys són fonamentalment molt més favorables si les Balears formen part del sistema que si en queden fora.

Malgrat que el procés assolit per arribar a la seva aprovació s'ha considerat com un procés negociador, a la pràctica es va tractar d'una negociació un tant desigual, amb una preeminència patent de les posicions estatals. Un exemple palès d'aquesta realitat va ser el fet que el Ministeri d'Hisenda imposés una regla de modulació que ha impedit que el finançament de la comunitat autònoma de les Illes Balears pogués créixer en el moment inicial de manera més ajustada, d'acord amb les variables socioeconòmiques emprades en la determinació del finançament. Aquesta modulació ha estat aplicada també a la comunitat autònoma de Madrid, i pel que fa a les Balears va crear una situació de controvèrsia dins el Consell de Política Fiscal i Financera. Finalment el poder desigual de l'Estat i la majoria derivada de les regles de vot del Consell de Política Fiscal i Financera van permetre que aquest imposés una norma que s'ha considerat com a mínim molt desajustada amb relació a la situació socioeconòmica real de les Balears.

D'acord amb la informació que va donar en el seu moment la Conselleria d'Hisenda i Pressuposts, aquesta modulació es va produir dins l'àmbit de les competències comunes, i en concret va suposar una detracció teòrica de finançament de 20.000 milions de pessetes aproximadament, per la qual cosa, finalment es pot assenyalar que en termes tècnics l'impacte objectiu de les variables socioeconòmiques fou retallat apreciablement. Potser el problema fonamental des del punt de vista del conjunt de les finances públiques el va plantejar la comunitat autònoma de Madrid, a la qual també se li va aplicar la mateixa regla de modulació, però amb un abast financer molt més ampli. Per tant, això va arrossegar injustament la comunitat autònoma de les Illes Balears, i ni tan sols unes propostes realistes i possibilistes que el conseller d'Hisenda i Pressuposts va fer durant la negociació del dia 27, que alleugerien la modulació, foren ateses.

Igualment fou simptomàtic el condicionament de l'assumpció de les figures tributàries (IVA i impostos especials) al fet que la comunitat autònoma disposés de la competència de sanitat, la qual cosa és evident que condicionà en gran mesura la negociació posterior de la transferència en el si de la Comissió Mixta de Transferències.

Per altra banda, la negociació del Consell de Política Fiscal i Financera també es va haver d'afrontar des d'una anàlisi objectiva dels avantatges i inconvenients de quedar dintre o fora del nou sistema, atesa la situació de precarietat en què restaria la comunitat autònoma de les Illes Balears si n'hagués quedat literalment al marge.

En efecte, tal com també va fer palès la Conselleria d'Hisenda i Pressuposts, les conseqüències immediates d'una decisió de no integrar-se dins el nou sistema haurien estat les següents:

— La quantia del finançament a partir de l'any 2002 hauria estat no tan sols igual (sense cap guany), sinó realment inferior a la que es rebia del sistema vigent.

— La no possibilitat d'accedir a l'assumpció de les noves figures tributàries d'imposició indirecta (IVA i impostos especials).

— La pèrdua de la cessió del tram del 15% de l'impost sobre la renda de les persones físiques, que, aprovada el 1996, només era vàlida per al sistema del quinquenni anterior (1997-2001).

— La pèrdua de les deduccions fiscals autonòmiques sobre l'impost de la renda de les persones físiques actualment en vigor.

Un aspecte de darrera hora, posterior als acords del Consell de Política Fiscal i Financera, va venir determinat per una esmena presentada durant la tramitació al Senat de la Llei destinada a regular el nou sistema de finançament. L'esmena va vincular l'acceptació del conjunt del sistema al fet que la comunitat autònoma assolís, en Comissió Mixta de Transferències, la competència en matèria sanitària. Aquesta vinculació inicialment no estava pactada dins l'Acord de 27 de juliol, però en fou necessària l'admissió per poder obtenir els beneficis del conjunt del sistema.

En tot cas, i ateses les circumstàncies de la negociació, els resultats assolits es poden qualificar de moderadament positius, tant per l'augment de finançament com per l'assumpció d'un nou sistema de fiscalitat que potencialment pot resultar favorable a la nostra comunitat autònoma.

No obstant això, no s'ha de perdre de vista que el sistema de finançament autonòmic constitueix un vessant particular de la qüestió més general dels assumptes financers de la comunitat autònoma de les Illes Balears. Aquesta

qüestió, de fet, s'entén millor en el marc de la reflexió sobre la balança fiscal de les Illes Balears i l'actuació del sector públic, tant estatal com de la Unió Europea, en el territori balear.

Pel que fa a l'actuació fiscal (és a dir, incloent-hi tant el vessant dels ingressos com el de les despeses) del sector públic central, s'ha de recordar que aquest origina fluxos fiscals interregionals, en la mesura que a les distintes regions el saldo entre ingressos i despeses públics no és nul o equilibrat.

La relació entre el que els ciutadans d'un territori aporten per la via impositiva al sector públic central i els beneficis que en reben (en forma monetària o de serveis públics) determina la magnitud i el signe d'aquests saldos, també designats amb el terme de balança fiscal.

La imputació territorial de la despesa pública, qualsevol que sigui la metodologia emprada, pot ser relativament senzilla, però sempre que hi hagi informació precisa procedent del sistema comptable públic sobre la regionalització de totes les partides de despesa. Aquest és un punt extremadament rellevant, ja que constitueix l'essència de la realització o no d'aquesta feina de càlcul dels saldos fiscals, si es vol fer amb unes certes garanties de rigor científic i metodològic.

Metodològicament, els fluxos fiscals de qualsevol regió es representen esquemàticament com a dos corrents de signe invers: d'una banda, hi haurà una sortida de recursos derivada de l'acció tributària de l'Administració pública central i, de l'altra, els ciutadans d'aquesta regió obtindran uns pagaments o beneficis de l'Administració central per diverses vies.

D'aquesta manera, el saldo dels fluxos fiscals originats en una regió —o, el que és el mateix, el saldo de la balança fiscal regional— s'obté com a diferència entre la despesa que l'Administració central fa en aquesta regió i el volum dels ingressos detrets d'aquesta regió per finançar el conjunt de la despesa pública realitzada. Si la despesa que fa l'Estat a les Balears és quantitativament menor que els ingressos que les Balears aporten a l'Estat, estarem parlant de dèficit de balança fiscal.

Una bona metodologia que es pot emprar és la del flux del benefici, que en síntesi implica assignar la despesa pública feta a la regió on resideix el beneficiari d'aquesta, i això independentment del lloc on es produeix el servei públic o en què es realitza la inversió.

S'ha d'assenyalar que, d'acord amb la informació disponible, des de 1997 l'Estat ha deixat de facilitar informació en aquest sentit i no es té constància que hi hagi hagut cap canvi en aquest aspecte.

En aquest context, tal com es va fer palès a la Comissió no permanent del Parlament balear que durant l'any 2000 i 2001 va estudiar la qüestió de la balança

fiscal de les Balears, s'ha pogut analitzar el saldo a la nostra comunitat autònoma fins a l'any 1996, mitjançant un conegut estudi emprès i coordinat pel professor Castells, de la Universitat de Barcelona. Més enllà d'aquesta dada, i pel que abans s'ha esmentat, hi ha aproximacions al dèficit o superàvit fiscal, realitzades internament per la Conselleria d'Hisenda i Pressupost, si bé, com aquest mateix departament ha assenyalat, s'han de prendre amb molta precaució.

Per a l'exercici econòmic de 1996, el dèficit de balança fiscal de les Balears assoleix els 137.707 milions de pessetes, com a resultat de contrastar uns ingressos de 532.023 milions amb unes despeses realitzades per l'Estat a les Balears per un import de 394.316 milions de pessetes.

Si prenem com a referència la mitjana de dèficit fiscal del període 1991-1996, aleshores, i en pessetes de l'any 1996, parlariem d'un dèficit de la balança fiscal de les Balears envers l'Estat de 116.037 milions de pessetes, la qual cosa representa un 7,48% sobre el VAB cf.

Com ja s'ha dit, la sèrie de l'equip dirigit pel professor Castells acaba aquí. No obstant això, recentment la Fundació de les Caixes d'Estalvi Confederades (FUNCAS) ha presentat un estudi, que sense entrar en consideracions sobre la metodologia emprada, ha registrat com a conclusió que la solidaritat de les Balears envers les regions de menor nivell de renda, per a l'any 2000, se situaria entorn dels 1.925 milions d'euros, xifra òbviament de gran relleu.

Una altre vessant del problema de la balança fiscal balear és el que es refereix a la situació creditora/deutora envers la Unió Europea. La qüestió és molt important, atès que en l'àmbit de l'Estat espanyol la majoria de les regions, i en especial les de menor nivell de renda per habitant (però no solament aquestes), poden finançar un gran ventall de les seves necessitats d'inversió i de formació amb els fons procedents de la Unió Europea a través de les seves polítiques (agrària, pesquera, regional i altres de més específiques).

Això no obstant, aquesta no és exactament la situació de les Illes Balears. D'acord amb un estudi per al període 1993-1996, publicat per l'Institut d'Estudis Autonòmics de la Generalitat de Catalunya, es demostrà que les Illes Balears no són receptores netes de fons, sinó al contrari, són contribuents netes al pressupost de la Unió Europea (en concret, en un 1,29% del PIB), al contrari que el conjunt espanyol.

En aquest àmbit, el problema fonamental de les Illes Balears és l'enfocament de la política regional de la Unió Europea, que afavoreix un concepte de cohesió vinculat a la renda i no als desequilibris econòmics territorials. Per tant, és important afegir que en la perspectiva de l'ampliació aquest desajust envers la Unió Europea no farà més que incrementar-se.

B) SUGGERIMENTS

Si bé el nou model o sistema de finançament constitueix una millora i una passa cap endavant, aquesta s'ha de concretar i ratificar a la pràctica. I a més, per si mateix és discutible que pugui resultar suficient en el context global de les finances que afecten les Illes Balears, bàsicament per tres raons:

- Encara hi ha dèficits històrics en infraestructures i capital públic que tenen una incidència palesa en la vida quotidiana dels ciutadans.
- Els reptes plantejats en relació amb el medi ambient seran creixents durant els anys venidors, i encara que molts ja eren incipients serà en el marc d'aquests inicis del segle XXI quan afloraran amb més força.
- A poc a poc es pren consciència que hi ha uns dèficits socials d'existència provada, malgrat els equívocs que provoca l'alta renda per habitant. Concretament, l'índex de desenvolupament humà elaborat per la Conselleria d'Hisenda i Pressuposts,⁴⁴ malgrat la necessitat que s'aprofundeixi seriosament en la seva millora metodològica, resulta, així i tot, al seu nivell actual, una guia provisional interessant per posar en relleu la diferent posició de les Illes Balears en relació amb la resta de comunitats autònomes en aquest aspecte, car baixen a la posició sisena, en contrast amb la seva posició en termes de renda per habitant.

Per totes aquestes raons, és plausible pensar que, una vegada tancat el sistema de finançament de la comunitat autònoma de les Illes Balears, els progressos que cal fer en matèria de finances de la regió han de descansar en altres fonts i instruments, un dels quals pot ser una aplicació racional i efectiva de la Llei de règim especial balear, actualment molt inèdita o, en el millor dels casos, aplicada insuficientment.

En resum, l'Administració pública autonòmica disposa d'uns mitjans molt limitats i insuficients per atendre i equilibrar les demandes dels ciutadans, els quals exigeixen un estàndard de serveis relativament elevat, en coherència amb la pressió fiscal que suporten. L'actual organització de l'Estat implica governs autònoms rics on hi ha ciutadans pobres, i a la inversa, especialment en el nostre cas: un govern pobre amb ciutadans relativament rics. A curt termini, el REB pot ser un pal·liatiu, però la solució requereix un nou redisseny de l'actual model de finançament.⁴⁵

---

⁴⁴ Aquest índex mesura l'expectativa de vida en el moment de néixer, la taxa d'alfabetització, les prestacions socials i sanitàries i la renda per càpita.

⁴⁵ En relació amb aquest tema es pot consultar la documentació de la sessió quinzena "Les hisendes autonòmiques i locals i el nou marc de l'estabilitat pressupostària", presentada a les Jornades dels economistes 2001 organitzades pel Col·legi d'Economistes de Catalunya. En el mateix sentit vegeu A. Castells, "Algunos comentarios sobre la reforma de las haciendas locales", p. 8-26, *Papeles de Economía Española*, 92, 2002.

B. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE EL MERCAT DE TREBALL I L'ECONOMIA SOCIAL

B.1. MERCAT DE TREBALL

A) OBSERVACIONS

OBSERVACIONS GENERALS

L'estructura econòmica de les Illes Balears, amb una forta especialització turística, presenta una de les taxes més altes de terciarització de tot l'Estat.

L'especialització productiva condiona i atorga al mercat de treball illenc uns determinats trets estructurals i característiques, els quals, en definitiva, afecten la quantitat i la qualitat de l'ocupació disponible per a la nostra població laboral.

Aquest context social i econòmic està recollit en el Pacte per a l'ocupació, la cohesió social i el foment de l'economia productiva —segon pacte d'aquesta naturalesa que hi ha hagut a les Illes Balears—, promogut per la Conselleria de Treball i Formació i signat el 12 de gener de 2000 pel Govern de les Illes Balears, les organitzacions empresarials CAEB i PIMEB i les organitzacions sindicals UGT i CCOO. Igualment, aquests paràmetres econòmics estan detallats en l'exposició de motius de la Llei 30/1998, de 29 de juliol (BOE 30-07), de règim especial de les Illes Balears.

Els fets que caracteritzen especialment el nostre mercat de treball són: la insularitat, la sobreespecialització turística, l'estacionalitat i la flexibilitat laboral.

El mercat de treball illenc es dol de tres impactes notables que expliquen en bona part les seves característiques especials:

— Una sensibilitat elevada al comportament cíclic i estacional de la demanda turística vacacional.⁴⁶

— Una presència important de microempreses en totes les activitats productives.⁴⁷

---

⁴⁶ “L'estacionalitat i l'existència de fluxos importants de treballadors temporals ha anat configurant un marge d'activitat no permanent que incorpora en si mateix un alt nivell de flexibilitat. Així no és estrany comprovar com el mercat laboral, el volum d'ocupacions que genera l'economia balear, s'adapta de manera àgil i eficaç a l'evolució dels cicles econòmics, i provoca una fàcil reducció dels llocs de feina en els moments de recessió i que es recuperen poc temps després que es confirma un nou període expansiu.” Vegeu: *Pacte per a l'ocupació, la cohesió social i el foment de l'economia productiva*, p. 14.

⁴⁷ El 95% de les empreses de les Balears són de menys de nou treballadors.

— Una forta pressió a l'alça de nova contractació laboral com a contrapartida al fort creixement econòmic dels darrers exercicis promogut pel turisme i la construcció.⁴⁸

Aquests impactes conformen un mercat de treball on es pot destacar:

— Un grau elevat de flexibilitat com a resposta al comportament cíclic i estacional de la demanda turística de sol i platja.⁴⁹

— Un fort biaix cap a la contractació de treball de baixa qualificació professional especialment en activitats relacionades directament o indirecta amb el turisme, amb un component estacional important i que a la vegada presenten en molts casos una presència elevada de microempreses amb un baix contingut tecnològic.⁵⁰

— La presència creixent d'immigrants com a resposta al gran creixement de la contractació laboral.

Quant a la flexibilitat del mercat de treball, es pot destacar:

— Les Illes Balears són la comunitat autònoma amb més estacionalitat de tot l'Estat.⁵¹ Dins les Balears l'illa més estacional és Formentera, seguida de les illes d'Eivissa, Menorca i Mallorca.

— Es pot calcular una punta estacional aproximada de 90.000 o 100.000 treballadors, dels quals 60.000 són fixos discontinus.⁵²

---

⁴⁸ S'ha de tenir en compte que l'any 2000 es varen assolir uns valors màxims de la xifra d'ocupats, amb més del 6% respecte a 1999. El 2001 es dona però un menor creixement, ja que la taxa cau a la meitat. La taxa de creixement dels estrangers arriba, però, fins al 25,47%.

⁴⁹ L'estacionalitat és un fet indiscutible que forma part del model de creixement de la nostra economia i que es dona de manera més accentuada a les illes menors, on la temporada turística té una durada més curta que a Mallorca. Els efectes laborals de l'estacionalitat són prou coneguts: major dificultat per sumar períodes de cotització, amb els efectes induïts que això produeix sobre els nivells de protecció social; elevada rotació laboral, no qualificació del treball i sinistralitat laboral; jornades i horaris de treball que dificulten la conciliació de la vida laboral i familiar, etc.

⁵⁰ Deu ocupacions no qualificades aglutinen el 73,2% del total de la contractació de 2001. Vegeu: *Butlletí de Conjuntura Laboral*, 24, febrer 2002. Aquesta demanda de treball de baixa qualificació no promou la necessitat de tenir una bona formació.

⁵¹ "Entre les conseqüències més directes de la caracterització del model de creixement econòmic balear, l'estacionalitat és un element determinant del tipus de relacions econòmiques i socials que es produeixen. La importància del fet en termes laborals, socials, mediambientals i de pauta d'organització vital del temps, individual i col·lectiu ha estat moltes vegades prou ressenyada." Vegeu: *Pacte per a l'ocupació, la cohesió social i el foment de l'economia productiva*, p. 14.

⁵² El cas dels treballadors fixos discontinus mereix una reflexió a part. Després dels successius canvis legislatius que han afectat la figura del fix discontinu, només la modèlica regulació del Conveni Col·lectiu d'Hoteleria de les Balears ofereix des de fa quinze anys una solució rigorosa, equilibrada i consolidada al fenomen de l'estacionalitat laboral. No obstant això, en l'actualitat, la publicació i entrada en vigor del RDL 5/2002, de 24 de maig, que reforma la protecció de seguretat social davant l'atur, ha encetat una polèmica respecte de la cobertura que ofereix la llei quant a la protecció per desocupació del col·lectiu de treballadors fixos discontinus a les Balears. Si el RDL

Pel que fa al treball no qualificat es poden tenir en compte les dades de contractació registrades a l'INEM.

L'any 2001, els contractes de duració determinada assoliren un 90% del total de la contractació realitzada, mentre que els contractes fixos no arribaren al 10%. El 44,7% de tots els contractes tengueren una durada igual o inferior a tres mesos. La modalitat contractual més utilitzada fou el contracte eventual, que representà el 65% de tots els contractes temporals subscrits.

En aquest context socioeconòmic, l'aplicació de tècniques d'organització flexible de les empreses, com és ara l'externalització d'activitats i serveis propis (subcontractació), provoca en determinats sectors una preocupació seriosa.

El que resultava, fins fa poc, una característica tradicional de determinats sectors, com la construcció, o que afectava certes activitats clarament distanciades de l'objecte principal de les empreses (seguretat i vigilància, neteja, càtering o transport), s'ha convertit en una pràctica generalitzada que pot tenir efectes indesitjats.

Si es produeix una subcontractació excessiva de matèries que són l'activitat principal de determinades empreses d'un sector a través d'altres empreses que estan mancades de regulació laboral —a vegades anomenades empreses de serveis auxiliars—, els efectes sobre la població treballadora afectada poden comportar una pèrdua o un retrocés en les condicions sociolaborals essencials —salari, estabilitat, definició funcional— i una prevenció deficient dels riscos laborals per manca de coordinació. Aquests efectes poden —amb el pas del temps— afectar el paper institucional dels operadors econòmics i socials que negocien els convenis col·lectius sectorials, les organitzacions empresarials i les sindicals.⁵³

En conseqüència, dit en paraules planeres, el mercat de treball de les Illes Balears ofereix als demandants d'ocupació sobretot feines temporals, poc qualificades i amb salaris baixos. Simètricament, els demandants d'ocupació, en la immensa majoria, accedeixen al mercat amb un nivell d'estudis que no ultrapassa els estudis de nivell mitjà. Només dos de cada deu aspirants a una feina a les Balears podran accedir a un lloc de feina qualificat i ben pagat. Pel que fa la resta, ben abans d'acabar els estudis, s'afegiran a la població laboral de baixa qualificació i

---

afectés negativament la protecció dels fixos discontinus, evidentment les conseqüències poden ser molt greus. El cert és que el treball fix discontinu és un treball que, en el nostre context econòmic, garanteix estabilitat i professionalitat. L'ordenament jurídic estatal, el desplegament de la Llei de règim especial de les Illes Balears i igualment les pràctiques administratives de les autoritats estatals haurien d'integrar aquest fet principal, i evitar dubtes innecessaris en els operadors que concorren en el mercat de treball.

⁵³ Una anàlisi dels problemes que, des del punt de vista laboral, poden provocar els abusos d'aquestes tècniques organitzatives es pot veure a R. Escudero Rodríguez. "Subcontratación productiva y alteraciones en la negociación colectiva: sus peyorativos efectos sobre las condiciones de trabajo". És una ponència de l'obra col·lectiva *Cuestiones actuales sobre la negociación colectiva*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Comisión Consultiva Nacional de Convenios Colectivos. Madrid, 2002.

poc formada, la qual cosa no contribueix a la transformació i progrés d'unes estructures productives on la innovació, la investigació i els avenços tecnològics estan molt per davall de la mitjana nacional i pot convertir en inútils els esforços que fan en aquesta matèria l'Administració pública, la Universitat de les Illes Balears, les empreses i els particulars.⁵⁴

Sobre el creixement dels treballadors immigrants, cal tenir en compte que la població activa resident no pot cobrir totes les necessitats de l'economia estacional. Així, a la punta de l'estiu, les Balears necessiten 60.000 o 70.000 temporers immigrants. La resta de la punta d'estiu es cobreix amb una disminució de l'atur de devers 30.000 treballadors. D'altra banda, creix dins del treball temporer immigrant el nombre de treballadors estrangers no comunitaris, que presenten una taxa menor de retorn al final de la temporada en comparació dels treballadors peninsulars.

Aquestes característiques del mercat de treball generen costos econòmics i socials molt importants.

Per poder redreçar aquesta situació i en el marc de les directrius que la Unió Europea ha desplegat a partir de la Cimera de Luxemburg de novembre de 1997, el Pacte per a l'ocupació de 2000 assumeix el compromís "per posar en marxa mecanismes i instruments concertats que siguin útils a l'objectiu comú de crear ocupació de major qualitat i d'impulsar el procés d'estabilitat a la contractació i millorar les condicions laborals, en un marc de desenvolupament econòmic i enfortiment de la cohesió social" (p. 15).

Els tres grans àmbits d'actuació del Pacte són: el Pla per a l'ocupació i per a la inserció laboral, el Pla de foment de l'economia productiva i el Pla de millora del sistema públic de protecció social.

El Pacte per a l'ocupació és veritablement un document de gran importància, ja que inclou noranta mesures que afecten la majoria de les conselleries del Govern de les Illes Balears. A més a més, per fer el seguiment del Pacte s'ha creat, en el si de la Mesa de Diàleg Social, la Comissió per al seguiment de les matèries objecte del Pacte per a l'ocupació, la qual ha fet tot un seguit de valoracions en relació amb els grans àmbits d'actuació del Pacte.

Pel que fa al Pla per a l'ocupació i per a la inserció laboral, destaca la posada en marxa del nou Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB), que amb un pressupost de 8.450 milions de pessetes (50,8 milions €) i 214 persones, és l'encarregat d'aplicar —com a polítiques més importants des del punt de vista pressupostari— el Pla de formació ocupacional (3.800 milions) (22,8 milions €) i les mesures de foment de l'ocupació (2.861 milions) (17,2 milions €), i de crear la xarxa d'orientació laboral (800 milions) (4,8 milions €).

---

⁵⁴ Per constatar aquests fets es pot consultar el *Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears*. Conselleria d'Innovació i Energia. Govern de les Illes Balears. Palma, 2002.

També es pot destacar: la creació, a través del Decret 34/2000, de 10 de març, del Consell de Formació Professional de les Illes Balears; la posada en marxa al llarg del 2001 del Consell Econòmic i Social, creat per la Llei 10/2000, de 30 de novembre; la creació de l'Institut de Salut Laboral de les Illes Balears, a través del Decret 38/2001, de 9 de març; el Consell de Salut Laboral, creat pel Decret 103/2001, de 13 de juliol, i l'Observatori Laboral, amb l'objectiu de disposar d'una base de dades multidisciplinària que reculli dades sobre tots els aspectes que tenen relació amb el mercat de treball.

Altres mesures que s'han dut a terme per a l'ocupació i per a la inserció laboral i que cal destacar són el Decret de formació, que regula els ajuts en aquest àmbit durant el període 2000-2006; la promoció i l'increment d'ajuts per a les empreses d'economia social; la posada en marxa dels pactes locals per a l'ocupació; el Pla de xoc contra la sinistralitat laboral; l'inici del procés de negociació de l'article 32 de la Llei del règim especial de les Illes Balears, el qual fa referència al tractament dels fixos discontinus.

En l'apartat de foment de l'economia productiva són destacables les actuacions següents: el desenvolupament d'ordres per poder potenciar el petit comerç perquè es mantengui competitiu, la moratòria per a la construcció de noves superfícies, l'aprovació de la Llei de comerç, l'aprovació de línies d'ajuts a empreses per a la promoció exterior de productes fabricats a les Balears i per consolidar l'activitat dels sectors tradicionals i artesans, la promoció de l'obtenció dels certificats europeus de qualitat, l'aprovació del Decret que regula les ajudes a la millora i a la modernització de les explotacions agràries, l'elaboració d'un nou programa d'ajuts per a la millora del sector pesquer. També s'ha potenciat el tren a Mallorca i s'ha fet arribar fins a sa Pobla.

En relació amb les millores del sistema públic de protecció social implementades ja pel Pacte, cal destacar-ne les següents: l'aplicació d'un complement de garantia als perceptors de les pensions no contributives i més baixes, el Decret de la renda mínima d'inserció, la posada en marxa de dispositius efectius per a l'atenció dels immigrants extracomunitaris i per a la seva integració social i econòmica, l'elaboració d'un Pla d'immigració i d'un Pla de rehabilitació d'habitatge i millores en les condicions de finançament de l'habitatge, la creació de la Comissió de Seguiment, Control i Qualitat en l'Habitatge.

El Pacte té un caràcter ampliable que permet incloure-hi noves adhesions, com és el cas de: la Unió Sindical Obrera (USO), el Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament-Intersindical de les Illes (STEI-i), la Unió de Cooperatives Agràries de les Balears (UCABAL), la Unió de Cooperatives de Treball Associat de les Balears (UCTAIB), l'Associació d'Empreses Laborals de les Illes Balears (AELIB), la Confederació General de Treball (CGT), la Unió d'Associacions i Centres d'Assistència a Minusvàlids de les Balears (UNAC), la Unió de Pagesos, la Coordinadora de Federacions de Persones amb Discapacitat i la Xarxa d'Empreses d'Economia Alternativa i Solidària (REAS).

També permet incloure-hi polítiques específiques per a determinats col·lectius, com són: persones amb discapacitat, amb un total d'aportacions superior als 538 milions (3,2 milions €); joves, amb més de 320 milions (1,9 milions €); dones, amb més de 272 milions (1,6 milions €); immigrants, amb més de 115 milions (0,7 milions €); població en risc d'exclusió sociolaboral, amb més de 1.034 milions (6,2 milions €).

OBSERVACIONS SOBRE EL MERCAT DE TREBALL EL 2001

NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA

La negociació col·lectiva i les condicions sociolaborals dels treballadors de la nostra comunitat vénen determinades per factors diversos:

— Una estructura empresarial de dimensions reduïdes que dificulta la representació sindical. En més del 75% de les empreses no es poden dur a terme eleccions sindicals pel fet de tenir menys de sis treballadors.

— El predomini d'empreses del sector dels serveis (77%), que representen el 74,29% de l'ocupació, on el nivell de retribucions és inferior al dels sectors industrials.

— L'estacionalitat i l'alta rotació, que té efectes negatius tant en l'aspecte retributiu com en el de protecció social.

— Més dificultats d'articular a través de la negociació col·lectiva mecanismes per corregir determinades disfuncions del mercat de treball.

— La baixa qualificació de les ocupacions més oferides.

— El menor nivell retributiu en els sectors i categories més feminitzats, quan la taxa d'ocupació femenina a les Balears és superior en deu punts a la mitjana de l'Estat, que és del 31,6%.

Una de les conseqüències d'aquesta sèrie de dificultats és el nivell mitjà dels salaris, que a les Balears se situen l'any 2000 en el nivell 89,7 respecte a la mitjana 100 de l'Estat, a la qual cosa s'hi haurien d'afegir els efectes negatius del baix import del salari mínim interprofessional, que és el més baix de tota la Unió Europea, ja que serveix de referència per als treballadors sense conveni col·lectiu o per a aquells treballadors que perceben algun tipus d'ajut assistencial.

Pel que fa als diferents apartats de la negociació col·lectiva per l'any 2001, es poden assenyalar els següents:

Salaris

La previsió inicial d'inflació del Govern per al 2001 va ser del 2%. La inflació real (gener-desembre del 2001) per al conjunt de l'Estat ha superat la inflació prevista en set dècimes (2,7%). A les Balears la inflació s'ha situat per sobre de la mitjana espanyola en un punt (3,7%).

L'increment mitjà pactat als distints convenis sectorials de les Balears (firmats o revisats el 2001) ha arribat al 4,1%, segons la UGT. Segons el Ministeri de Treball i Afers Socials (MTAS), la mitjana espanyola se situa en el 3,48% i la de les Balears en el 3,52%.⁵⁵ Els convenis d'empresa puguen el 2,86% i els altres convenis, el 3,54%. Els increments per sectors productius són del 4,65% a la indústria, del 4,4% a la construcció, del 3,23% als serveis i del 2% al sector agrari. Se situen per sobre de la mitjana espanyola: indústria i construcció.

En un estudi fet a les Balears per l'organització sindical UGT, centrat en els convenis més importants de la comunitat autònoma, l'augment salarial per trams estimat és el següent:

	Convenis	Treballadors
Increment del 3%	1	300
Inferior al 3,7%	3	53.077
Entre el 3,8% i el 4,5%	8	103.254
Entre el 4,6% i el 5%	3	57.684
Més del 5,1%	3	8.600

Segons aquest estudi, es poden treure les conclusions següents:

- El 5,5% dels convenis estudiats, que afecten el 0,13% de treballadors, han pactat una millora d'un punt en el poder adquisitiu respecte a la inflació inicial prevista.

Com que s'ha disparat la inflació prevista pel Govern per a l'any 2001, s'ha produït una menor recuperació del poder adquisitiu dels treballadors afectats per aquest grup de convenis, ja que no s'ha inclòs en els textos clàusules de revisió salarial.

- El 16,66% dels convenis analitzats, que afecten un 23,81% de treballadors, estableixen increments iguals o inferiors al 3,7%.

Els increments pactats en aquest grup de convenis compleixen les recomanacions sindicals, ja que en tots s'hi han recollit clàusules de revisió o d'actualització que garanteixen l'efectivitat dels increments salarials pactats.

---

⁵⁵ Segons les *Estadístiques de convenis col·lectius de treball* del MTAS.

- El 61,11% dels convenis, que afecten el 72,19% dels treballadors, arriben a un creixement salarial notable, superior al 3,8% i inferior al 5%.

Aquestes pujades vénen motivades pel fet d'haver-se pactat increments de referència molt superiors a la inflació prevista i per la inclusió de clàusules de revisió o garantia salarial que garanteixen en tot cas la recuperació del poder de compra pactat.⁵⁶

- En darrer lloc, el 16,66% dels convenis estudiats, que afecten el 3,85% dels treballadors, han pactat un increment superior al 5,1%.

Aquests alts increments són conseqüència, en uns casos, de mobilitzacions importants i, en altres, de l'efecte de la creació d'una nova unitat de negociació (Conveni de Laboratoris de Protèsics Dentals).

En suma, els increments salarials estudiats en els convenis sectorials analitzats han seguit les pautes següents:

- Una forta dispersió als resultats globals obtinguts, com ho demostren els cinc grups de convenis estudiats.
- Una proporció notable dels convenis col·lectius amb acords salarials molt per damunt de la inflació prevista.
- Un seguiment majoritari de les recomanacions sindicals mitjançant la inclusió o bé de clàusules de revisió salarial que garanteixen la recuperació del poder adquisitiu per la desviació de l'IPC amb efectes retroactius o bé de clàusules d'actualització salarial que garanteixen la posada al dia dels salaris sense efecte retroactiu.
- L'any 2001, i per segon any consecutiu, cap treballador afectat per convenis sectorials de les Balears no perdrà poder de compra, ja que la majoria dels convenis amb salaris pactats per davall del 3% tenen garantides, a través de clàusules de revisió, millores salarials moderades per damunt de l'IPC entorn de les tres o quatre dècimes de mitjana.
- Els convenis amb increments pactats per damunt del 3,7% milloraran el poder adquisitiu dels treballadors, si bé de manera atenuada a causa del funcionament deficitari en alguns casos de les clàusules de revisió. La recuperació mitjana se situa entorn de quatre centèsimes.

---

⁵⁶ El 19,2% de treballadors afectats han aconseguit pujades salarials mitjanes d'un punt per damunt dels increments de referència pel reajustament de taules salarials d'acord amb el principi de "igual treball, igual salari" (neteja i hoteleria) i per l'increment salarial per ajust de categories (transports).

Estabilitat

De cada vegada més els convenis que tracten de contractació inclouen clàusules d'estabilitat en l'ocupació i de penalització a la contractació temporal.

Jornada

El 90,9% dels convenis estableixen la jornada màxima en termes anuals.

Aconsegueixen reduccions de jornada el 40% dels convenis, si bé les reduccions són de molt escassa quantia.

La jornada anual mitjana pactada és de 1.784,63 hores a l'any (la jornada mitjana nacional és de 1.769,09 hores a l'any).

Això demostra que la negociació col·lectiva ha obtingut, al llarg d'aquests anys, resultats escassos quant a reducció efectiva de la jornada. Des del 1984 fins al 2001 només ha disminuït un 1,9%.

Hores extraordinàries

Es tracten en les quatre cinques parts dels convenis, que afecten el 42,6% dels treballadors.

Aborden la qüestió de la seva supressió el 31,2% dels convenis, però només ho fan realment prop del 25%.

La compensació per temps lliure és abordada només pel 6,2% dels convenis.

El 93,7% de convenis preveuen la retribució de les hores extraordinàries. Més del 87,5% estableixen recàrrecs.

Seguretat i salut laboral

En aquest apartat ens referim al desenvolupament i adaptació que fan els convenis al seu àmbit d'aplicació de la Llei de prevenció de riscos laborals i reglaments d'aplicació.

Es poden trobar texts molt dispars a l'hora de tractar la seguretat i la salut dels treballadors en els distints convenis. Uns només recullen les clàusules més tradicionals: reconeixements mèdics anuals, l'obligació de contractar pòlissa d'assegurança que cobreixi les diferents contingències una vegada aparegut el mal; altres convenis encara contempen complements salarials per penalitat, toxicitat o perill; la minoria, la creació de comissions de seguretat i higiene, que fins ara no s'han desenvolupat, i una molt bona novetat és que es comença a detectar als nous convenis la creació de la figura del delegat sectorial de prevenció.

Previsió social complementària

El 68,4% dels convenis de les Balears recullen compromisos de previsió social complementària (premis de jubilació), per la qual cosa d'acord amb la normativa vigent (Llei 30/1995 i RD 1588/1999) és necessari iniciar els tràmits pertinents per negociar l'exteriorització dels compromisos per pensions, tenint en compte que l'actual pròrroga finalitza el 16 de novembre de 2002.

Complements a les prestacions per IT

El 90,9% dels convenis recullen complements a les prestacions per incapacitat temporal (IT), en una o altra de les seves modalitats; en la majoria es complementa la prestació per la contingència d'accident de treball o malaltia professional, i en la minoria, es preveuen complements en tots els casos de baixa per incapacitat temporal.

TAMIB

El 83,36% dels convenis analitzats inclouen clàusules de submissió al Tribunal d'Arbitratge i Mediació de les Illes Balears (TAMIB), enfront del 13,63% que no n'incorporen. Això demostra que el TAMIB té un suport majoritari en el conjunt dels sectors productius de les Balears.

Plus d'antiguitat

El 54,54% dels convenis preveuen complements salarials per fidelitat a l'empresa, "clàusules d'antiguitat", a la resta han estat compensades per increments salarials o simplement han desaparegut.

SINISTRALITAT LABORAL

La nostra comunitat autònoma presenta l'índex d'incidència de sinistralitat laboral més alt de tot l'Estat. La rotació constant en els llocs de feina, l'eventualitat, la temporalitat, la manca de formació, l'incompliment de la Llei de prevenció de riscos laborals, són els factors de risc més rellevants per a la salut i la seguretat dels treballadors a les Illes.

L'evolució de la sinistralitat durant l'any 2001 ha anat en consonància amb la dels darrers cinc anys, és a dir, en augment constant i sostingut, i s'ha assolit la xifra de 30.651 accidents, el que suposa un augment del 2,1% respecte a l'any passat i un increment acumulat des de l'any 1996 d'un 70,2%.

L'any 2001 ha estat un any dramàtic, sobretot pel que fa als accidents mortals. Se n'han registrat vint-i-tres, amb un augment del 43,8% respecte de l'any anterior. D'altra banda, els accidents greus s'han incrementat en un 11,2% i els lleus, en un 2%.

Per combatre aquesta situació s'ha posat en marxa el Pla d'acció sobre la sinistralitat i la salut laboral, que suposa passar d'uns recursos de 114.192,30 euros el 1999 a 30 milions d'euros el 2002, i passar de 130 expedients sancionadors derivats d'actes de la Inspecció de Treball, iniciats per incompliments de la normativa en matèria de prevenció de riscos laborals, el 1999, a 683 el 2001. L'import d'aquests expedients ha passat d'1,6 milions € el 1999 a 3,1 milions € el 2001.

FOMENT DE L'OCUPACIÓ

La Direcció General de Treball ha posat en marxa diferents línies d'actuació per al foment de l'ocupació que han permès ampliar les inversions en aquest capítol, i s'ha passat dels 759 milions de pessetes (4,6 milions €) de l'any 1999 als 1.091 milions (6,6 milions €) de l'any 2001. Pel que fa als fons propis no procedents de l'Estat, han passat dels 157 milions (0,9 milions €) el 1999 als 590 milions (3,5 milions €) el 2001.

FOMENT DE L'ECONOMIA SOCIAL

Pel que fa al foment de l'economia social, el Consell de Govern ha aprovat el Pla director de suport a l'economia social, que preveu una despesa per al període 2002-2004 de més de 1.000 milions de pessetes (6 milions €), i es preveu per al 2002 l'aprovació d'una llei de cooperatives.

D'altra banda, els ajuts a treballadors per a la constitució d'empreses individuals han passat dels 20 milions de pessetes (0,12 milions €) l'any 1999 als 200 milions (1,2 milions €) pressupostats el 2002.

FORMACIÓ

L'activitat formativa de la Direcció General de Formació abasta, entre altres, l'objectiu 3 del Fons Social Europeu (FSE) i la iniciativa EQUAL.

El Programa operatiu de l'objectiu 3

El Programa operatiu de l'objectiu 3 de la comunitat autònoma de les Illes Balears per al període 2000-2006 té com a objectiu crear ocupació, i mantenir així les directrius de creixement de l'ocupació i de reducció de les taxes d'atur. El seu plantejament és coherent amb el marc polític de referència, amb el Pla nacional per a l'ocupació (PNAE), i amb el Reglament del Fons Social Europeu (FSE).

A fi i efecte de complir les directrius i reglaments comunitaris i els plans anuals d'ocupació, estatals i autonòmics, la comunitat autònoma de les Illes Balears, a través del Pla Enllaç a les Balears, s'ha integrat a partir de l'1 de gener de 2000 i fins al 31 de desembre de 2006 en les intervencions estructurals comunitàries incloses dins l'objectiu 3 del FSE.

Els programes formatius de les Illes Balears, inclosos dins del Programa operatiu de l'objectiu 3, contribueixen al desenvolupament de l'ocupació, amb l'impuls a l'ocupacionalitat, l'esperit d'empresa, l'adaptabilitat, la igualtat d'oportunitats i la inversió en recursos humans. Aquests programes s'han d'inscriure en algun dels eixos següents i han de comptar amb les mesures que preveuen:

EIX 1: inserció i reinserció ocupacional dels desocupats.

Mesura 1: oferir als desocupats possibilitats d'inserció al mercat laboral.

Mesura 3: oferir vies d'inserció professional als joves.

EIX 2: reforç de la capacitat empresarial.

Mesura 1: afavorir la generació de noves activitats que permetin la creació d'ocupació.

EIX 3: reforç de l'estabilitat de l'ocupació.

Mesura 1: assegurar l'actualització del nivell de competència dels treballadors.

Mesura 2: sostenir la consolidació de la feina existent.

Mesura 3: fomentar els processos de modernització de les organitzacions públiques i privades que afavoreixin la creació i l'estabilitat de l'ocupació.

EIX 5: reforç del potencial humà en investigació, ciència i tecnologia.

Mesura 1: donar suport a la inversió en capital humà dins l'àmbit de la investigació, la ciència i la tecnologia, i a la transferència de coneixements cap el sector productiu.

EIX 6: participació de les dones en el mercat laboral.

Mesura 1: millorar l'ocupacionalitat de les dones.

Mesura 2: fomentar l'activitat empresarial de les dones.

Mesura 3: combatre la segregació horitzontal i vertical, així com la discriminació salarial, i afavorir la conciliació de la vida familiar i laboral.

EIX 7: integració laboral de les persones amb dificultats especials.

Mesura 1: reforçar la inserció de les persones discapacitades en el mercat laboral.

Mesura 2: proposar oportunitats d'integració a altres col·lectius en risc d'exclusió del mercat laboral.

EIX 8: foment i suport a les iniciatives de desenvolupament local.

Mesura 1: donar suport a les iniciatives locals que contribueixin a la generació d'ocupació.

El pla financer del Programa operatiu objectiu 3 per al període 2000-2006 preveu una inversió total de 71,1 milions €, dels quals la comunitat autònoma de les Illes Balears n'aportarà 39,5 milions i el Fons Social Europeu (FSE) 31,6 milions €.

La inversió prevista d'acord amb el pla financer anomenat Senda de Berlín per al trienni 2000-2002 és de 30,5 milions €, dels quals 16,9 milions € serien finançats per la comunitat autònoma de les Illes Balears i 13,6 milions € serien finançats pel FSE.

En la realitat, les inversions fetes en els programes operatius al llarg del bienni 2000-2001 superen ja els 52,6 milions €, 26,3 milions € per any.

Des d'una perspectiva històrica, l'evolució de les inversions fetes en matèria de formació professional ocupacional a través dels diferents programes operatius des de l'any 1994 fins al 2001 experimenten un creixement important. No obstant això, si es comparen les dades de 2001 amb les de l'any 1999 (últim any corresponent al Programa operatiu 1994-1999) es dona una reducció del 5% en relació amb la despesa efectuada en matèria d'accions formatives. Per illes, Mallorca és la que experimenta la major davallada (un 18%) respecte a l'any 1999. En canvi, Menorca és la que rep més inversió del FSE, i amb un augment del 66% se situa per davant d'Eivissa i Formentera, amb un 26,2%.

La distribució de la inversió feta durant l'any 2001 per illes mostra que tant Menorca com Eivissa i Formentera reberen el 16% respectivament sobre el total de la inversió realitzada durant aquest any; Mallorca rebé el 68%.

Pel que fa a la distribució d'aquesta inversió entre el conjunt d'entitats a les quals s'han finançat accions formatives al llarg de 2001, veiem com el 58% del total d'inversió s'ha destinat a entitats privades, mentre que el 25% es destina a cursos realitzats pels agents socials (sindicats i patronals), d'aquests el 56,2% correspon a la patronal —PIME i CAEB— i el 43,8% als sindicats —UGT i CCOO.

La despesa en formació segons eixos ens confirma que es dona un augment de més del 100% en la despesa destinada a accions formatives dins l'Eix 7, "Integració laboral de les persones amb dificultats especials". És, per tant, el segon eix amb el pressupost més elevat per darrere de l'Eix 1, "Inserció i reinserció ocupacional de les persones en atur". És a dir, sobre el total de pressupost destinat al conjunt d'accions formatives segons eixos, la despesa per eixos mostra que el 43,5% sobre el total correspon a l'Eix 1 —inclou mesures destinades a la

inserció i reinserció d'aturats— per a l'any 2001-2002, l'Eix 7 —inclou mesures per a la integració en el mercat de treball de les persones amb dificultats especials— representa el 29% sobre el conjunt de la partida pressupostària, i el 13,1% es destina a l'Eix 3 —inclou mesures per al reforç de l'estabilitat i l'adaptabilitat. Si es comparen les dades amb el període 2000-2001 s'observa com el pressupost destinat a l'Eix 1 es redueix respecte al període 2001-2002 en un 48,4%, per contra l'Eix 7 és el que experimenta l'augment més significatiu (un 52%).

Si es fa l'anàlisi a partir de la variable territorial, és a dir, per illes, ens trobam que el pressupost destinat a accions formatives per a l'illa de Mallorca és inferior per al període actual que per al període anterior. D'aquesta manera, per a Mallorca es dóna una reducció de la despesa destinada a cursos de formació ocupacional de prop del 15%, mentre que per a les illes de Menorca i Eivissa i Formentera s'inverteixen les proporcions, ja que es dóna un increment del 58,3% i del 55% respectivament. De tota manera, pel que fa a la distribució de la despesa per illes, s'observa com el pressupost destinat a les accions formatives per a Mallorca suposa el 68,1% per al període 2001-2002, mentre que per a Menorca és del 16,1% i per a Eivissa i Formentera, del 15,8%.

El nombre d'accions formatives previstes a l'Eix 5 experimenta un creixement més que significatiu (el 712,5%): es passa de 16 cursos en el 2000-2001 a 130 en el 2001-2002. Els cursos de formació ocupacional de l'Eix 2 també augmenten en un 166,7%, i dins l'Eix 7, per al període 2001-2002, les accions de formació programades representen més del doble que les del període anterior: es passa de 124 accions formatives a 275 accions formatives programades per a l'any 2001-2002. No obstant això, l'Eix 1 és el que recull la davallada més significativa en relació amb el període anterior, i les accions formatives per a aquest col·lectiu es redueixen en gairebé un 25%.

Si s'analitza el nombre d'alumnes prevists distribuïts per eixos, és clar que l'evolució corre paral·lela a la distribució de les accions formatives. Així doncs, una vegada més, l'Eix 5 és el que presenta el creixement més exponencial i es passa de 320 alumnes prevists per al període 2000-2001 a 2.500 per als anys 2001-2002, seguit de l'Eix 2 (amb un 131,1% respecte a l'any 2001-2002) i, en últim lloc, de l'Eix 7, que també es duplica i passa de 2.480 accions a 5.300 accions formatives per al període actual.

El resultat per illes segons el nombre d'accions i alumnes prevists ens confirma que es dóna una reducció del 14% i del 15,6% respectivament per al període 2001-2002 respecte al període 2000-2001. En canvi, en el cas de les illes de Menorca i d'Eivissa i Formentera els creixements se situen entorn del 30,5% pel que fa al volum d'accions programades, mentre que quant al nombre d'alumnes prevists el creixement és d'entorn el 34% per a ambdues illes.

La iniciativa EQUAL

EQUAL és la nova iniciativa comunitària de recursos humans promoguda pel FSE per al període 2001-2006. Aquesta iniciativa té per objectiu la lluita contra totes les formes de discriminació i desigualtat que es produeixen en el mercat de treball, i en particular, contra aquelles que es basen en el sexe, la raça, l'origen ètnic, les creences o l'edat.

Els projectes EQUAL s'organitzen a través de mecanismes de cooperació entre entitats de distinta naturalesa i des d'una perspectiva de treball transnacional.

Les Balears participen a través de la Direcció General de Formació de la Conselleria de Treball com a entitat promotora en dos projectes EQUAL, que són:

1. FILOXENIA, orientat a combatre el racisme i la xenofòbia en el mercat de treball, i té com a destinataris dones i homes immigrants empleats, persones en situació d'atur, joves immigrants en edat de formació i altres col·lectius més amplis. Aquest projecte té un pressupost de 2,7 milions € i trenta mesos d'execució.

2. EQUITAS, orientat a promoure la igualtat d'oportunitats, va adreçat a dones joves en sectors d'exclusió o amb situació de risc, dones subocupades i de baixa qualificació, joves que cerquen la seva primera feina o procedeixen del fracàs escolar, joves amb responsabilitats familiars, famílies monoparentals i dones immigrants. També cerca la conciliació de la vida laboral i familiar i la igualtat d'oportunitats de la dona. Aquest projecte té un pressupost de 2,95 milions € i trenta mesos d'execució.

B) SUGGERIMENTS

A l'hora de fer suggeriments en matèria laboral cal tenir en compte que com que és competència exclusiva de l'Estat, queda descartada la via de fer propostes encaminades cap a la reforma legislativa laboral. Només hi queda la possibilitat de fer suggeriments que vagin per la via de fer ús de tres possibles camins: a) la competència d'execució de la legislació laboral, b) la competència en matèria de foment del desenvolupament econòmic dins el territori de la comunitat, i c) que es fomentin i es creïn les condicions que afavoreixin la negociació col·lectiva.

a) En aquest punt, es tractaria de desenvolupar l'apartat 1.8 del Pacte per a l'ocupació, sobre "Control i seguiment de la contractació", i millorar-ne el contingut mitjançant l'elaboració d'informes denúncia que serien tramesos a la Inspecció de Treball en tots aquells casos que poguessin subsumir-se en l'article 7.2 del text refós de la Llei d'infraccions i sancions, en l'ordre social que castiga les infraccions en matèria de contractació. Per això caldria l'elaboració d'un pla contra el frau en la contractació. Un dels marcs pertinents per abordar aquesta qüestió seria la Comissió Territorial de la Inspecció de Treball.

b) En aquest apartat, la prioritat continua fixada en el foment de l'economia productiva i les polítiques de desenvolupament sectorial, de les quals es parla en l'apartat 2.1 del Pacte per a l'ocupació.

c) Quant al foment de la negociació col·lectiva, el Govern hauria d'assolir el compromís de creació de totes les condicions necessàries per reforçar la negociació col·lectiva en tots els sectors, i evitar les desregulacions provocadores d'inseguretat i d'indefinió dels costos del factor treball.

Igualment sembla oportú que el Govern reforci el paper institucional fonamental —previst a la nostra Constitució— de les organitzacions empresarials i sindicals més representatives.

Aquestes mesures no són les úniques que cal prendre. El contingut del Pacte per a l'ocupació dóna molt de si i molts dels seus objectius encara no han estat assolits. D'altra banda, la transferència recent de les competències en polítiques actives al SOIB, dependent de la Conselleria de Treball, també haurà de permetre treballar a fons en els apartats d'intermediació, formació i inserció laboral.

Sobre formació cal destacar la coordinació entre la Direcció General de Formació i el SOIB, d'una banda, per treballar les polítiques de formació dins els plans locals per a l'Ocupació i, dins el Consell de Formació Professional, d'altra banda, entre la mateixa Direcció General de Formació i la Conselleria d'Educació, per poder adequar els plans de formació a les noves qualificacions i necessitats laborals. També s'ha de ressaltar l'ampliació dels ajuts dels Fons Socials Europeus sobre immigració, vida familiar i adaptabilitat, així com la possibilitat d'aconseguir per a les Balears un Centre Nacional de Formació sobre Oficis del Mar. Tot aquest conjunt de tasques aconsellarien l'elaboració d'un Pla general de formació professional de les Illes Balears, que ja recull el Pacte per a l'ocupació de gener de 2000.

B.2. ECONOMIA SOCIAL

A) OBSERVACIONS

Les Balears ocupen un dels darrers llocs entre les diferents CA quant al nombre d'empreses d'economia social (cooperatives i societats anònimes laborals), amb 630 empreses (el 2,1% sobre el total), que agrupen devers 5.000 socis.

L'economia social es troba immersa dins l'economia productiva de les Illes sense que hi hagi cap reconeixement social institucional o privat que li doni, estatutàriament, un caràcter sectorial propi.

Les motivacions que la inspiren, basades en un component eticosolidari, i les finalitats que pretén, de les quals resulten actuacions que afavoreixen l'interès general sobre l'interès particular, fan que l'economia social sigui socialment desitjable i mereixedora de tenir carta de ciutadania dins la realitat socioeconòmica del nostre país.

D'acord amb això, és un avanç important el Pacte per a l'ocupació, la cohesió social i el foment de l'economia productiva de les Illes Balears, del 12 de gener de 2000, quan reconeix la necessitat de difondre i donar suport a l'economia social.

El Pla director de foment de l'economia social de les Illes Balears 2002-2004, del mes d'octubre de 2001, elaborat per la Conselleria de Treball, serà, en la mesura que es dugui a terme, un primer esglaó en el necessari reconeixement d'aquesta realitat econòmica amb finalitats socials concretes.

B) SUGGERIMENTS

Els suggeriments que tot seguit s'exposen tenen l'objectiu d'ajudar a dotar d'elements que permetin construir i promoure l'economia social com un sector diferenciat.

ÀMBIT DE LES COOPERATIVES

El Projecte de Llei de cooperatives de les Illes Balears ja ha estat revisat per les organitzacions cooperatives, actualment els agents socials en donen l'opinió sobre els continguts i a continuació passarà a la consideració dels grups parlamentaris, abans que es presenti al Parlament.

Seria desitjable que en qualsevol proposta de modificació que afectés els continguts més ideològics de la Llei fos tinguda en consideració l'opinió de les organitzacions cooperatives.

També seria desitjable marcar un termini d'obligat compliment perquè la tramitació del Projecte de Llei de cooperatives i la seva discussió en el Parlament es dugués a terme dins la present legislatura, ja que s'ha de tenir en compte l'important

esforç realitzat i la peça clau que suposa una llei per al desenvolupament de les cooperatives a les Illes.

Complementàriament a l'aprovació de la Llei de cooperatives de les Illes, es fa necessària la dotació de recursos i mitjans al Registre de Cooperatives per poder agilitar la posada en funcionament de les noves cooperatives que es constitueixin.

Igualment seria desitjable i sobretot urgent legislar la pròrroga de l'adaptació de les societats cooperatives a les previsions de l'actual Llei estatal 27/1999, de 16 de juliol, tal com indica la seva disposició transitòria segona, fins que s'aprovi la Llei de cooperatives de les Illes Balears, ja que moltes cooperatives esperen la llei autonòmica per adequar-hi els seus estatuts.

ÀMBIT DE LES SOCIETATS LABORALS

La doble inscripció de les societats laborals, Registre de Societats Laborals i Registre Mercantil, dificulta i allarga el procés de creació de noves societats laborals, per tant seria desitjable la dotació de recursos per agilitar la inscripció al Registre de Societats Laborals.

També s'haurien de concertar amb les associacions representatives les condicions per accedir als ajuts, de manera que suposi un incentiu el manteniment de la qualificació com a societat laboral, i evitar així que l'ús d'aquesta forma jurídica sigui únicament per aconseguir les subvencions de la Conselleria de Treball.

ÀMBIT SOLIDARI

La Xarxa d'Economia Alternativa i Solidària (REAS) ha fet pública la Carta per un món solidari, que es basa en quatre principis. Aquests són:

1. Igualtat: satisfer de manera equilibrada els interessos respectius de tots els protagonistes (treballadors, empresaris, clients, proveïdors, comunitat local, nacional i internacional, etc.) preocupats per les activitats de les empreses o organitzacions.
2. Feina: l'objectiu és crear feina estable i promoure-hi l'accés a persones desfavorides o poc qualificades. Assegurar a cada membre del personal condicions de feina i una remuneració digna, per poder estimular el seu desenvolupament personal i la seva presa de responsabilitats.
3. Medi ambient: afavorir accions, productes i mètodes de producció que no perjudiquin el medi ambient a curt i a llarg termini.
4. Cooperació: afavorir la cooperació i no la competència dins i fora de les organitzacions.

A les Balears entren dins l'àmbit solidari les empreses d'inserció, les empreses amb finalitat sostenible i la banca ètica, per a les quals fem els suggeriments següents.

ÀMBIT DE LES EMPRESES D'INSERCIÓ

Seria desitjable iniciar la creació d'un marc normatiu legal per a les empreses d'inserció de les Illes, ja que és urgent promocionar i fomentar la iniciativa privada que desenvolupi projectes empresarials que tinguin els objectius de creació de llocs de feina per a col·lectius en situació d'exclusió. La realitat migratòria actual justificaria els esforços en aquest sentit.

Seria igualment desitjable la creació d'un marc fiscal des de la nostra comunitat autònoma adequat a les empreses d'inserció i complementari al marc fiscal estatal amb l'objectiu d'aconseguir una sèrie d'avantatges i estímuls per potenciar aquestes empreses, tant per una qüestió de justícia social per l'esforç de les empreses actuals a renunciar a l'ànim de lucre, com també pel paper social de suplència que fan de les institucions públiques per aconseguir un benestar social per als ciutadans més marginats.

ÀMBIT DE LES EMPRESES AMB FINALITATS SOSTENIBLES

Seria desitjable arbitrar instruments que facin possible la constitució, la promoció i el foment d'empreses amb objectius sostenibles i que es guien pel tercer principi de la Carta per un món solidari. En el cas de les Balears tenim l'exemple de la Fundació Deixalles a Mallorca i de la Fundació Mestral a Menorca. Aquest tipus d'iniciatives són encara més necessàries en economies insulars com la nostra que presenten un ecosistema fràgil i amenaçat.

ÀMBIT FINANCER DE L'ECONOMIA SOCIAL

Seria igualment desitjable que les iniciatives empresarials de l'economia social disposessin també d'un marc de garanties que donessin suport i ampliessin les iniciatives financeres ètiques i solidàries que sorgeixen en l'actualitat, i que això fos un primer estadi per a una futura banca ètica. En el cas de les Balears tenim l'exemple de l'estalvi ètic de Colonya Caixa de Pollença, que a partir de l'any 2000 ha creat la Llibreta d'Estalvi Ètic, iniciativa pionera a tot l'Estat. Aquesta iniciativa consisteix a possibilitar que els impositors puguin conèixer la destinació dels seus estalvis, que necessàriament serviran, mitjançant les concessions de crèdits, per dur a terme projectes de tipus social i solidari. El saldo de dipòsits en estalvi ètic a finals de 2001 ha arribat als 2,1 milions €, amb un creixement del 133,3%.

Des de les institucions públiques, cal promoure tot aquest conjunt d'iniciatives econòmiques i socials amb finalitats de bé comú per sobre d'interessos particulars, si bé cal arbitrar també mecanismes per poder assegurar que els ajuts públics no puguin generar situacions de competència deslleial.

C. SUGGERIMENTS I OBSERVACIONS SOBRE QUALITAT DE VIDA, PROTECCIÓ SOCIAL I IMMIGRACIÓ

C.1. DEMOGRAFIA, DONA, LLAR I EXCLUSIÓ SOCIAL

OBSERVACIONS

EVOLUCIÓ I DINÀMICA DE LA POBLACIÓ

La tendència recent de l'evolució de la població empadronada és l'expansió poblacional basada en l'augment sostingut i significatiu dels fluxos d'entrada d'immigrants i en una certa estabilització a l'alça de les taxes de natalitat, en part com a conseqüència de la major presència de parelles joves en edat de procrear i en part per l'estabilització de les taxes específiques de fecunditat en els darrers dos anys. No es pot oblidar que les joves nascudes els anys setanta, en les darreres coades del *baby boom*, ara freguen la trentena i s'apressen, si volen i tenen les condicions propícies, a tenir els fills (o el fill) que han postergat mentre acabaven els estudis i s'estabilitzaven en l'ocupació i amb la parella.

La immigració estrangera és, però, el factor clau de l'evolució i característiques del canvi poblacional a les Illes. La proporció de nascuts a l'estranger continua augmentant significativament. La proporció majoritària és la de ciutadans de la Unió Europea, però varia la proporció d'estrangers extracomunitaris i augmenten sobretot els que provenen del centre i sud d'Amèrica, en comparació dels que provenen del continent africà.

Però potser el que caracteritza més les particularitats de la població a les Illes és l'important contingent de població flotant. Per una part, la que ve a estiuejar, els turistes, i, per l'altra, la que acudeix a treballar a la temporada alta i que distintes fonts xifren en un col·lectiu de l'ordre dels 35.000 treballadors; una part partirà acabada la temporada de treball, altres, cada cop més si es tracta d'immigrants extracomunitaris, romandran a les Illes. S'ha calculat la punta de població no resident en uns màxims als mesos de juliol i agost d'un milió i mig de persones.

LA FAMÍLIA A LES BALEARS

Les característiques bàsiques de la família i la llar a les Balears s'insereixen dins els trets centrals de la família actual espanyola. Predomina la família nuclear formada pels dos cònjuges i els fills (més àmpliament que a la mitjana de la UE), com a conseqüència del fet que s'han reduït de manera alarmant el nombre de fills per dona però s'ha retardat l'emancipació dels joves de la llar paterna fins a prop dels trenta anys, i aquests són dos elements que distingeixen molt marcadament la família a les Balears, com a la resta de comunitats autònomes, de la d'altres països propers. Per altra part, tenen una presència creixent les llars de persones grans que viuen soles com a resultat del prolongament dels anys de vida, i proliferen (tot i que amb un creixement moderat) altres formes de família, en especial les famílies monoparentals.

Però més enllà dels trets generals de la família actual, poden distingir-se alguns elements diferenciadors a les Balears en relació amb els perfils bàsics de la família a Espanya. Breument, aquests trets es poden resumir en els següents.

- Una presència moderada de llars de gent gran que viu sola. Destaca la convivència intergeneracional.
- Destaca el pes de les famílies on treballen els dos membres de la parella en posicions socioeconòmiques semblants i poc qualificades.
- Per les mateixes raons destaca el temps que dedica al treball la família.
- Els joves estan ocupats ben prest però no s'emancipen abans que a la resta d'Espanya. Dificultats per obtenir un habitatge digne.
- És elevat el nombre de naixements fora del matrimoni. Diversitat de les formes de convivència.

Gent gran i família

Les llars amb gent gran que viu tota sola representaven segons el padró de 1996 un 5,4% a les Balears. Però tenen una significació important el volum de llars formades per parelles de gent gran i els ancians que viuen amb els seus fills o altres parents adults actius. Aquesta presència de convivència intergeneracional, que és força marcada sobretot a Eivissa i Formentera, s'ha de tenir en compte a l'hora de planificar els serveis i recursos orientats específicament a la gent gran. El suport a les famílies amb persones grans amb mancances greus d'autonomia és una mesura preventiva de primer ordre que s'ha de potenciar.

Dona, família i treball

L'elevada taxa d'activitat femenina es tradueix en un pes molt superior al de la majoria de comunitats autònomes a les llars amb els dos membres de la parella ocupats, sobretot en els segments de població amb escassa qualificació i sense formació universitària. La presència de la família homògama (els dos membres amb posicions sociolaborals semblants) és central per explicar els estils de vida de les famílies a les Balears.

El temps que dediquen els membres adults de la llar a l'ocupació és el més elevat d'Espanya com a conseqüència de la participació de la dona en el mercat de treball, però també de l'elevada ocupació del jovent per sota dels vint-i-cinc anys, quan encara majoritàriament viuen amb els seus pares.

Els joves i la família

Les Balears són un dels exemples més clars de l'emancipació fraccionada dels joves, ja que destaca, com és ben conegut, perquè els joves deixen prest els

estudis per treballar, encara que en ocupacions poc qualificades i precàries. Però retarden l'emancipació de la llar paterna/materna tant de temps com els joves de la resta d'Espanya. Aquest tret suposa en l'àmbit intern de la llar la necessitat de reajustaments (i acords) per a la convivència dels distints membres adults ocupats (amb horaris i necessitats vitals diferents). A més sembla evident que les dificultats que tenen els joves amb contractes eventuais per adquirir un habitatge representa una barrera per a la formació de noves llars i per al creixement de la fecunditat, car majoritàriament s'associa independització convivencial amb formació de parella, matrimoni i adquisició d'un habitatge en propietat.

Diversificació en els tipus de relacions afectives

Les Balears destaquen per la importància dels fills nascuts de mares no casades, i aquest és un indicador tant de les particularitats de les Illes pel que fa als estils de vida (amb un important contingent de població estrangera resident) com de la combinació d'aquests trets (una societat abocada a l'oci i on els joves adquireixen prest un estil d'oci consumista) amb les dificultats objectives per formar una nova llar per a la convivència.

POBRESA, EXCLUSIÓ I VULNERABILITAT A LES BALEARS

L'anàlisi de la situació actual de la pobresa i l'exclusió a les Balears té una manca estructural de fonts estadístiques regulars. La pobresa d'ingressos s'ha de basar necessàriament en l'Encuesta de Presupuestos Familiares de 1991, ja que la nova Encuesta Continua de Presupuestos Familiares anual no permet una anàlisi dels nivells de pobresa per comunitats autònomes, i altres fonts recents com ara El Panel Europeo de Hogares tampoc no permeten explorar l'escala regional. La font més recent que permet una certa aproximació als nivells de pobresa relativa a les Balears és l'Enquesta de Salut realitzada el 2000 i que com és obvi no tenia per objecte específic el coneixement dels ingressos i despeses de les llars. Tot i així, es poden avançar alguns resultats a partir de la pregunta sobre ingressos, sense que a més aquests puguin ser comparats amb els d'altres comunitats autònomes. Al mateix nivell d'aproximació es poden analitzar les característiques de les llars sense ingressos per remuneració o prestacions públiques que aporta l'Enquesta de Població Activa (acumulant la mostra dels anys més recents).

La informació sobre la pobresa d'ingressos, tot i ser central, abasta una de les dimensions possibles de l'exclusió de la població, ja que s'entenen per processos d'exclusió les espirals negatives en què es veuen involucrades les persones a les quals exclouen els funcionaments generals de la societat, funcionaments que garanteixen uns nivells de cobertura mínims de les necessitats bàsiques. Es tracta, per tant, de processos multidimensionals on intervenen habitualment més d'una de les dimensions següents: les desestructuracions greus a la família, la manca crònica de salut i les malalties mentals, la manca de recursos bàsics per a la subsistència, l'exclusió dels beneficis socioinstitucionals.

Es caracteritzen com a grups o col·lectius amb un perfil d'exclusió social bàsicament els següents:

- Ancians que viuen sols i amb recursos insuficients.
- Malalts mentals, malalts de la sida, drogodependents, malalts crònics i persones amb discapacitat sense suport familiar.
- Aturats de llarga durada i llars i persones sense fonts de recursos.
- Famílies i persones excloses d'un habitatge (per exemple per processos de desnonament) i persones sense llar.
- Presos i expresos.
- Persones dedicades a la prostitució.
- Minories ètniques i culturals i immigrants internacionals recents sense recursos.

La quantificació del col·lectiu en situació d'exclusió és problemàtica. En realitat l'única informació de què es disposa és la dels registres administratius dels serveis socials, i aquesta és, ara per ara, fraccionada i no homogènia. A més, al cap i a la fi, el que tenen en comú perfils de persones tan dispars és la necessitat d'ajuda exterior per sortir de les espirals negatives que les allunyen del desenvolupament autònom de la vida quotidiana amb les necessitats bàsiques cobertes. Per aquesta raó es considera rellevant incorporar un tercer concepte: el de vulnerabilitat o risc d'exclusió, que es refereix als processos (socials, institucionals i culturals) que poden conduir a les espirals negatives de l'exclusió. La població i les llars vulnerables serien aquelles en les quals es pot detectar la presència d'algun dels factors que poden desencadenar l'exclusió i, en conseqüència, la necessitat d'intervenció no puntual dels serveis socials.

El dinamisme econòmic que ha caracteritzat el model productiu de les Balears en el darrer quart de segle ha donat lloc que sigui una comunitat rica en termes de renda familiar disponible, on els nivells de població per sota dels llindars de pobresa (els únics que es poden comparar) i els nivells d'exclusió són relativament baixos. Però alhora les característiques específiques de l'especialització turística donen lloc a la presència de segments amplis de població en situació vulnerable.

La generalitzada contractació eventual, juntament amb l'estacionalitat de l'activitat turística, provoca la combinació estructural de períodes d'atur i períodes d'ocupació a la persona, de tal manera que la cronificació d'aquestes situacions i les trajectòries laborals erràtiques donen peu a un segment de població madura amb força dificultats per mantenir-se en el lloc de treball o fer realitat les seves expectatives d'estabilitat. Les dificultats per sumar els anys de cotització i els

baixos salaris (mitjana per persona i mes) donen lloc, a més, a un segment de població gran amb pensions escasses (la mitjana també se situa per sota de l'estatal) i especialment vulnerable quan no tenen el suport familiar o no disposen d'un habitatge en propietat, per posar alguns exemples.

L'alta rotació de les contractacions planteja un ventall ampli d'oportunitats als joves per a la seva incorporació primerenca al mercat de treball (tot i que són feines precàries i inestables), el que provoca alhora un abandonament acusat dels estudis. El dèficit d'estudis (fins i tot dels obligatoris) és un dels components centrals de la vulnerabilitat dels joves de les Illes.

Per últim, l'alta taxa d'activitat de la dona amb horaris i jornades intensives (en el sector turístic) no s'acompanya del suport públic adequat pel que fa a escoletes per als infants i programes d'ajut infantil i juvenil, cosa que juntament amb l'àmplia oferta d'oci que caracteritza una economia especialitzada precisament en l'oci provoca efectes no volguts sobre els segments més desprotegits de la població infantil i juvenil. Les llars monoparentals, en especial les dones soles amb càrregues familiars, són un dels col·lectius més vulnerables.

La vulnerabilitat més estructural es pot analitzar entre altres a través dels indicadors següents:

- Llars amb mancances greus a l'habitatge.
- Persones grans que viuen soles.
- Llars amb la persona principal eventual, aturada o ocupada a temps parcial.
- Llars amb tots els membres adults capacitats no ocupats.
- Llars sense perceptors d'ingressos (laborals o pensions de l'Administració pública).
- Joves adults amb dèficits greus de formació (entre 18 i 24 anys i entre 25 i 39 anys sense l'escolarització obligatòria acabada).
- Llars monoparentals amb recursos escassos (pare o mare en situació d'atur, inactivitat, sense fonts d'ingressos, etc.).
- Taxa d'atur de llarga durada.
- Percepció de l'estat de salut dolenta o molt dolenta.
- Llars en situació de pobresa relativa.

Aquests indicadors poden classificar-se en tres blocs segons la seva disponibilitat i el nivell territorial d'anàlisi que permeten. En primer lloc hi ha indicadors com ara

els de llars per sota dels llindars de pobresa, que depenen, ara per ara, d'investigacions puntuals i que es refereixen a la comunitat autònoma. D'altres, els que provenen de l'EPA, permeten un seguiment any rere any, són també a nivell de les Balears i es poden comparar amb les altres comunitats autònomes. Per últim hi ha una bateria d'indicadors que s'obtenen del cens de població i habitatge i que aporten una visió estructural cada deu anys, però que tenen el gran avantatge de fer possible una anàlisi comparativa entre les illes, municipis i microterritoris de la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Els principals trets de l'exclusió i la vulnerabilitat a les Illes es poden resumir en els apartats següents:

Les llars pobres

A partir de l'Enquesta de Salut (2000) es pot parlar d'un volum de llars en situació de pobresa severa, per sota del llindar del 25% de la renda neta disponible, de 6.872 i d'unes 20.147 persones, el que representa un 2,5% del total de llars de les Balears.

Tot i així, no es pot oblidar el creixement accelerat de la immigració estrangera els últims anys, tal com tradueixen les dades del padró, les d'atur registrat i les d'afiliació a la Seguretat Social i que es tracten en altres apartats d'aquest informe. En conclusió s'ha de pensar que el càlcul d'entorn a les 7.000 llars és un càlcul de mínims amb vista als anys venidors.

Les mancances a l'habitatge

El pes dels infrahabitatges, que inclouen tenir una grandària insuficient (en termes absoluts i relatius), l'estat ruïnós, dèficits com no disposar de serveis bàsics (llum, aigua, sanitaris) i altres mancances bàsiques, com ara l'aigua calenta, és un indicador clau de la vulnerabilitat i l'exclusió. Les dades que es disposen es corresponen al cens d'habitatge de 1991, però a l'espera de disposar de les dades del nou cens hom pot concloure que les Balears experimenten nivells de vulnerabilitat de l'habitatge considerables, no només en relació amb la manca d'aigua corrent (que s'explica per l'àmplia utilització de pous i cisternes privades als pobles), sinó també pel major pes dels dèficits d'urinari, bany o dutxa. En definitiva, la vulnerabilitat de l'habitatge comprèn un 7,6% de les llars, però hi ha diferències molt apreciables per illes i municipis. Els valors màxims s'assoleixen a Eivissa i Formentera (un 12,1% de les llars).

Un altre indicador que dimensiona directament l'exclusió de l'habitatge són els processos de desnonament (de lloguers) que han tingut lloc a les Illes els darrers anys. La informació recollida permet fer un càlcul de la proporció de desnonaments en els últims anys d'entorn els 1.500 processos (entre 1996 i 1998 aproximadament). Els elevats preus dels lloguers i la mobilitat residencial per a un col·lectiu important de població que es desplaça per treballar a la temporada

turística fa que es tracti d'una problemàtica que s'ha de tenir molt en compte a la comunitat autònoma de les Illes Balears.

La vulnerabilitat i exclusió de l'ocupació

La taxa d'atur de llarga durada i la taxa d'atur en general ha estat i continua essent significativament més baixa a les Balears que la mitjana de l'Estat, però l'elevada eventualitat comporta una cronificació acusada de les situacions precàries entre els treballadors poc qualificats. Les llars en què no hi ha cap ocupat i no tenen fonts de recursos (per l'ocupació o per pensions) són, segons l'EPA, (mitjana de 1999, 2000 i 2001) unes 7.531 llars, és a dir, un 2,9% de les llars.

Dèficits estructurals en la formació

Els dèficits en la formació bàsica des joves adults constitueixen un indicador clau de vulnerabilitat, ja que comporta que aquestes persones difícilment poden aspirar a trajectòries laborals ascendents (en qualificació i remuneracions i estabilitat), sinó que més aviat és factible pensar en la cronificació de les situacions de precarietat que presenten. La proporció de joves adults d'entre vint i trenta-nou anys sense l'escolarització obligatòria (dades del padró de 1996) ens aproxima a aquesta problemàtica tan greu que afecta un 31,3% dels joves de les Balears (i un 35,2% a Eivissa i Formentera).

Llars de gent gran sola

La proporció de llars unipersonals formades per persones de setanta-cinc i més anys representa un indicador bàsic no sols per a la planificació dels serveis i recursos específicament dirigits al col·lectiu de gent gran, sinó també per la seva contribució a una visió general de la vulnerabilitat. La proporció d'aquestes llars ens remet a la intensitat dels processos d'envelliment i sobreenvelliment de la població. L'any 1996 un 5,4% de les llars de les Balears eren d'aquest tipus, amb unes proporcions molt semblants a Mallorca i Menorca i amb valors molt més baixos en el cas d'Eivissa i Formentera (un 2,9%).

En definitiva, si es resumeixen les diverses dimensions tractades en un indicador sintètic de vulnerabilitat 1 i es considera que les Balears tenen un valor 1, es pot observar que el major valor es registra a Eivissa i Formentera, amb un 1,14, i el menor a Menorca, amb un 0,89. En el cas de Mallorca, amb un 0,96, s'ha de distingir entre Palma (0,91) i la resta de municipis que tenen valors lleugerament superiors a la mitjana balear (1,01).

L'indicador sintètic de vulnerabilitat estructural, elaborat en una recent anàlisi 2 a partir de la informació del cens, ha permès també jerarquitzar les zones vulnerables de les Balears des del punt de vista de la secció del cens. El decil de zones més vulnerables es considera un instrument de primer ordre per establir les àrees d'atenció preferent sobre les quals l'Administració pública ha de concentrar els esforços d'intervenció social integral i transversal. Però cal establir un sistema

per obtenir la informació de manera contínua, poder analitzar-la d'acord amb la bateria d'indicadors socials que ha recomanat recentment la Comissió Europea, i que també es recullen al Plan Nacional para la Inclusión del Reino de España, i comparar els canvis que tenen lloc en els indicadors sintètics de vulnerabilitat estructural per a les illes, municipis i microterritoris de les Balears.

Des de l'Administració cal avançar en l'articulació de polítiques socials dirigides a pal·liar les situacions d'exclusió i propiciar processos d'inserció social; però també s'ha de prevenir l'exclusió actuant sobre els factors estructurals de la vulnerabilitat a través de programes que incideixin de manera integrada en especial sobre els microterritoris on es concentra la població vulnerable.

C.2. SALUT I SISTEMA SANITARI

A) OBSERVACIONS

L'estat de salut dels ciutadans de la comunitat autònoma de les Illes Balears es pot considerar, en general, com a bo. Els principals indicadors de salut són equiparables als dels països de la UE i estan en línia amb els de la resta de l'Estat, encara que són més desfavorables: la posició relativa que les Balears ocupen respecte a altres CA no és aquella que s'esperaria pel nivell de renda que té. Potser és més el reflex d'una situació econòmica que plasmen millor altres indicadors segons els quals estem per sota de la mitjana espanyola (nivell salarial, pensions mitjanes, etc.), i un important segment de la població està exclòs socialment. En la majoria d'indicadors d'anàlisi per classe social de què es disposa hi ha grans diferències quant a concentració de problemes en les més desfavorides: les desigualtats en salut són un reflex de les desigualtats socials i de la manca de cohesió social a les nostres illes.

PERCEPCIÓ DE SALUT I QUALITAT DE VIDA

D'acord amb l'Enquesta de Salut de les Illes Balears de 2001 (ESIB-2001), la percepció que tenen els ciutadans de la seva pròpia salut és, en general, bona (el 75% considera que el seu estat de salut els darrers dotze mesos era entre bo i excel·lent, i només el 6,6% el consideraren dolent), similar a la d'altres enquestes de salut fetes arreu de l'Estat espanyol. En canvi, després el 30,4% afirma que té dolor-malestar.

El 13% de la població té problemes per portar a terme les activitats quotidianes i el 6% per tenir cura d'ell mateix, però en una enquesta de salut de la població geriàtrica de 2001 (EG-2001), una de cada quatre persones era dependent en almenys una activitat bàsica, per la qual cosa necessitava ajuda, el que ens dóna una idea de la necessitat de recursos que han de menester els nostres ancians i discapacitats, càrrega assumida en general per la família, especialment per les dones. L'atenció formal, donada pels serveis socials, és pràcticament anecdòtica (en l'1,2% dels ancians i en l'1% dels discapacitats).

Comparant les dades de les Balears amb les d'altres CA, sorprèn la gran quantitat de queixes per problemes d'ansietat-depressió (el 19% de la població enfront del 14% a Catalunya i el 10% a Navarra). Aquest fet s'acompanya d'un fort consum d'ansiolítics i antidepressius, que és el més alt de les CA. En l'ESIB-2001 també es constata que la probabilitat de patir un trastorn mental és de l'11%.

En tots els indicadors d'estat de salut i qualitat de vida s'observa una relació estreta amb la classe social: les classes més desfavorides tenen pitjor percepció de la salut i refereixen més problemes físics i mentals.

MORBIDITAT

El principal problema de salut declarat per la població era el mal d'esquena, que afecta el 41% de la població; l'artrosi, que referia el 21%, i les varius, el 17%. Un aspecte poc estudiat a l'atenció primària són els motius de consulta al metge i a la infermera dels centres de salut.

El patró de malalties infeccioses és similar al de la resta de CA, però caldria destacar que la incidència de tuberculosi pulmonar no s'aconsegueix disminuir, i cada any hi ha entorn de cent cinquanta casos nous. El nombre de casos de sida registrats a les Balears des de 1986 és de 1.796, dels quals 992 ja han mort. Les Balears i Madrid són les dues CA que en tenen la incidència més alta, devers 60 casos nous per milió d'habitants, però cal destacar que les Balears són la comunitat on més se n'ha reduït la incidència. La mortalitat s'ha reduït de manera molt important (de 152 defuncions l'any 1996 a 4 l'any 2001) gràcies a les combinacions terapèutiques i al control sanitari i clínic dels casos.

MORTALITAT

Pel que fa a la mortalitat, els indicadors de les Balears han millorat els darrers anys, però són desfavorables comparats amb la mitjana de l'Estat.

HOMES	Esperança de vida en néixer		Mortalitat ajustada		Anys potencials de vida perduts	Mortalitat infantil
	Homes	Dones	Homes	Dones		
Illes Balears	74,32	81,12	909,5	526,8	41,9	3,08
Mitjana Espanya	75,25	82,16	863,6	447,7	39,1	3,88
Posició relativa entre les 17 CA (de millor a pitjor)	13	12	12	14	15	8

Fonts:

Esperança de vida en néixer. 1998. CNE. ISC III.

Mortalitat per 100.000 persones, ajustada per població europea. 1998.

Anys potencials de vida perduts per morts ocorregudes abans dels seixanta-cinc anys. Taxa ajustada per 1.000 habitants. 1995. *Indicadores de salud*. Madrid. MsyC. 1999.

Mortalitat infantil. morts menors d'1 any/1.000 nascuts vius. 1998. MSC.

Tant pel que fa a la mortalitat ajustada, l'esperança de vida, els anys potencials de vida perduts, la raó comparativa de mortalitat i altres indicadors que permeten comparacions, ens trobam entre les CA amb indicadors més dolents (Andalusia, Múrcia, País Valencià). Només en els indicadors referits a mortalitat infantil i perinatal la situació és més favorable.

Quan s'analitza la mortalitat pels grans grups de malalties, hi ha una tendència a millorar, però la posició que ocupa la nostra comunitat és desfavorable i el conjunt d'altres CA ha avançat de manera més important.

- Les malalties cardiovasculars són considerades el primer problema de salut en el Pla de salut de les Balears de 1998. A les Illes, una tercera part de les defuncions són per malaltia cardiovascular (37% l'any 1999), i suposen el 16% d'anys potencials de vida perduts. L'any 1997, les Balears eren la cinquena amb més mortalitat d'entre les disset CA. La tendència a Espanya i a la UE és la reducció de la mortalitat cardiovascular, principalment per la disminució de les degudes a malaltia cerebrovascular. Les Balears també segueixen aquest patró, encara que eren la penúltima CA en reducció percentual de la mortalitat per malaltia cerebrovascular en una anàlisi feta per al període 1975-1992.
- El càncer és el segon gran grup de causes de mort més freqüent, suposa una de cada quatre defuncions (23,4% l'any 1999), i el primer en anys potencials de vida perduts. Les Balears són la sisena CA amb més mortalitat ajustada per edat. El càncer de pulmó és el de més mortalitat en els homes, i en les dones ho és el de mama. Entre els nou registres poblacionals espanyols, Mallorca era el primer territori dels registres amb més incidència de càncer de coll d'úter i el segon en càncer de mama. La mortalitat s'ha estabilitzat des de 1995.
- Les altres causes tenen menys pes en la mortalitat: les malalties del sistema respiratori comporten l'11,2% de les morts, les del digestiu, el 4,6% i les degudes a causes externes comporten el 4,4%; els trastorns mentals, el 3,8% i els del sistema nerviós, el 3%. Les altres causes són encara més rares. De tota manera, cal destacar les morts per causes externes, ja que suposen el segon grup de causes en anys potencials de vida perduts. La majoria són per accident i, per tant, parcialment evitables.

ESTIL DE VIDA

- La població de les Balears és majoritàriament sedentària: l'11% fa un esforç físic important a la feina i sols el 42% fa setmanalment alguna activitat física moderada o intensa.
- Alcohol: en referència al consum d'alcohol, se'n constata una disminució a tot l'Estat. Una de cada vint persones és bevedora de risc, proporció semblant a la de Catalunya, però molt inferior a la d'Euskadi. S'ha constatat el canvi de patró de consum, especialment entre els joves, dels quals sols una tercera part són abstemis; comencen a beure molt prest (el 26% abans dels catorze anys), fan un consum abusiu de l'alcohol el cap de setmana, freqüentment cerquen l'embriaguesa i sovint el combinen amb el consum d'alguna droga il·legal.
- Tabac: el 33% dels majors de catorze anys de les Illes són fumadors (el percentatge és inferior a la resta de l'Estat), l'inici en el 90% de casos ha estat entre els quinze i els dinou anys; les dones s'han incorporat a l'hàbit i el consum entre les joves supera el dels homes. En les capes socials més afavorides és on es troba un major percentatge de no fumadors i exfumadors.

- Drogues il·legals: els 29% dels joves de les Balears ha fumat cànnabis (7% més que al conjunt d'Espanya). Els consumidors d'altres drogues il·legals s'ha reduït a la meitat els darrers vint anys. L'altra droga il·legal més consumida ho és sols pel 4,4% dels joves.

FACTORS DE RISC CARDIOVASCULAR (FRCV)

En dades recents d'un estudi poblacional de FRCV a les Balears entre els adults de trenta-cinc a setanta-cinc anys, s'ha observat que, deixant a part el tabac i el sedentarisme ja esmentats, la prevalença de la hipertensió arterial és del 48% entre la població, el 42% de la qual desconeixia que era hipertensa. Del 58% que sí que coneixia el diagnòstic, el 75% es tractava i sols el 32% tenia les xifres ben controlades. La hipercolesterolèmia afecta el 24% dels adults i en el 42% dels casos era desconeguda pel pacient. La diabetis *mellitus* afecta l'11,7% dels adults i d'aquests el 30% no sap que ho sigui, i sols un de cada vuit diabètics té les seves xifres controlades. D'altra banda, el 34% dels adults són obesos.

ÚS DE SERVEIS

Segons dades de l'any 2000 dels serveis públics quant a la freqüentació de la població (nombre de contactes anuals per habitants), és menor que la mitjana espanyola pel que fa a les consultes d'atenció primària (5,2 a metges, 5,5 a pediatria, 4,3 a infermeria). A més, cada ciutadà de les Illes fa de mitjana anual 0,75 contactes als serveis d'urgències d'atenció primària i 0,35 contactes telefònics al 061. La freqüentació als hospitals públics també és menor que la mitjana espanyola; es fan 33,4 urgències hospitalàries per 100 habitants i any, i els ingressos hospitalaris són de 8,5 per cada 100 habitants. Pel que fa a les estades hospitalàries, eren de 7,58 dies de mitjana per ingrés, xifres també inferiors a la mitjana espanyola.

RECURSOS SANITARIS

Les Illes Balears, abans de les transferències sanitàries, tenien 3.393 llits hospitalaris funcionant, dels que 2.234 eren de titularitat pública i 2.421 eren d'ús públic. Els llits privats no concertats eren 972 i representaven el 28,6% del total de llits. Som una de les CA amb menor índex de llits hospitalaris públics per habitant: 2,9 per 1.000 habitants el 1998, en la posició novena respecte de les onze CA del territori Insalud. Si bé a finals del 2002, amb el funcionament de l'Hospital Son Llàtzer, passarem a tenir 3,26 llits per 1.000 habitants i ens aproximarem a la mitjana de l'Insalud de 1998.

La majoria de llits eren d'aguts (sols el 10,7% es podien considerar de crònics, la majoria per a malalts psiquiàtrics). A més, el sector sociosanitari també té grans mancances pel que fa a residències assistides i una gran demanda no coberta de residències de vàlids. Sense tot el ventall d'oferta sempre s'està prop del col·lapse dels llits d'aguts.

L'atenció primària s'ha transferit i ha completat la seva reforma amb quaranta-sis centres de salut en funcionament (sols resta un consultori per reconvertir en centre de salut), però els recursos són escassos i el nombre d'habitants per metge de família (1.891 majors de catorze anys) o per infermera era el major de totes les CA del territori Insalud. De les cinquanta-set àrees de l'Insalud, Menorca i Eivissa eren les dues primeres en nombre de persones per quota i Mallorca era la sisena.

Una atenció especial a les Balears es refereix als immigrants. El darrer any s'ha donat un fort augment de població immigrada sense recursos i amb dret a tenir targeta sanitària, que l'any 2001 fou sol·licitada per 7.600 persones. També hi ha la població flotant, no resident, que demana atenció i que segons un estudi realitzat l'any 1996 suposa entre l'1,4% i l'1% de la despesa sanitària pública pel que fa estrangers (el 90% de ciutadans de la UE).

B) SUGGERIMENTS

Des de l'inici de l'autonomia de les Balears, la salut pública passà a ser una competència de la comunitat autònoma. Des de l'any 1987 l'ordenament sanitari era competència de Govern de les Illes. Certs hospitals dependents de l'antic AISNA o de les diputacions es transferiren al Consell Insular de Mallorca i des de l'any 1992 al Servei Balear de Salut. L'any 1993 es creà l'empresa que gestiona els recursos sanitaris del Govern (GESMA).

La major part de l'atenció sanitària pública, la que corresponia a l'Insalud de les Balears, des de dia primer de gener de 2002 ha estat assumida pel Govern de les Illes Balears, en un procés de transferència de les competències després d'una negociació tal volta massa curta. L'Insalud tenia el 90% del pressupost públic per a la sanitat de les Illes, el 52% de tots els llits hospitalaris, la totalitat dels serveis d'atenció primària de salut i el servei d'emergències del 061. A més, finançava els llits concertats, el transport i altres aspectes sanitaris.

Des d'enguany, el Govern de les Illes Balears i la Conselleria de Salut i Consum, a través del Servei de Salut de les Illes Balears (ib-salut), gestionen tots els serveis sanitaris públics. S'ha de tenir en compte que l'any 2001 el pressupost liquidat del Govern de les Illes Balears sols va ser 1,77 vegades més elevat que la despesa sanitària pública a les Illes. Els treballadors sanitaris del sector públic són gairebé vuit mil.

S'ha definit la missió dels serveis sanitaris públics com un compromís en l'assegurament únic, públic i de cobertura universal, per construir un servei de salut autonòmic plenament integrat en el Sistema Nacional de Salut. Els serveis s'han d'orientar cap a la millora de la salut dels ciutadans, atenent-ne les necessitats de manera equitativa i solidària. Es pretén que els serveis públics que es prestin siguin accessibles, moderns, flexibles, dotats de tecnologia avançada, però on el tracte sigui humanitzat. Els ciutadans han de percebre una atenció de qualitat.

El sistema sanitari públic necessita una gestió moderna. S'ha d'aconseguir que els professionals s'impliquin en els objectius del sistema de salut, que estiguin motivats i participin en la presa de decisions en un sistema de gestió descentralitzat.

La gestió també ha de vetllar perquè els costos siguin assumibles i no comprometin altres polítiques que també, com la de salut, es dirigeixen al benestar dels ciutadans de les Illes Balears. La important despesa en salut s'ha d'entendre com un sector generador de riquesa per a l'economia balear.

La docència, la formació continuada i la investigació són eines de motivació professional i per tant elements bàsics que s'han de potenciar per a una atenció de qualitat.

Per orientar les polítiques de salut, la Conselleria de Salut i Consum i els diversos organismes, a vegades amb la col·laboració d'altres conselleries, han elaborat una sèrie de documents que marquen les línies estratègiques que cal seguir: Pla estratègic de la Conselleria de Salut i Consum, Línies estratègiques del Servei de Salut de les Illes Balears (ib-salut), Pla de salut, Pla sociosanitari, Pla de salut mental, altres plans del Govern (Pla d'ancians, Pla jove, el de discapacitats, de drogodependències, contra la sida, contra el tabaquisme, etc.). A més, és treballa per disposar de sistemes d'informació adients i d'eines com l'enquesta de salut, l'enquesta de satisfacció, etc.

Una primera tasca d'ordenament ha estat delimitar les institucions responsables de les diferents funcions: la Conselleria de Salut, com a autoritat sanitària i de finançament i responsable darrera de les polítiques de salut, de la salut pública, de la planificació estratègica i de l'acreditació, i l'ib-salut, com a responsable de les funcions de planificació tàctica i d'assegurament i compra de serveis. Mitjançant els contractes programa regulen l'atenció que presten els proveïdors públics (del mateix ib-salut, de fundacions o empreses públiques) i els proveïdors privats concertats.

Línies d'actuació prioritàries

Estan recollides en els principals documents estratègics de la Conselleria de Salut i Consum (Pla de salut 1999-2004, Línies estratègiques de la Conselleria de Salut o del Servei de Salut de les Illes Balears) o en programes i plans més específics, com el Pla contra el tabaquisme, contra la sida, etc., a més d'altres d'elaborats per la Conselleria de Benestar Social, de Treball i altres. D'aquests i de l'anàlisi de les consideracions anteriors cal destacar:

- Promoció d'una vida més saludable, amb programes de promoció de l'esport a totes les edats i d'una alimentació més sana i equilibrada, atès que el sedentarisme i l'obesitat són problemes que afecten totes les edats.

- Programes de prevenció de les drogodependències, amb èmfasi especial als joves perquè no s'incorporin als hàbits tòxics, sobretot a l'alcohol i al tabac, que són els més freqüents i que més afecten la salut. Reduir el consum de tabac és la manera més efectiva de reduir la mortalitat per malalties cardiovasculars, càncer i respiratòries, que són les tres primeres causes de mort.
- Programes d'educació sexual, especialment dirigits als escolars i als joves, per prevenir la sida, les malalties venèries i els embarassos no desitjats.
- Pel que fa a les malalties infeccioses, cal continuar amb els programes de vacunació infantil i de l'adult, especialment contra el tètanus, i en ancians i malalts crònics del grip, i ampliar la vacunació contra pneumoc.
- Programes de prevenció de les malalties cardiovasculars, centrant l'actuació preventiva al nivell primari de salut, on dos objectius són ineludibles: millorar la detecció i tractament de la hipertensió i generalitzar la intervenció antitabàquica.
- Respecte al càncer, a part dels beneficis a llarg termini que pot portar la promoció de la dieta equilibrada i contra el tabaquisme, s'ha de continuar el programa de prevenció de càncer de mama i la detecció oportunistica des d'atenció primària de càncer d'altres localitzacions, especialment els ginecològics, digestius i de l'aparell urinari. A més, cal potenciar les guies clíniques per reduir el retard diagnòstic i potenciar l'atenció pal·liativa domiciliaria i hospitalària tant als serveis convencionals com als específics.
- Respecte a les malalties infeccioses, s'ha de seguir vigilant, per les repercussions que té en la salut, socials i econòmiques, en la prevenció de les infeccions per legionel·la, així com en els programes de seguretat alimentària. Igualment calen accions més enèrgiques per poder reduir l'endèmia tuberculosa i la infecció per VIH.
- Pel que fa al consum de medicaments, s'ha de continuar amb els programes d'ús racional i contenció de la despesa, aspecte que pot arribar a comprometre el finançament d'altres accions més efectives per a la salut de la població.
- Pel que fa als recursos d'atenció primària, cal ampliar el nombre de metges de família i infermeres de manera important en pocs anys, ja que difícilment poden seguir suportant la pressió assistencial a què estan sotmesos, i molt menys poden portar a terme objectius preventius, curatius o pal·liatius més ambiciosos. A més, l'increment ha de tenir en compte el ritme de creixement demogràfic de cada territori i l'envelliment. Pel que fa a les infraestructures a l'atenció primària, atès el creixement demogràfic de certes zones, hi ha prevista la creació de tres nous centres a Mallorca i d'un a Eivissa, que tancaria la reforma de l'atenció primària.

Quant als recursos hospitalaris, l'entrada en funcionament de l'Hospital Son Llàtzer ha de servir per ordenar l'atenció especialitzada, transformar els llits del complex en llits de subaguts i crònics, i igualment pel que fa als hospitals concertats, que es poden transformar en algun cas en residència assistida. S'ha d'accelerar la construcció de l'hospital d'Inca, ja que sols així es podrà fer una oferta territorial més equitativa i contribuir a absorbir la demanda pel creixement demogràfic de Mallorca. La reforma de l'Hospital Son Dureta s'ha d'iniciar sense demora perquè pugui desenvolupar el seu paper d'hospital d'alta tecnologia i de referència de les Balears. Igualment pel que fa a la construcció d'un nou hospital a Maó, i deixar l'Hospital Verge del Toro com a residència assistida. A Eivissa hi ha previstes inversions en diverses reformes necessàries de l'hospital. També és prioritari completar la xarxa de salut mental, continuar la desinstitucionalització dels malalts crònics cap a uns serveis alternatius més humans i potenciar l'atenció mental ambulatoria.

- Un altre aspecte que cal abordar és la millora del transport sanitari, ja que és un dels serveis que causen més insatisfacció als usuaris, a més dels riscos que suposa un servei deficient.

C.3. EDUCACIÓ

OBSERVACIONS

La situació del sistema educatiu a les Illes Balears presenta unes característiques que a continuació assenyalam de forma succinta.

Des de la recepció de les transferències educatives a finals de la passada legislatura, s'ha constatat que s'ha produït una desviació econòmica entre el que s'ha rebut i el que s'està gastant de més de 600.000 euros. Aquest dèficit s'agreuja tenint en compte, per una part, el mal finançament econòmic que té la nostra comunitat autònoma i, per altra part, l'increment del nombre d'alumnes escolaritzats, com a conseqüència, fonamentalment, de la immigració i de la mateixa aplicació de la LOGSE.

Lligat amb el punt anterior, s'ha d'assenyalar que, així i tot, el percentatge del PIB que es dedica a educació a les Illes Balears està per sota dels criteris que se segueixen a l'UE i a l'OCDE. S'ha de tenir en compte, en aquest sentit, que no només partim d'una situació amb problemes estructurals importants en el sistema educatiu de les Illes Balears, sinó també que les fites i els desafiaments del futur necessiten inversió, entre altres, en infraestructura, implementació de noves tecnologies, formació del docent, aplicació del principi de diversitat educativa, etc.

Tot i que en algunes comunitats autònomes espanyoles es constata una disminució progressiva en el nombre d'estudiants escolaritzats en els nivells obligatoris, a les Illes Balears, d'acord amb les dades d'escolarització, fonamentalment a causa de la immigració, s'han de continuar construint centres educatius, especialment als municipis de Palma, Marratxí, Calvià, zones costaneres i Eivissa. En aquest context, cal senyalar que l'actual Administració autonòmica, durant la present legislatura, inverteix més de 60.000.000 d'euros en la construcció i reforma de centres escolars, i aquest esforç inversor s'haurà de continuar realitzant la legislatura que ve, amb l'objectiu de tenir una oferta de places públiques que doni resposta a les demandes educatives.

Un altre element clau del sistema, i un dels reptes més importants del sistema educatiu que cal aconseguir, és l'augment del nivell d'escolarització de la població de les Illes Balears, tant en termes de rendiment escolar com en termes de nivell educatiu. Al respecte d'aquesta darrera qüestió, s'ha de tenir en compte que, a causa del poder d'atracció i de la importància del mercat de treball, tenim una de les taxes més baixes de l'Estat espanyol d'alumnes escolaritzats tant a batxillerat, formació professional mitjana i superior com als estudis universitaris, i aquesta és una qüestió fonamental si es pretén que la societat de les Illes Balears no només pugui donar resposta als reptes del futur i a la major competitivitat econòmica i professional, sinó també que sigui capaç d'aconseguir una societat més cohesionada socialment i culturalment.

La integració d'immigrants és un aspecte nou que ha d'afrontar al sistema educatiu de les Illes Balears —i que afecta fonamentalment les escoles públiques. S'ha de tenir en compte que a les Illes Balears es reben sol·licituds d'escolarització al llarg de tot el curs escolar (més de mil l'any passat, en tots els nivells educatius). Aquesta realitat implica donar-hi una resposta amb la realització de programes d'acollida i amb la implementació de programes d'integració escolar dins les aules. Així mateix, també implica tenir en compte la distribució equitativa d'aquesta població entre l'escola pública i l'escola concertada. No hi ha cap dubte que la manera com es resolgui en l'àmbit escolar la integració d'aquesta nova onada d'immigrants afectarà el conjunt de la societat de les Illes Balears, des del punt de vista econòmic, social, cultural i lingüístic.

La relació entre l'escola pública i l'escola concertada, finançada amb fons públics, si bé no presenta problemes significatius en el moment actual, pot plantejar en el futur alguna contradicció important en el sistema. Efectivament, en aquest sentit, caldrà, per una part, que les escoles públiques donin, cada vegada més, serveis complementaris als escolars i les seves famílies (acollida als matins, menjador escolar, serveis extraescolars, etc.) i, per altra part, que s'impedeixi una segregació escolar i social, lligada a l'escolarització d'infants de diferents característiques entre les dues xarxes escolars. Es tracta que es treballi en la planificació integral de les dues xarxes educatives, per poder aconseguir el màxim d'eficàcia educativa i social.

Un repte al qual caldrà donar una resposta els anys vinents a les Illes Balears és l'escolarització d'infants de zero a tres anys. S'ha de tenir en compte que, tant la mateixa evolució de la societat com la incorporació de la dona al mercat laboral, la conciliació de la vida familiar i laboral, etc. obligaran les administracions públiques a dur a terme una política educativa adreçada a aquest tram d'edat tan important, tant en termes educatius com de compensació sociocultural.

L'ús de la llengua catalana al sistema educatiu s'ha de continuar treballant de manera rigorosa i adequada. Es tracta de fer ús del català no només com a element de normalització sinó també com a element de cohesió social i cultural. La vertebració social de la comunitat autònoma de les Illes Balears necessita evitar els conflictes lingüístics i apostar per un procés de convivència lingüística, que possibiliti tant la normalització del català com la consecució d'una societat vertebrada socialment.

Un aspecte que caldrà analitzar, de manera important, és, sense cap dubte, l'impacte de la denominada Llei de qualitat sobre el sistema educatiu de les Illes Balears. Tot i que no és el moment de fer una anàlisi d'aquest projecte de llei i de les seves conseqüències, resulta evident que l'aplicació d'aquesta reforma educativa pot tenir efectes importants, tant des de la perspectiva de la consecució d'incrementos del nivell educatiu com des de la perspectiva de processos d'exclusió i de segregació escolar i social. A més, la forma com s'apliqui aquesta llei, també, pot ser molt important quant a les relacions entre l'escola pública i l'escola

concertada. Es tracta d'un tema transcendent que caldrà seguir analitzant de manera progressiva i rigorosa.

Així, doncs, el futur de la societat de les Illes Balears, tenint en compte els baixos nivells de qualificació professional i la lliure circulació de treballadors en el si de la Unió Europea, necessita que s'estableixi un acord social que faci de la formació professional un instrument eficaç des del punt de vista econòmic i professional, així com una millora de la productivitat econòmica de les Illes i la consecució d'una societat cohesionada. Cal escolaritzar i professionalitzar més els ciutadans i les ciutadanes de les Illes Balears. Dins d'aquest mateix context, la societat de les Illes haurà de fer un esforç complementari amb vista a la consolidació del sistema universitari de les Illes Balears. Resulta una paradoxa el fet que a les Balears, tenint el PIB més alt de tot l'Estat, tinguem una de les taxes d'estudiants universitaris més baixes. Aquesta contradicció pot tenir efectes molt negatius per al futur de les Illes Balears.

C.4. HABITATGE

A) OBSERVACIONS

DINAMISME DE LA DEMANDA DURANT ELS DARRERS CINC ANYS

En aquests darrers anys la demanda d'habitatge a les Balears ha evolucionat amb gran dinamisme a causa de la confluència d'un conjunt de factors que han operat a la vegada per configurar un escenari singularment expansiu. A més dels que ja s'han esmentat, destaquen els següents:

- Fort creixement de l'economia de les Balears, molt per damunt de la mitjana nacional. Entre l'any 1995 i el 2000 el creixement mitjà anual del PIB real se situà al 5,13%.
- Creixement elevat de la població, a causa sobretot de la immigració procedent d'altres comunitats i també de l'estranger, inicialment de països europeus i més recentment de països subdesenvolupats.
- Reducció ràpida dels tipus d'interès hipotecari, que només entre 1996 i 1998 cauen del 8,2% al 5,3%, en valors mitjans referits al conjunt de les entitats financeres. Els dos darrers anys s'han situat entorn al 5,5%-6%.
- Augment de l'atractiu dels immobles com a bé d'inversió refugi respecte d'altres actius alternatius, especialment per als inversors amb perfil de baix risc, en un escenari de tipus d'interès baixos i expectatives de continuïtat de les fortes alces de preus i lloguers.
- Canalització de capitals interiors i exteriors cap al mercat immobiliari davant la incertesa produïda per l'entrada al nou marc de l'euro.
- Inversió estrangera molt activa dirigida a l'adquisició d'habitatges destinats al turisme residencial, ubicats a la costa, als centres històrics i a l'interior, promoguda, als inicis de l'expansió, per la diferència de preus existent en relació amb productes immobiliaris similars ubicats en altres àrees europees.

INCREMENTS ESPECTACULARS DEL PREU DE L'HABITATGE

Els preus mitjans de l'habitatge es mantingueren per davall de la mitjana estatal fins al 1997. Aquest any, a les Balears el preu mitjà era de 642,48 euros (106.900 pessetes) per metre quadrat, mentre que la mitjana estatal va arribar a 684,55 euros (113.900 pessetes). A partir de llavors s'inicia una escala alcista, motivada per l'escenari descrit, que du les Balears a situar-se en el grup capdavanter de les comunitats autònomes amb els preus de l'habitatge més elevats i esdevé la que experimenta un ritme major d'augment. En el tercer trimestre del 2001 els preus mitjans havien arribat a 1.390,74 euros (231.400 pessetes) per metre quadrat, amb un increment interanual del 18,9%, mentre que la mitjana espanyola era de

1.064,99 euros (177.200 pessetes), amb una alça del 15%. El darrer any, el preu mitjà de l'habitatge usat ha crescut també a les Balears (24,7%) a major ritme que la mitjana espanyola (15%), i s'ha situat també als primers llocs, amb un preu de 1.134,71 euros (188.800 pessetes) per metre quadrat.

L'ACCESSIBILITAT A L'HABITATGE EMPITJORA SENSIBLEMENT

L'accessibilitat a l'habitatge, mesurada en termes de salari brut, ha empitjorat els darrers anys pel fet que els preus dels habitatges han pujat més ràpidament que els salaris. El 1999 l'esforç brut (percentatge dels ingressos bruts que suposa el pagament de les quotes mensuals d'un préstec del 80% de l'habitatge a tipus d'interès de mercat en un termini de quinze anys) era del 41% a les Balears i del 32,9% a Espanya. El 2000 aquest índex havia passat al 52,9% i al 39,4%, respectivament. El 2001, el percentatge de la renda familiar destinat al finançament de l'habitatge ha estat del 68,6% a les Balears i del 47,5% al conjunt espanyol. Les Balears també se situen entre les comunitats que registren una major diferència entre el preu d'un habitatge de tipus mitjà adquirible per una família i allò que costa un habitatge d'aquest tipus al mercat, de manera que en dades referides al 2000 el preu de l'habitatge adquirible era de 75.126 euros (12.499.915 pessetes), mentre que el preu de l'habitatge al mercat era de 115.394 euros (19.199.946 pessetes).

LLOGUERS

Els preus dels lloguers també experimenten increments. L'escassetat de l'oferta d'habitatges en règim de lloguer i d'habitatge social en propietat, junt amb l'empitjorament de l'accessibilitat a l'habitatge lliure, han provocat un creixement ràpid dels preus dels lloguers i l'entrada d'habitatges de baix nivell de qualitat en el mercat del lloguer. L'augment del corrent immigratori de baixa renda i per motius laborals genera problemes greus d'habitatge a aquests col·lectius i l'aparició del subarrendament i situacions de precarietat. Tot això es produeix en un marc de carència d'una política d'impuls a l'habitatge de lloguer i en el qual l'estoc d'habitatges augmenta.

DESAJUSTS ENTRE L'OFERTA I LA DEMANDA

La rotunditat d'aquesta espiral de preus ha conduït a una situació en la qual hi ha una borsa creixent de demanda insolvent, que pressiona acusadament sobre la demanda d'habitatge social, sobre l'habitatge lliure de segona mà i sobre el lliure de menor nivell, així com sobre la demanda d'habitatge de lloguer.

B) SUGGERIMENTS

La situació descrita que, en darrer terme, significa un desajust entre oferta i demanda que el mercat ha anat "resolent" per la via del preu, està duent, a pesar de la inèrcia i la magnitud de la demanda, a l'esgotament del cicle alcista. El

desajust es produeix sobretot en el segment d'habitatges de menor qualificació, on l'oferta és totalment insuficient.

La dificultat de conciliar objectius d'ordre econòmic, social i mediambiental en el desenvolupament de la política d'habitatge és notòria en una comunitat com les Balears en la qual algunes disfuncions del mercat són molt agudes, la dimensió de carències socials va en augment i hi ha una nova sensibilitat social en relació amb el territori i el medi ambient.

En tot cas, l'oferta insuficient d'habitatge social tendirà a pal·liar-se, a mitjan termini, a través de la consideració, dins del Pla d'habitatge 2002-2005, de cinquanta-cinc municipis de les Balears com a municipis singulars, cosa que permet situar els preus dins nivells més coherents amb els actuals costos de construcció, així com a través dels mecanismes d'ajuda al comprador per a l'adquisició de l'habitatge.⁵⁷ La disponibilitat de sòl a cost assumible per als promotors privats és imprescindible perquè l'oferta d'habitatge protegit s'acosti a la demanda. Per altra banda, l'ampliació de l'oferta d'habitatges de lloguer es considera necessària, tant des del punt de vista social (joves, mobilitat, famílies amb incapacitat d'adquirir habitatge) com econòmic (mecanisme d'ajust de preus de l'habitatge). En el mateix sentit operen els suports a l'adquisició d'habitatges de segona mà. Finalment, la rehabilitació, que és compatible amb un ús més sostenible del territori, és un instrument decisiu per a la requalificació urbana i comporta avantatges socials (persones grans, per exemple), requereix una política específica d'estímul suficients per constituir-se en alternativa real a l'habitatge de nova construcció.

---

⁵⁷ En aquests cinquanta-cinc municipis singulars els preus de l'habitatge de protecció pública podran ser entre un 10% i un 40% superiors als valors bàsics fixats pel Pla estatal de l'habitatge.

C.5. MEDI AMBIENT

A) OBSERVACIONS

INDICADORS DE SOSTENIBILITAT

A les Balears es treballa en diferents àmbits en el camp de la sostenibilitat, entenent-la no tan sols com l'estat del medi ambient de característiques purament ecològiques, sinó com un eix transversal que afecta totes les relacions humanes i les seves interaccions amb els ecosistemes. D'aquesta manera es parla de sostenibilitat com la interconnexió i interrelació entre ecologia, societat i economia, i així es romp amb una dinàmica d'analitzar els problemes ecològics totalment deslligats de les causes que els provocaven. La sostenibilitat i el medi ambient no es poden entendre des de la sectorialització i la divisió, no és un sector més, és un eix transversal que hauria d'afectar totes les polítiques.

En relació amb aquests canvis, les valoracions del progrés de les societats humanes s'han de modificar. El PIB i altres indicadors de caràcter monetari ja no són els únics indicadors del benestar de les societats i, per tant, s'han d'incloure nous paràmetres de valoració.

En aquest sentit, el CES de les Illes Balears assumeix l'*Informe sobre el Documento de consulta para la Estrategia española de desarrollo sostenible*, aprovat en sessió ordinària pel Ple de 20 de febrer de 2002 del Consejo Económico y Social del Reino de España.

LA PRESSIÓ HUMANA

La pressió humana ve definida per la població resident i la flotant. En la majoria de planificacions i estratègies s'empra la variable de la població censada, quan en realitat la pressió sobre el territori balear és bastant major. Cal assenyalar que als mesos d'estiu s'arriba a l'1,5 milions de persones, que inclou no només els fluxos turístics, sinó també els fluxos procedents de la immigració.⁵⁸

EL TERRITORI: CONFLICTES I AMENACES

És en el territori on es fan palesos els conflictes entre l'economia i l'ecologia, i especialment a les Balears, on el territori és finit i on s'han anat acumulant tota una sèrie d'impactes que fan que s'hagin de posar mesures per evitar la degradació territorial.

La principal amenaça sobre el territori ha estat el seu consum per a l'edificació d'immobles i per ubicar-hi les infraestructures d'una pressió humana creixent. La capacitat d'acollida o d'allotjament de les Balears és d'1,8 milions de persones, i

---

⁵⁸ Vegeu al respecte l'apartat C.12. Immigració.

l'actual planejament permet un increment de fins a 4 milions de persones. Això té un impacte local i global molt important.

BIODIVERSITAT I ESPAIS NATURALS

La manera més fàcil de protegir la biodiversitat és protegint els espais naturals, però això crea certs dubtes i també conflictes. De tota manera, com es diu, la millor manera de protegir la biodiversitat és no protegir-la. Això simplement vol dir que per protegir la biodiversitat el que s'ha de fer és reduir l'impacte de les societats humanes fins a uns límits acceptables, i, per tant, això s'aconsegueix mitjançant unes bones pràctiques ambientals. La protecció de la biodiversitat a les Balears es caracteritza bàsicament per la protecció d'espais, emperò això no ha de ser interpretat com a illes de natura, sinó que s'han d'integrar en un sistema de xarxes de conservació integrada i integral de la biodiversitat.

La protecció territorial hauria d'estar coordinada amb una planificació i gestió econòmica sostenible, en termes d'integrar la conservació i l'activitat econòmica. Un bon exemple d'això s'ha fet al parc de Mondragó, on s'ha donat el treball conjunt entre propietaris i Administració, la qual cosa és fonamental per a la bona gestió del parc.

En el segon i tercer nivell de protecció, espècies i gens, encara hi ha un grau de desconeixement molt elevat, tot i que si comparem la comunitat balear amb altres de l'Estat espanyol es pot dir que estam en una posició privilegiada. S'haurien de dur a terme en primer lloc estudis per conèixer la diversitat d'espècies de les Balears i també la diversitat genètica. Quant als estudis que es podrien fer, serien per determinar els diferents ecosistemes i anar cap a escales d'anàlisi més detallada.

Com s'havia comentat, les amenaces sobre la biodiversitat provenen dels conflictes de les activitats humanes. En primer lloc tenim el conflicte oci-natura. Els espais naturals són visitats per a l'esbarjo, i sense una adequada gestió es produeixen impactes importants (p. ex. incendis forestals). En aquest sentit, es podria instaurar una xarxa d'espais naturals periurbans semblants als cinturons verds. Aquests, normalment de baix valor ecològic, funcionarien com a cinturons de contenció del creixement urbà, per una banda, i, per l'altra, de pols d'atracció de les activitats recreatives a l'aire lliure. Aquests espais haurien d'envoltar els sistemes urbans i les zones turístiques de les Illes i funcionar com a pols d'atracció amb una gestió adequada.

En segon lloc tenim els conflictes territorials-biodiversitat, que com s'ha comentat requereixen una planificació ecològica del territori, que no amenaci la diversitat biològica.

En tercer lloc, i en relació amb el sector primari, entre altres experiències respectuoses amb el medi ambient, es podria tenir en compte la promoció de l'agricultura biològica. En relació amb la pesca, caldria arbitrar mesures de

captures pesqueres sostenibles. Això es podria aconseguir a través d'incentius per no haver d'abusar dels recursos naturals a causa de la incertesa de les captures.

NOVA CULTURA DE L'AIGUA

L'aigua és una de les evidències més clares dels límits naturals a l'activitat econòmica. Les dotacions urbanes per càpita a les Balears són alarmants, d'uns 300 l/h./dia, quan les Nacions Unides estableix com a estàndard els 150 l/h./dia.⁵⁹

Per a la reducció del consum d'aigua és fonamental, a més, fomentar el coneixement (informació), fer campanyes de sensibilització i educació i també accions de proposta de reducció del consum d'aigua amb la implantació de noves tecnologies (p. ex. sistemes de reg més eficients, aixetes, etc.), així com reparar la xarxa hidràulica de les Balears, que presenta una mitjana d'un 30% de pèrdues.

Quant a la depuració i reutilització d'aigües caldria assegurar un funcionament més integrat del conjunt del sistema.

ELS RESULTATS DE LA PRODUCCIÓ: CONTAMINACIÓ I RESIDUS⁶⁰

El model econòmic de les Illes Balears, fonamentat en el turisme i, per tant, en una economia fortament terciaritzada, fa que el problema de la contaminació no sigui tan preocupant com en altres economies més industrialitzades; de fet, les economies industrialitzades s'anomenen economies de xemeneia, perquè els seus impactes *in situ* són molt evidents. La contaminació de l'atmosfera, del sòl, de les aigües, etc. incideix directament sobre la salut de les persones i també sobre la qualitat dels ecosistemes i recursos naturals.

A continuació es comentaran les principals actuacions en matèria de residus o contaminació a les Balears. La contaminació més evident de la nostra economia són els residus sòlids urbans i també els residus de demolició i construcció generats per l'activitat constructora.

A les Balears el problema dels residus hauria de ser tractat des de diferents fronts, en primer lloc per solucionar les qüestions a curt termini, per després dissenyar les propostes de futur. Quant a les solucions a curt termini, s'ha d'observar la producció de residus sòlids urbans per càpita, i veiem com a les Balears es produeixen devers 550 kg/càpita/any, quan la mitjana de la UE és de 327 kg/càpita/any.⁶¹

Es pot dir que la planificació dels residus a les Illes Balears és molt incipient. Les DOT preveïen la creació dels PDS de residus, i en aquest moment estan redactats

---

⁵⁹ S'ha de tenir en compte però el biaix que representa el turisme i les segones residències a les Balears.

⁶⁰ El novembre del 2000 es va crear l'Oficina de Reducció de Residus, que du a terme activitats de tipus tècnic i d'informació i comunicació.

⁶¹ Cal de nou fer esment al biaix que representa a les Balears el fet turisticoresidencial.

els de Mallorca i les Pitiüses; el de Menorca s'inclourà dins del PTI. Quant als residus de construcció i demolició, s'han transferit les competències als consells insulars i seran aquests els encarregats de la seva planificació i gestió.

En la planificació dels residus s'ha de fer especial menció de la reducció, la reutilització i el reciclatge dels residus per intentar tancar els cicles al màxim. La valoració dels residus mitjançant la incineració no resulta una estratègia eficient ni en el sentit econòmic ni energètic. Quant a la producció de residus de demolició i construcció, la seva gestió i planificació passa també per la planificació econòmica del sector de la construcció, el foment de la reutilització i el reciclatge dels materials, etc. La implicació dels sectors econòmics és fonamental en la gestió dels residus; en aquest camp durant el 2001 s'han signat una sèrie de convenis entre Administració pública i agents privats per a la gestió dels residus perillosos de la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Una gestió adequada dels residus implica la promoció de la producció neta i evitar la producció de residus.

Pel que fa a la contaminació atmosfèrica i la contribució de les Balears a la contaminació global, cal assenyalar que en el 2001 s'ha adquirit una estació mòbil de control de qualitat de l'aire, s'ha remodelat l'estació de control de qualitat de l'aire —Palma 1— i el Ministeri de Medi Ambient ha cedit una estació de control de qualitat de l'aire— ubicada al parc de Bellver—, i en definitiva es pot dir que es comença disposar d'una xarxa de control de qualitat de l'aire que hauria de ser millorada amb el temps. De tota manera, per saber les emissions de gasos contaminants que produeix l'economia balear encara no es disposen de prou instruments i el més adient és emprar factors d'emissió per convertir determinades activitats en els gasos equivalents d'emissió.

ENERGIA

A les Illes Balears, els requeriments energètics totals es cobreixen bàsicament amb els recursos combustibles d'origen fòssil, el que es tradueix en una dependència energètica elevada de l'exterior. Del consum energètic intern (dins de les Illes) només el 0,6% del total de l'energia consumida prové de les energies renovables (sense comptar la valoració energètica dels residus). Amb l'aprovació del PDS d'energia s'ha planificat el sector energètic fins al 2015, encara que es preveuen revisions quinquennals.

Les demandes energètiques de les Balears són cobertes mitjançant les energies fòssils, i encara que el Pla preveu la substitució dels recursos emprats pel gas natural i l'estalvi energètic, la reducció dels gasos contaminants d'efecte hivernacle no es redueixen substancialment. Pel que fa a la potenciació de les energies alternatives, l'any 2001, les subvencions sol·licitades foren de 520 milions de pessetes, però les ajudes foren de 220 milions; per tant caldria augmentar les línies de subvencions en com a mínim un terç per afrontar les demandes creixents d'instal·lacions d'aquestes energies.

Es podrien introduir polítiques d'estalvi energètic mitjançant polítiques no estrictament energètiques perquè totes les noves edificacions compleixin una sèrie de requisits de bioconstrucció (p. ex. adequació climàtica), introducció d'un percentatge d'energies renovables (p. ex. solar tèrmica) a tota nova edificació; introduir-les dins de la Llei general turística, etc.

Un altre aspecte que caldria plantejar i modificar és el sistema de llistes de tarifes del consum de combustibles d'origen fòssil. S'haurien d'aplicar polítiques de tarifes progressives als consums excessius i oferir incentius a aquelles activitats poc contaminants, i promocionar les energies renovables establint un equilibri entre els costos d'uns i els altres.

També és important destacar els aspectes relacionats amb l'eficiència energètica de l'economia de les Balears. En aquest sentit es pot afirmar que són necessàries dues tones de petroli per cada milió de pessetes aportat al PIB, quan no fa gaire anys n'hi havia abastament amb 1,3 tones.⁶²

Quant a les emissions de CO₂ del model energètic de les Balears (requeriments energètics interns), l'any 2000 s'emeteren uns 11,4 milions de tones de CO₂, el que suposa unes emissions superiors a les del 1990 en un 58,3%. Per tant, si les Balears han d'assumir els compromisos del Protocol de Kyoto, haurien de disminuir les emissions com a mínim un 43,3%. Això implica un repte molt important. Per tant, la societat balear, si vol anar cap a un model sostenible, ha d'assumir com a mínim els compromisos del Protocol de Kyoto.

TRANSPORT

El tema del transport està íntimament lligat a la qüestió territorial i a l'energètica. Una població com més va més dispersa i un parc automobilístic creixent fan que s'hagi de plantejar una planificació adequada. El parc de vehicles de les Illes Balears és dels més elevats del món, fins i tot superior a les taxes de motorització dels nord-americans, amb una taxa d'uns 840 mil vehicles per cada mil habitants. Actualment s'elabora el PDS del transport de les Illes Balears i el diagnòstic ha introduït els criteris de la mobilitat sostenible, amb un Pla de vials no motoritzats, així com la potenciació del transport públic i col·lectiu.

El transport a les Balears és un vector fonamental, i més si tenim en compte que el transport aeri i el marítim són indispensables per poder desenvolupar les activitats econòmiques de les Illes. El transport implica quasi la meitat del consum energètic total de les Balears.

---

⁶² Aquestes dades varen ser aportades per Carles Manera, Antoni Riera i Macià Blázquez en el decurs de la primera sessió del Fòrum de la Sostenibilitat. Vegeu: *Gea, quadern de la terra*, 9, 2002, p. 37.

LA PETJADA ECOLÒGICA DE LES BALEARS⁶³

La petjada ecològica és un indicador de sostenibilitat forta i consisteix a traduir l'impacte de les activitats humanes en la superfície de terra i mar necessàries per proveir els recursos que una determinada societat consumeix i també per absorbir els residus que aquella societat genera. D'aquesta manera s'agafen les estadístiques oficials i es llegeixen en clau ecològica. Segons els càlculs realitzats, i amb una aproximació per a l'any 2000, la petjada ecològica de les Balears era de 4.771.200 hectàrees. Per cobrir el dèficit ecològic de les Illes Balears (dèficit ecològic = capacitat ecològica - petjada ecològica) es requeria devers sis vegades la capacitat ecològica de les Balears, és a dir, un territori equivalent a sis vegades les Illes Balears localitzat a qualsevol indret del planeta. Aquestes sis vegades la superfície de les Balears tradueix la insostenibilitat del sistema econòmic de les Illes, que s'apropia de la capacitat de càrrega d'altres territoris.

B) SUGGERIMENTS

Un element clau per poder gestionar correctament el medi ambient és disposar d'uns bons indicadors de sostenibilitat.

A les Balears han començat a treballar en aquesta línia l'OBSAM (Observatori Socioambiental de Menorca) i el CITTIB (Centre d'Investigacions i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears), que desenvolupen indicadors de sostenibilitat. No obstant això, seria convenient crear un observatori socioambiental o de sostenibilitat de les Illes Balears. A l'hora de treballar amb aquests nous indicadors el gran problema que ens trobam és la manca d'informació ambiental i de moltes altres característiques. Per això s'hauria de fer un esforç molt important per establir els mecanismes de recollida sistemàtica de la informació ambiental.

D'altra banda, totes les polítiques, plans i projectes que es desenvolupin a les Balears haurien d'incloure els indicadors de sostenibilitat per veure si es compleixen o no els objectius fixats. Per això s'ha d'anar incorporant la cultura de l'autoavaluació i de la recollida sistemàtica d'informació ambiental.

En aquesta línia d'investigació seria bo que es tinguessin en compte les recomanacions recollides en l'*Informe sobre el Documento de consulta para la Estrategia española de desarrollo sostenible*, elaborat pel Consejo Económico y Social del Reino de España.

---

⁶³ I. Murray Mas, *The Ecological Footprint of the Balearic Islands*. Memòria d'investigació. UIB. Inèdita. 2001. Cal destacar que aquest treball és pioner en el càlcul de la petjada ecològica de les Balears.

C.6. CULTURA

OBSERVACIONS

Per cultura entenem aquella forma social de vida feta de processos de comunicació i conflicte sedimentats simbòlicament i alhora vius que orienten pràcticament el sentit dels que comparteixen aquestes xarxes intersubjectives de significació.

Considerar la cultura de les Balears actuals ens situa en el terreny concret de les pràctiques de comunicació i conflicte sedimentades a cada societat de cada illa que orienten la vida dels seus habitants, com també en la consideració del volum i l'impacte global sobre les formes de vida dels ciutadans de les Illes dels visitants que vénen a fer turisme.

La socialització en un context de llengua, normes i valors comuns per a la comunicació i la integració quotidiana en la cultura, així com el mínim de competència per al treball productiu, la garanteixen les famílies, l'ensenyament obligatori regulat per l'Estat i la comunitat autònoma per a tots els nins i nines en edat escolar, l'espectre ampli de relacions comunicatives entre els diversos col·lectius socials a cada societat concreta i l'impacte dels mitjans de comunicació i la indústria cultural de masses.

Essent aquest el punt de partida, ens convé ordenar les diverses formes de vida sedimentades pràcticament en formes culturals, que agrupam en tipus de cultura, que són: la cultura de masses, la cultura popular tradicional, les dues cultures majoritàries i les relacions multiculturals i interculturals, l'alta cultura i la cultura del turisme. La xarxa d'interrelacions entre aquests tipus de pràctiques culturals a cada societat concreta de cada una de les illes constitueix la cultura actual de les Balears.

LA CULTURA DE MASSES

Començarem el breu anàlisi per la cultura de masses, ja que és una característica comuna de la forma de vida cultural de les societats capitalistes avançades amb estats democràtics, liberals i socials, i encara més a les societats postindustrials i multiculturals com les Balears i a les societats complexes com Mallorca.

És palès que les Balears s'inscriuen dins d'aquesta categoria de societats abans esmentada, els valors de les quals vénen marcats per l'individualisme de la propietat, la ideologia del rendiment, el consumisme, la secularització, la moral universalista, el científisme, l'art postauràtic, el privatisme familiar, el privatisme professional i el privatisme civil.

L'individualisme de la propietat, com a orientació de sentit envers l'apropiació privada del capital, els béns i l'ús dels serveis, és un valor cabdal a la societat de les Balears actual, on el capitalisme ha assolit un grau d'intensitat que canalitza

quasi la totalitat de les relacions econòmiques no domèstiques i on, proporcionalment, els serveis de benestar de l'Estat ocupen un lloc menys important que a altres societats espanyoles i europees avançades amb un nivell de vida semblant. Això, d'altra banda, té conseqüències negatives a l'hora de justificar la solidaritat fiscal en l'aportació dels que més tenen en les càrregues dels dits serveis públics per als, relativament importants, sectors de la població que necessiten més prestacions en serveis i polítiques públiques de benestar, en una societat que hauria de gaudir d'uns estàndards de justícia social més acceptables i que al mateix temps es veu agreujada per la insuficiència de les aportacions i polítiques de l'Estat espanyol.

És clar que l'individualisme de la propietat hauria de ser complementat per uns valors i unes polítiques que fomentessin clarament allò públic. Alhora, l'altre valor civil que pot contribuir a complementar els anteriors en la producció de benestar és la solidaritat, que es genera i reproduïx mitjançant les pràctiques comunicatives universalistes i comunitàries i que, per tant, també s'ha de facilitar decididament, tant pel que fa a les associacions civils com en les polítiques públiques.

La ideologia del rendiment a les Balears és comú amb la de les altres societats capitalistes avançades, però està estretament lligada a una forma d'entendre el treball sorgida amb el model de creixement assolit per les Illes —amb fortes arrels en la història econòmica— en la qual és clau la competitivitat negativa com a forma normal d'obtenció dels guanys econòmics a la indústria i als serveis; és a dir, l'obtenció del guany empresarial privat a partir de la flexibilitat del treball i de salaris baixos, en lloc de la competitivitat positiva, obtinguda per la via del valor afegit en base a la incorporació del coneixement a la producció dels béns i dels serveis.

És clar que una tal forma d'entendre el valor del rendiment ha estat clau per arribar a assolir els nivells de vida actuals i continua essent-ho. Però també és just assenyalar els forts costos socials que comporta per als treballadors afectats, i la cruïlla que per al futur implica mantenir aquesta forma concreta d'ideologia del rendiment en un món on l'economia del coneixement és cada cop més important.

El consumisme de masses, en unes societats illenques on el nivell de vida per càpita, particularment el de les extenses classes mitjanes, mitjanes altes i altes, assoleix un alt nivell manifest, dels més alts de l'Estat espanyol, en les xifres de consum de béns i serveis, com ara són l'automoció, la propietat de la llar, la segona residència, la disposició de telèfon, el telèfon mòbil, la connexió a Internet, el nombre d'electrodomèstics per càpita, viatges a fora, ús de l'àmplia oferta de restauració i d'altres béns i serveis. Així mateix, les relacions de masses tenen lloc principalment per la via dels moderns mitjans de comunicació —cinema, ràdio, televisió, Internet, telefonia mòbil— i pels desplaçaments individuals i col·lectius, que estrenyen l'espai i el temps a l'abast de la interacció amb l'ús de vehicles de transport motoritzat —els automòbils, les motocicletes, l'avió i els vaixells de motor—, i tot plegat canvia les formes de vida i consum de masses. A les Balears

l'ús quotidià dels dits mitjans de comunicació i transport de masses assoleix un dels graus més alts d'Europa.

En un món on la ideologia del productivisme i del consumisme resulta qüestionada pels problemes que comporta la sostenibilitat de les formes de producció i consum existents, i on determinats sectors socials de les noves classes mitjanes se senten atrets pels valors postmaterials, especialment pel que fa als valors ecològics, es genera un conflicte potencial creixent, la qual cosa suggereix que cal pensar en la promoció d'uns serveis públics força més desenvolupats i en la disposició d'una major quantitat d'espais naturals protegits, orientats envers la sostenibilitat i una major solidaritat social.

La secularització de les formes de vida ha representat un ràpid procés d'assumpció de noves maneres no confessionals i desencantades de la transcendència i significació dels fets quotidians, portades per l'acceleració de la modernització, pel canvi social i per l'increment de la població a les Illes, en la història de la qual el catolicisme, fins fa poc temps, era força important a l'hora de significar les relacions privades i públiques de la vida quotidiana. Això no vol dir que no sigui important en el terreny íntim de força quantitat dels illencs, no obstant això, en l'àmbit de les manifestacions col·lectives del treball i la cultura, la seva presència ha minvat de manera notable.

La tolerància i el creixement del pluralisme social en els processos de secularització, fins a hores d'ara, no han provocat reaccions de tipus fonamentalista o un major conflicte social. Ha estat un procés col·lectiu que les societats de cada una de les illes han portat amb una maduresa i una tolerància notables. Entre les raons d'aquest procés, que caldria conèixer, probablement hi ha l'exercici de responsabilitat social i política de la població i de l'Església de les Balears.

La moral de l'individualisme, la secularització i els valors democràtics assumits per la gran majoria de la població han portat al desplaçament de la moralitat que abans tenia un caràcter més comunitari, és a dir, s'assumien els valors de la tradició com els correctes, per passar a una moral de tipus més universalista, on la justificació racional i l'abast general de les normes es consideren claus per a la seva acceptació, almanco, pel que fa el terreny públic.

En aquest sentit, a pesar de les dificultats i dels problemes greus que constantment es manifesten, és clar l'avenç en el terreny dels valors de l'acceptació de l'emancipació de la dona a les Illes, per a la qual la mobilització del feminisme illenc ha tingut un paper rellevant. També és notable el grau acceptable de convivència dels immigrants amb la població autòctona. Hi ha hagut dificultats d'integració, que, si més no, es poden considerar menors comparades amb les d'altres societats d'Europa. Probablement, el fet que l'economia balear en el passat es caracteritzés per la importància del comerç i que l'actual economia turística es fonamenti en el consum dels visitants, ha propiciat la disposició a conviure amb el que ve de fora. També és notable el nombre d'iniciatives de tipus

universalista i solidari sorgides d'associacions civils i religioses de les Illes, orientades envers algunes de les necessitats més paleses de societats concretes del Tercer Món, si bé en aquest terreny falta desenvolupar-les força més. Caldria donar suport i aprofundir amb molta més fermesa en les orientacions universalistes i solidàries esmentades.

El científisme no es refereix a una disposició que fomenti el coneixement científic entre la població, sinó a l'actitud de reconeixement de la rellevància social de la ciència per a les nostres vides i en el dipòsit de la confiança social en els sistemes experts que es presenten com a científics.

A les Illes Balears, com a la resta de les societats avançades, el científisme s'ha generalitzat. Paradoxalment, el tipus de força de treball desqualificada dels serveis turístics i de l'oferta complementària, la possibilitat d'entrar ràpidament en el mercat de treball que tenen els joves que acaben els estudis obligatoris i la falta de tradicions científiques arrelades fan que, si bé el científisme com a actitud s'ha generalitzat, no així la cultura científica. No obstant això, el desenvolupament de la Universitat de les Illes Balears, amb uns rendiments científics alts, comparats amb els d'altres universitats espanyoles semblants, i l'abast de la població que accedeix a estudis superiors han significat un enorme avenç en la producció i en la cultura científica de les Illes respecte del passat recent, per bé que hi ha mancances notables.

En el terreny dels valors artístics, el procés de modernització a les Balears també resulta palès, no tan sols per la quantitat i qualitat de manifestacions i activitats creatives, sinó per l'acceptació pel públic de formes innovadores i avantguardistes d'art. Aquest fenomen és possible per la importància de les classes mitjanes i mitjanes altes a la societat balear i per la quota de públic de procedència forana amb formació i capacitat adquisitiva entre la gran quantitat de turistes que ens visiten.

No obstant això, difícilment podem pensar que aquest és un fenomen que afecta la majoria de la població de les classes populars i de molts de sectors de població de nivell mitjà i alt, tant pel que fa als residents com als visitants. Amb la cultura de masses es generalitza la reproducció tècnica dels productes artístics de consum a l'abast de la majoria, homogenis, adaptats al mínim esforç, dessublimadors de les tensions quotidianes individuals i col·lectives, convertits en simple distracció de masses, que són potenciats pels suggestius mitjans de comunicació de masses i per la rendible i força desenvolupada indústria cultural i que fomenten el consum passiu, manco creatiu i estandarditzat de productes artístics. La indústria de l'art de masses a les Illes, com a altres societats del capitalisme avançat, no es relaciona amb l'art amb aura de l'alta cultura.

Per privatisme familiar entenem la concentració de les famílies en les manifestacions externes del consum, així com en la disposició del temps lliure per a tasques d'oci canalitzades per mitjà de la cultura de masses, on les activitats comunitàries, tradicionals o noves, han passat a un segon lloc. Per privatisme

professional entenem la motivació dels individus en l'èxit en els negocis o en la seva professió com a signe de la pròpia estima davant un mateix i en la relació amb els altres. Per privatisme civil entenem l'interès relatiu de la gran majoria dels ciutadans i ciutadanes pels assumptes públics, gens disposats a participar en tasques polítiques col·lectives, però que mantenen una valoració positiva de la participació en les eleccions polítiques per poder renovar l'elit governant i continuar legitimant el sistema polític que ofereix un mínim de prestacions socials, garanteix els drets civils i l'ordre social.

El conjunt de valors del privatisme són comuns per a totes les societats capitalistes avançades, no obstant això, cal destacar que a les Illes són talment característics, especialment a les zones més urbanitzades, en què són la forma normalitzada de les orientacions en les relacions socials. Cal reflexionar sobre la conveniència de complementar les orientacions de sentit privatista amb el foment de valors públics i solidaris per poder assumir força mancances en els vincles i les significacions de les relacions morals i polítiques.

LA CULTURA POPULAR TRADICIONAL

Per cultura popular entenem aquelles formes de vida, valors i manifestacions tradicionals de la població autòctona, però també d'aquells immigrants residents que entren a les xarxes de relacions comunicatives d'origen tradicional que encara porten significacions vives i es reproduïxen. No obstant això, a les cultures modernes, la tradició sobreviu reinterpretant-se constantment des de la modernitat. El contrari significaria l'enfrontament de dues tendències històriques i, a l'Europa occidental capitalista d'ara, no pot sobreviure una "tradició tradicional" si no és com a fonamentalisme, el que està molt lluny de l'actitud pragmàtica dels balears, fins i tot d'abans de la irrupció del turisme de masses.

Segons l'antropòleg Alexandre Miquel, a les Illes Balears, per les característiques de les tasques productives i empresarials del sector dels serveis turístics i de la construcció, les relacions tradicionals de patronatge i lleialtat són funcionals per a determinades formes de les relacions capitalistes a l'empresa, de manera que l'accelerat creixement capitalista no les ha dissoltes, més aviat les ha integrades a la dinàmica de la reproducció del capital, especialment a la part forana de Mallorca, així com també a Menorca i a les Pitiüses. A més a més, aquest és un fenomen vàlid tant per als treballadors i empresaris autòctons de moltes zones turístiques com per a la majoria d'immigrants peninsulars que procedeixen de cultures tradicionals d'Andalusia, Múrcia, Extremadura i Castella.

El fenomen de la reproducció de certs valors tradicionals, suggerim, coexisteix amb l'hegemonia dels valors del capitalisme avançat abans esmentats. No és contradictori amb la modernitat de la forma de vida i valors del capitalisme avançat postindustrial. La combinació de tradició i modernitat capitalista a les Balears té arrels anteriors a les de l'economia turística en la formació del capitalisme illenc, com han posat en relleu els documentats estudis de Carles Manera i el grup d'historiadors econòmics. Fa estona que a les Balears les formes de vida

modernes han integrat la tradició, reinterpretant-la, la qual cosa a permès reproduir parts funcionals de la tradició en formes no tradicionals, sense produir fenòmens de crisi d'integració i rebuig de masses. Al contrari, ha estat la via de l'expansió de la modernitat capitalista.

La vitalitat de les formes tradicionals en un món hipermodernitzat assoleix altres funcions, com ara les de facilitar als individus una identitat col·lectiva en una societat de creixents relacions individualistes, anònimes i plurals, a l'interior de les quals la sensació de pertànyer a una comunitat simbòlica ajuda a mantenir vincles de solidaritat de grup i ajuda al reconeixement individual, fenomen que es produeix en societats tan modernes i pluralistes com la dels EUA.

La continuació de la tradició a les Balears, per les raons esmentades i per l'acció de les institucions autonòmiques i locals, ha propiciat una forma postradicional de cultivar la tradició des de la modernitat; la implantació de la Llei de normalització del català, les polítiques culturals de les institucions, l'escolarització obligatòria, etc. També ha estat força important el paper d'institucions civils, com les obres socials de les caixes, l'Obra Cultural Balear, l'Institut d'Estudis Eivissencs, la Universitat de les Illes Balears, etc., i multitud de festes i aplecs de cultura popular reviscolats arreu de les Balears, com descriu acuradament Antoni Ginard a l'informe econòmic de Sa Nostra de l'any 2000. Per a la continuació de la tradició modernitzada és clau una política encertada de conservació, conscienciació i difusió pública del patrimoni, tasca sempre insuficient, especialment per mancances pressupostàries. La revitalització moderna de la cultura popular tradicional ha generat un nombrós i notable sector d'intel·lectuals, ensenyants, artistes, animadors i gestors que garanteixen l'adequació d'aquesta al canvi i a la radicalització de la modernitat.

LES DUES CULTURES MAJORITÀRIES I LES RELACIONS MULTICULTURALS I INTERCULTURALS

Cal posar en relleu l'indefugible impacte que els diferents immigrants peninsulars que resideixen i treballen a les Balears, i són ciutadans de la comunitat autònoma balear, han representat i representen per a les formes de vida i la cultura de les Illes.

La immigració, majoritàriament vinguda del sud d'Espanya, s'insereix en la vida quotidiana i la cultura de les Illes, en particular, amb la proliferació sense entrebancs ni prejudicis rellevants dels matrimonis mixts al llarg de cinquanta anys i amb l'ocupació dels treballs l'*éthos* dels quals hem comentat. Al mateix temps, els immigrants peninsulars són vehicle per a la reproducció a les Illes de la cultura d'abast internacional amb idioma espanyol, cooficial a la nostra comunitat i d'ensenyament obligatori a l'escola, a la disposició de la qual hi ha uns mitjans de comunicació i producció cultural força desenvolupats de tot tipus. A les Balears es canalitza i reproduceix de manera viva la cultura dels immigrants i l'idioma i la cultura espanyola. La cultura dels immigrants peninsulars i l'idioma i la cultura espanyola són part de la cultura actual de les Illes.

La producció, reproducció i comunicació de la cultura en espanyol, d'una part, facilita enormement les possibilitats de relació i projecció dels illencs, per tant, és un bé col·lectiu, però, d'altra part, per la mateixa raó, tendeix a substituir i minoritzar l'ús del català i de la cultura autòctona, i crea una relació desigual. Per aquest motiu, si hi ha acord democràtic valorant la cultura tradicional autòctona i el català com a béns col·lectius, es genera una responsabilitat pública en l'adopció de polítiques de discriminació positiva envers la normalització del català i la promoció de la cultura popular tradicional, les quals, si més no, no han de conduir a la discriminació dels ciutadans de les Illes de cultura i parla espanyola. Les bones relacions culturals entre els immigrants peninsulars i els autòctons requereixen processos de reconeixement recíproc, la qual cosa significa respecte mutu i l'adopció dels mitjans públics necessaris per garantir la convivència en igualtat.

A les Balears hi ha altres qüestions plantejades per les formes de vida i cultura dels immigrants residents. Una es manifesta en el creixent nombre d'immigrants extracomunitaris i l'altra, en el de comunitaris. Els primers, amb un nombre considerable, resideixen a les Balears ocupant treballs precaris, normalment amb salaris força baixos i feixucs. Aquests immigrants, magrebins, llatinoamericans o de l'est d'Europa manifesten problemes força diferents entre si. Cal assenyalar la necessitat d'integrar els immigrants extracomunitaris a la ciutadania social, regularitzar-ne la residència i reconèixer-ne els trets culturals, amb polítiques de la diferència respectuoses que els integrin en condicions adients a la societat i a la cultura de les Balears. Els segons provenen bàsicament d'Alemanya i de la Gran Bretanya, comparteixen la ciutadania europea amb els illencs, tenen una qualificació professional semblant o superior a la dels ciutadans de l'autonomia i són dipositaris de dues de les cultures més potents del món, la qual cosa els situa en condicions favorables en la relació amb els ciutadans de les Illes. No obstant això, el volum d'ambdós grups posa en relleu la necessitat d'impulsar polítiques de reconeixement multicultural i de foment de les relacions interculturals a la comunitat que evitin problemes potencials d'exclusió o xenofòbia.

L'ALTA CULTURA

Per alta cultura entenem les elaboracions i manifestacions que corresponen a treballs simbòlics elaborats o representats per personal qualificat en institucions especialitzades que en condicions adients podem tenir un abast de masses, però que requereixen una dedicació especial i un públic qualificat, a més tenir una quantitat d'especialistes que possibiliti una comunitat de comunicació adient de l'especialitat.

Generalment les pràctiques i manifestacions de l'alta cultura es divideixen en sistemes experts diferents a l'àmbit de la ciència, en les seves diverses especialitats, a l'àmbit de l'art, amb el seus diversos gèneres, i a la filosofia, en els diversos vessants del pensament. L'informe econòmic de Sa Nostra 2000 presenta un panorama dinàmic i un diagnòstic força complet de l'alta cultura a les Balears entorn del segon mil·lenni, el que ens estalvia aquesta tasca.

L'alta cultura no és el luxe de la cultura, al contrari, ens dóna la possibilitat de criticar i elaborar reflexivament els problemes de les formes de vida i la cultura esmentades abans, així com de criticar i elaborar reflexivament les necessitats socials, econòmiques, polítiques, morals i estètiques de cada societat, encara més quan estam abocats a la societat de la informació i el coneixement d'abast global, en el context de la qual les cultures vives requereixen la reflexivitat de l'alta cultura per sobreviure en el temps.

L'alta cultura es desenvolupa a l'interior de sistemes experts que requereixen importants infraestructures culturals, públiques i privades, i institucions consolidades que garanteixin la producció especialitzada, la continuïtat d'elaboracions, comunicacions i manifestacions i la planificació de polítiques estratègiques d'àmplia durada i força cura. No obstant això, les societats més avançades són les que han desenvolupat els sistemes experts d'alta cultura més complexos i sofisticats. Per incorporar la societat balear al desenvolupament de l'alta cultura ha estat clau el desenvolupament de la UIB i d'altres institucions, principalment públiques, com el Conservatori de Música, els teatres autonòmics i municipals, etc., però, també, les tasques de divulgació de les obres socials de les caixes, les fundacions privades, l'Auditori, les sales de concerts i d'exposicions, les editorials i revistes, etc., totes les quals coses poden i han de millorar-se, amb el treball crític sobre el valuós treball fet.

LA CULTURA DEL TURISME

Els turistes no consumeixen el producte sol i platja més l'oferta complementària com quelcom separat que no té res a veure amb la societat de les Illes. Per poder consumir el producte han de viure un temps a la societat de les Balears que produeix les condicions ambientals, econòmiques, socials i culturals adients perquè això sigui possible: serveis d'hoteleria, apartaments, sistemes de transport per avió i vaixell, infraestructures públiques, com ara aeroports i ports, agències de viatges, oferta complementària de restauració, sales de festa, espectacles, comerços, autocars, lloguer de cotxes, itineraris turístics naturals, itineraris històrics, serveis de salut, ports esportius, camps de golf, xarxes de cicloturisme, etc. Tot un entremat econòmic, social i cultural força ampli i complex que en conjunt s'insereix en el nucli de la forma de vida pràctica dels mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterencs.

Es tracta d'una forma de vida cultural que podem considerar des del que suposa el món del turisme que els illencs produeixen en la seva relació amb els visitants, o des dels costums, formes de consum, valors i relacions que els turistes porten amb ells quan són a les societats illenques i reproduïxen a les seves estades en les relacions entre ells i amb els ciutadans de les societats balears.

La cultura del turisme és quelcom indispensable per copsar la vida cultural de la societat balear real, en la seva magnitud i significació, la qual cosa ens aconsella aprofundir en un tema de vital importància sobre el qual hi ha comptades reflexions sociològiques i antropològiques —entre les quals destaquen les de

Tomeu Bennàssar— i que sens dubte ens assabentarien de molts elements força significatius sobre les nostres formes de vida que no es poden entendre sense fer esment del món del turisme i que, possiblement, ens ajudarien a afrontar problemes que millorarien la qualitat de vida i la comunicació de residents i visitants.

C.7. SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

A) OBSERVACIONS

Diverses comunitats autònomes espanyoles han efectuat un desenvolupament legislatiu de la competència que poden assumir d'acord amb l'article 148.1.17 de la Constitució espanyola i el seu corresponent Estatut. En concret, a les Illes Balears, hi ha en vigor la Llei 7/1997, de 20 de novembre, de la investigació i el desenvolupament tecnològic (BOCAIB núm. 148, de 29 de novembre de 1997), que té per objecte el foment de la investigació científica, la innovació tecnològica, la normalització i l'homologació necessàries per incrementar el coneixement científic de la realitat sobre i des de les Illes Balears en tots els seus àmbits i aspectes, i per accelerar la seva integració en el mercat europeu i la seva presència efectiva en els mercats internacionals. Per dur a terme els seus principis, aquesta llei crea:

— El Pla balear d'investigació i desenvolupament tecnològic, que és el conjunt de programes coordinats, pressupostats, prioritzats i finançats que responen a la política científica i tecnològica de les Illes Balears.

— La Comissió Interdepartamental de Ciència i Tecnologia de les Illes Balears i la Secretaria General del Pla balear d'investigació i desenvolupament tecnològic. Ambdós ens elaboren i executen el Pla i emeten l'informe al Parlament.

— El Consell Assessor d'Investigació i Desenvolupament Tecnològic, que és el vincle efectiu entre els sectors productius, la comunitat científica i els responsables de la política científica i tecnològica de les Illes Balears.

— Els promotors com a figura iniciadora dels processos d'investigació.

Davant la necessitat de creació d'una especialitat de gestió de la recerca, del desenvolupament tecnològic i de la innovació dins el cos facultatiu del Govern de les Illes Balears, la Conselleria d'Innovació i Energia fou creada per l'Ordre del president de les Illes Balears de 16 de març de 2000 (BOIB núm. 34 ext., de 17 de març de 2000). Les competències de l'esmentada Conselleria són: planificació i reglamentació dels sectors de les comunicacions i les tecnologies de la informació; planificació, ordenació i gestió de l'energia i dels recursos energètics, i foment, planificació i coordinació del sistema de ciència, tecnologia i innovació de les Illes Balears. Està estructurada en una Secretaria General Tècnica i tres direccions generals: Direcció General de Tecnologia i Comunicacions, Direcció General d'Energia i Direcció General de Recerca, Desenvolupament Tecnològic i Innovació (R+D+I). La Direcció General de R+D+I té les competències de foment, planificació i coordinació del sistema de ciència, tecnologia i innovació de les Illes Balears.

D'altra banda, durant el 1996 se suscità a tot l'Europa comunitària un ampli debat entorn de la innovació promogut per la Comissió de la Unió Europea a partir de la publicació, el desembre de 1995, del *Llibre Verd de la innovació*.

La UE mateixa ha donat suport a les regions que han vist la necessitat de reflexionar sobre les notes específiques del seu sistema regional d'innovació, amb el punt de mira posat en l'impuls necessari de la innovació a les empreses situades a la seva àrea d'acció. Així, dins del programa denominat RITTS (Regional Innovation and Technology Transfer Strategies: 'estratègies regionals d'innovació i transferència de tecnologia'), cent regions europees han estat involucrades en l'anàlisi i el disseny de la seva pròpia estratègia d'innovació.

Les Illes Balears se sumaren a aquest procés el mes de desembre de 1998 i posaren en funcionament un esquema metodològic d'anàlisi, participació i consens, que ha donat com a resultat la maduració d'un procés de reflexió, que finalment es plasma en un document anomenat *Estratègia d'Innovació i Transferència de Tecnologia de les Illes Balears* (2001).

Aquesta Estratègia articula les mesures necessàries per aconseguir un desenvolupament equilibrat i eficaç del sistema d'innovació i sorgeix a partir de l'anàlisi de la situació feta d'acord amb la metodologia europea RITTS.

En el cas de les Balears s'ha començat un procés (que ja té una àmplia tradició estatal i en altres comunitats autònomes) de sistematitzar, promoure i planificar el sistema de ciència/tecnologia/empresa. Els elements fonamentals per dur-lo a terme són la posada en marxa del I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic (2001-2004), el I Pla d'innovació de les Illes Balears i el *Llibre Verd de la societat de la informació de les Illes Balears*.

EL PLA DE RECERCA I DESENVOLUPAMENT TECNOLÒGIC

El I Pla d'investigació i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears es va aprovar el 21 de desembre de 2001. És el primer pla d'aquesta naturalesa que s'implanta a la societat de les Illes Balears i assumeix el repte de donar un salt quantitatiu i qualitatiu en l'expansió del nostre sistema.

D'una manera resumida, queden paleses les següents deficiències en els diferents aspectes que permeten qualificar un sistema d'innovació:

- Els recursos que les Illes Balears dediquen a activitats de R+D són molt menors que els que li correspondrien d'acord amb els seus indicadors socioeconòmics, i no només si es compara amb altres regions amb estructures productives diferents, sinó, com s'ha posat de manifest, amb altres regions mediterrànies semblants, com poden ser Sardenya, Sicília, Macedònia o Púglia. Al marge d'altres consideracions, que s'esmenten més endavant, a les Illes Balears no hi ha tradició investigadora; s'ha de tenir en compte que tant la UIB com alguns centres d'investigació i els centres tecnològics tenen menys de vint anys.

- La participació empresarial en l'esforç global és baixa. El 1999 únicament realitzà el 16% de la despesa i ocupà el 9% del personal dedicat a activitats de R+D en el conjunt del sistema d'innovació de les Illes Balears (SIIB). Això és degut bàsicament a cinc raons:

- El pes dels sectors industrial i de serveis avançats en l'entorn productiu és molt baix.

- Els subsectors industrials són de tecnologia mitjana baixa.

- La naturalesa dels serveis majoritaris (hoteleria, restauració), que, a més a més, no són intensius en R+D.

- L'entorn financer privat no aposta pel suport a noves empreses en sectors més avançats.

- Entre l'empresariat hi ha una mancança significativa de cultura de la innovació.

- Addicionalment, s'observa una forta concentració de tots els recursos a Mallorca.

- Té una baixa capacitat d'absorció, pel fet que els recursos humans de les empreses tenen majoritàriament estudis mitjans (ensenyament secundari), amb una manca acusada d'empleats amb titulació universitària; a més, l'esforç investigador de les empreses és baix.

- Presenta una dèbil articulació entre els seus entorns i els seus elements, la qual cosa es deriva de:

- L'adequació insuficient de les capacitats de l'entorn científic a l'entorn productiu i l'escàs nombre de contractes subscrits per les entitats públiques de R+D.

- La debilitat de l'entorn tecnològic i de serveis avançats, amb un escàs nombre i una baixa rellevància de les seves empreses.

- La manca o escassa activitat de les estructures d'interfície, particularment en l'entorn productiu i el financer.

En aquest panorama de fragmentació, l'Administració autonòmica, atès el seu paper facilitador i promotor de R+D i d'innovació, pretén induir tots els seus elements a un millor aprofitament de les sinergies que es deriven de l'articulació del sistema. Per això, es treballa amb la finalitat de superar les compartimentacions que dificulten una visió global del sistema, camí en el qual s'està avançant i s'avançarà encara més mitjançant la posada en marxa d'aquest Pla i dels canvis legislatius i normatius necessaris.

Els objectius generals que n'orientaran el desenvolupament seran:

- Reforçar la base científicotècnica afavorint la creació de nous grups o centres en àrees prioritàries.
- Prioritzar algunes àrees temàtiques lligades als objectius socioeconòmics.
- Implicar els actors de l'entorn productiu (tant industrial com de serveis) en les activitats de recerca i desenvolupament.
- Articular el sistema d'innovació de les Illes Balears.
- Reduir els desequilibris territorials dels recursos de recerca i desenvolupament tecnològic.
- Enfortir el capital social de les Illes Balears.
- Fomentar l'interès social per la investigació científica, el desenvolupament tecnològic i la innovació.

Per poder aconseguir els objectius definits anteriorment s'engegaran tota una sèrie d'actuacions, estructurades en diversos programes horitzontals, mecanismes operatius i instruments financers. Els tipus de programes en els quals s'estructura el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears són els següents:

- Programes estructurals: l'objectiu d'aquest tipus de programes és contribuir a modificar substancialment el SIIB, incidint amb intensitat en algunes de les quatre característiques d'aquest sistema que es varen recollir en el diagnòstic: els recursos disponibles, l'estructura, la capacitat d'absorció i l'articulació. Conseqüentment, són programes horitzontals i adreçats al conjunt de les entitats del SIIB.
- Programes mobilitzadors: són aquells que s'orienten a potenciar i coordinar la investigació sobre temes d'especial interès científic i projecció social, econòmica i cultural i que, en l'actualitat, no estan suficientment desenvolupats a les Illes Balears. Són programes horitzontals, d'amplitud considerable, en què es pretén incidir amb mitjans humans i econòmics importants.
- Programes temàtics: pretenen conjuguar la generació de nous coneixements amb la seva aplicació a la satisfacció de les necessitats socioeconòmiques de major interès per a la comunitat autònoma de les Illes Balears i al desenvolupament de relacions entre els grups d'investigació actius a les àrees que s'han de desenvolupar i els actors socioeconòmics d'aquests sectors. Les activitats de R+D de suport d'aquests sectors socioeconòmics han de posar especial atenció en aquells aspectes que, per la seva singularitat, no seran objecte d'interès per a investigadors d'altres àrees geogràfiques (p. ex., l'estudi dels ecosistemes litorals de les Illes, etc).

Aquests programes s'han establert atenent una anàlisi de les futures necessitats de la societat balear i tenint en compte els diversos aspectes que han determinat l'orientació del Pla. Per executar els programes descrits és necessari identificar els mecanismes operatius que ofereixen als actors del SIIB un marc de participació més ric i potent que l'actual i els orienta a dur a bona fi els objectius prevists en cada programa. Els mecanismes prevists en el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears s'agrupen en les categories següents:

- Promoció de la investigació i el desenvolupament tecnològic.
- Creació d'una infraestructura científicotècnica.
- Potenciació de recursos humans.
- Dinamització i increment de la relació dels actors de l'entorn científic.
- Difusió de la cultura científica.

EL PLA D'INNOVACIÓ

El I Pla d'innovació de les Illes Balears consta de quatre grans línies d'actuació i de mesures d'acompanyament:

Generació i aplicació de la innovació. Aquesta línia està dividida en tres programes:

- Generació del coneixement científic i tecnològic.
- Transferència i assimilació de tecnologia.
- Potenciació de recursos humans.
- Articulació de la infraestructura de suport. Línia dividida en quatre programes:
  - Reordenació i potenciació de centres d'oferta tecnològica.
  - Integració de les organitzacions de suport empresarial en el sistema d'innovació.
  - Nous sistemes de finançament de la innovació.
  - Societat de la informació i del coneixement.
- Serveis específics al teixit empresarial. S'inclouen dins d'aquesta línia els cinc programes següents:
  - Suport a la creació d'empreses innovadores.

- Iniciativa per a la identificació i animació de clústers.
- Formació especialitzada de directius i tècnics.
- Foment de projectes d'innovació empresarial.
- Suport a la internacionalització.
- Innovació i societat. Línia dividida en quatre programes:
  - Foment d'una cultura favorable a la innovació.
  - Plataforma telemàtica d'informació i serveis d'innovació.
  - Serveis bàsics a la comunitat, aprofitant les possibilitats que ofereix la societat de la informació i del coneixement.
  - Integració en la societat de la informació dels col·lectius més desfavorits.
- Mesures d'acompanyament. Inclouen dos programes independents:
  - Accions pilot.
  - Difusió del Pla d'innovació.

EL LLIBRE VERD DE LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

El Llibre Verd de la societat de la informació de les Illes Balears: Les Illes Balears en la Societat de la Informació i del Coneixement: Un marc integrador per al desenvolupament sostenible de la societat balear en el segle XXI ha de servir de document marc sobre el qual es puguin elaborar les estratègies del futur Pla de la societat de la informació de les Illes Balears.

Per a què un Llibre Verd de la societat de la informació? El caràcter global i extensiu en les seves conseqüències de la nova revolució tecnològica aconsella una reflexió estratègica que tenguí en compte tots els agents institucionals i socials que hi estan implicats. Entre les conclusions del panel d'experts que analitzà l'evolució de la societat de la informació a Espanya en el període 2001-2005, hi ha les dues següents:

- La societat de la informació és una tasca a llarg termini.
- La construcció de la societat de la informació és en mans de tothom.

Té una importància especial el procés de seguiment i avaluació de cada un dels programes desenvolupats, la qual cosa es realitza a través de la proposició d'unes

fites mesurables en cada cas, per a les quals es definiran uns indicadors qualitatius i quantitius concrets.

B) SUGGERIMENTS

El CES elaborarà al llarg d'enguany un informe d'avaluació del I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les illes Balears. A partir d'aquest informe el CES elaborarà un dictamen sobre la política de recerca i desenvolupament del Govern de les Illes Balears.

C.8. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

OBSERVACIONS

Prèviament a les consideracions que s'exposaran, interessa destacar que en la data d'elaboració d'aquesta memòria no han estat encara iniciats els tràmits oficials per traspasar les competències en matèria de justícia, cosa que sens dubte contribuirà en el seu moment a una major agilitació de tots els tràmits que han de dur-se a terme per dotar l'Administració de Justícia de les Illes Balears dels recursos humans i materials necessaris per al seu bon funcionament, ja que en l'actualitat tenim una Gerència Territorial que actua per delegació i representació del Ministeri de Justícia, encara que no té capacitat decisòria en un bon nombre de matèries que consegüentment han de ser sol·licitades al Ministeri.⁶⁴

L'Administració de Justícia sempre ha estat discutida per la seva lentitud més que pel contingut de les resolucions, ja que de les 1.300.000 sentències que aproximadament es dicten a l'any al nostre país, només alguna és motiu de crítica. La lentitud esmentada és també el principal i general problema a la nostra comunitat autònoma, i les causes que la provoquen estan diagnosticades des de fa temps i es concreten en falta de mitjans humans i materials.

Efectivament, cal tenir en compte que la tramitació legal dels procediments que s'han de seguir en ocasions comporta unes fases temporals que s'allarguen amb la utilització dels recursos legals, per la qual cosa sovint és materialment impossible donar una resposta tan ràpida com l'usuari peticionari voldria, per això un millor control de la dotació de les plantilles dels jutjats i la provisió d'equips de treball modernitzats reduirien notablement el temps de resposta.

Cal destacar la mobilitat excessiva dels càrrecs de jutges i secretaris, sobretot aquells que serveixen en els partits judicials d'Inca, Manacor i Ciutadella, que es consideren "de passada", ja que solen ser la primera destinació que es deixa quan s'ascendeix de categoria, i tarden massa temps a ser coberts per nous titulars. Aquestes situacions impliquen el nomenament de jutges substituïts o secretaris en règim de provisió temporal, que òbviament desenvolupen satisfactòriament la seva activitat però que lògicament distorsionen la tramitació normal dels expedients, que seran dirigits i resolts per distintes persones. La mobilitat esmentada no es produeix d'una manera tan notòria en els partits judicials de Palma, Eivissa i Maó, que com que tenen la categoria de magistrat poden significar una última destinació.

Les plantilles de funcionaris dels jutjats no estan cobertes totalment per titulars, entre altres motius perquè el nivell de les oposicions impedeix que aprovin el

---

⁶⁴ Un element que cal recordar amb vista a la necessitat del traspàs de competències en matèria de l'Administració de Justícia és que Palma forma part de les vuit capitals de província —juntament amb Madrid, Barcelona, València, Bilbao, Sevilla, Màlaga i Saragossa— amb deganats exempts de jurisdicció per comptar amb quaranta jutjats.

nombre adequat d'aspirants necessari per cobrir les places vacants de les Illes, per la qual cosa aquestes són assignades a personal denominat interí, al qual reglamentàriament no se li exigeixen coneixements sobre l'Administració de Justícia, cosa que evidentment impedeix el funcionament normal de l'oficina, que, tot al contrari, es retarda. Al nomenament d'interins també s'hi ha d'acudir quan es resolen concursos de trasllat que atorguen places a la Península a funcionaris titulars.

El mateix problema es planteja a la Fiscalia, que habitualment té massa vacants de fiscals titulars que han de ser cobertes en règim de substitució, i quant als funcionaris, donem per reproduït el comentari del paràgraf anterior. A més, constitueix una necessitat la creació de destacaments permanents de la Fiscalia a Inca i Manacor, ja que en l'actualitat són els fiscals i funcionaris de Palma qui han de traslladar-se a aquestes localitats.

Finalment s'ha de destacar que algunes jurisdiccions i organismes judicials no tenen un nombre suficient de jutges, cosa que suposa massa tardança en la resolució dels plets i que ha motivat que el president del Tribunal Superior de Justícia hagi sol·licitat la creació d'una Secció 2a a la Sala Contenciosa Administrativa, o, com a mal menor, un cinquè magistrat per a aquesta; un tercer Jutjat Contencios Administratiu, dos jutjats d'Instrucció i tres de Primera Instància a Palma; el partit judicial de Calvià, el cinquè de Primera Instància i Instrucció a Inca i el vuitè a Eivissa, així com que s'estudiï la possibilitat de crear un Jutjat de Primera Instància i Instrucció a Formentera, i que els jutjats de Ciutadella s'elevin a la categoria de magistrat.

El nombre de fiscals també s'ha d'augmentar, ja que l'entrada en vigor de la Llei penal del menor, amb l'augment de la majoria d'edat als divuit anys i amb l'atribució al fiscal de la investigació i instrucció dels delictes denunciats, ha fet necessari que la Fiscalia assignés a aquesta àrea sis fiscals amb dedicació pràcticament exclusiva a la matèria, amb la consegüent sobrecàrrega de treball per a la resta de la plantilla, que ha d'assumir el treball que duïen a terme aquests sis fiscals.

Igualment, la nova Llei d'enjudiciament civil ha potenciat la realització de judicis i vistes orals amb assistència personal del fiscal, particularment en matèria de família (separacions, divorcis, drets de visites, etc.) i d'incapacitats. Mentre a l'àmbit judicial s'han creat dos nous jutjats (cosa que és insuficient), un a Palma, el número 16, i un altre a Manacor, el número 5, la plantilla de la Fiscalia s'ha mantingut tal com estava l'any passat, de manera que no ha tingut, fins ara, ni un sol augment en la seva dotació. Això produeix deficiències en el servei per una autèntica impossibilitat material d'assistència a tots els assenyalaments a què els distints òrgans judicials de l'illa citen el fiscal, de manera que a alguns el fiscal no hi acudeix i l'acte es du a terme en la seva absència.

En relació amb els recursos materials, és d'obligada referència la falta d'espai per al desenvolupament normal de l'activitat laboral als edificis del Tribunal Superior

de Justícia de l'Audiència Provincial, d'Eivissa i d'Inca, necessitats que es faran més patents si es creen les places esmentades més amunt.

Per això, des de la Presidència del Tribunal Superior de Justícia, s'ha proposat la construcció de dos edificis, un a Palma, que allotjaria tots els organismes existents a la seu de Via Alemanya i que seria ocupat per l'Audiència Provincial, i un altre a Eivissa, que complementaria l'actual.

La Fiscalia de la comunitat autònoma habitualment no ha disposat d'espai digne per exercir les seves funcions. Actualment té dependències adequades als edificis de sa Gerreria de Palma, Eivissa i Maó, mentre que a la resta de partits judicials disposa únicament d'un petit despatx.

Ja fa temps que es proposa la rehabilitació de l'edifici de San Alonso, que ja és propietat del Ministeri de Justícia, perquè constitueixi la seu de la Fiscalia del Tribunal Superior de Justícia.

També cal esmentar el tema de la informàtica, ja que disposam d'instal·lacions i equips que ofereixen un rendiment escassament satisfactori en comparació d'altres oficines més modernitzades informàticament d'altres institucions. Els equips són lents i la Gerència Territorial no té prou tècnics per atendre adequadament les necessitats de les diverses oficines.⁶⁵ A més, incomprensiblement, els jutjats i la Fiscalia tenen distints programes d'aplicació, per la qual cosa ambdós organismes no poden comunicar-se informàticament.

Una millora substancial ha consistit en la instal·lació a l'edifici de Via Alemanya del servidor únic Oracle, que ha permès la interconnexió entre els diversos jutjats ubicats allà, cosa que, a excepció de l'Audiència Provincial, que també està interconnectada, no passa a la resta dels edificis judicials de la comunitat autònoma, el sistema informàtic dels quals no pot sortir de la seu del mateix organisme.

El Govern de les Illes Balears, el Consell General del Poder Judicial i el Ministeri de Justícia han firmat un conveni d'informàtica que pot contribuir a una millora del sistema.

Les carències esmentades es fan extensives a la manca d'aparells de fax a cada una de les sales del Tribunal Superior de Justícia, de l'Audiència Provincial, dels jutjats i de les dependències de la Fiscalia.

En darrer lloc s'ha de constatar que el procés de normalització lingüística a l'Administració de Justícia d'aquesta comunitat autònoma és gairebé inexistent, ja que ni tan sols tenim documents bilingües, assessors lingüístics ni intèrprets suficients (només n'hi ha un a tota la comunitat autònoma), si bé convé destacar

---

⁶⁵ Només es disposa de cinc tècnics informàtics per tota l'Administració de Justícia de les Illes Balears.

que, en compliment del conveni de normalització lingüística, l'IBAP organitza anualment cursos de català als quals acudeix el personal de l'Administració de Justícia.

C.9. MARC NORMATIU SOBRE L'ÚS SOCIAL DE LA LLENGUA

OBSERVACIONS

La valoració de quina és actualment la situació de l'ús del català a les Illes Balears, en els diversos àmbits de la vida social, requereix de manera prèvia un pronunciament sobre el marc normatiu i institucional que el condiona.

La recuperació de l'ús del català —particularment a partir de la restauració de la democràcia— i la seva normalització progressiva —impulsada especialment amb l'autogovern— es fonamenten en un marc normatiu sòlid, integrat bàsicament per la Constitució, l'Estatut d'autonomia i la Llei de normalització lingüística (a més d'alguns instruments internacionals, com la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries), en el qual s'edifiquen dos conceptes fonamentals: el de cooficialitat lingüística i el de normalització lingüística.

El primer permet una tendència en l'equiparació entre la llengua pròpia de les Illes Balears (el català) i la llengua oficial de l'Estat (el castellà), i fa possible, com a regla general, el dret d'elecció lingüística i l'ús vàlid i eficaç de cada un dels idiomes oficials per si sols. El segon dels conceptes enunciats, el de normalització, s'ha d'entendre com a objectiu prescriptiu de les polítiques públiques i, en conseqüència, com a element causal de les accions encaminades a recuperar, impulsar, estimular i afavorir l'ús del català com a llengua pròpia i cooficial.

En els darrers quinze anys, el desplegament dels dos conceptes esmentats s'ha manifestat principalment en l'articulació d'un corpus normatiu certament dens, en el disseny de determinades estructures administratives i en la posada en marxa de polítiques normalitzadores de caràcter sectorial.

En efecte, els principis de cooficialitat i de normalització s'han projectat intensament en un conjunt de disposicions legals i reglamentàries, dictades per les institucions balears especialment després de la Llei de normalització lingüística de 1986. Particularment destacables són les regulacions corresponents a determinats àmbits de competència de la comunitat autònoma: institucions i administracions públiques, ensenyament, comerç i protecció dels consumidors. En altres sectors, en els quals tampoc no és dubtosa la suficiència competencial, la intensitat de regulació és menor, com és el cas de les indústries culturals o el dels mitjans de comunicació, camps dedicats avui pràcticament a les polítiques de foment. Així mateix, hi ha altres sectors en els quals l'acció normalitzadora de les instàncies autonòmiques tampoc no presenta avui un grau de desenvolupament notable, com ara el de les activitats socioeconòmiques.

En matèria d'organització administrativa, i especialment en l'àmbit de l'Administració autonòmica, els trets més remarcables són els següents: a) La política lingüística s'han inclòs en el radi d'acció de la Conselleria competent en matèria d'educació i cultura; b) L'òrgan competent té rang de direcció general; c) S'han creat diversos òrgans col·legiats per poder afavorir la participació dels

ciutadans, de les administracions de les Illes Balears i de determinats organismes associatius en la definició de les línies d'actuació pública en el camp de la normalització.

La dotació pressupostària d'aquestes estructures ha anat incrementant-se en els darrers anys. La Direcció General de Política Lingüística ha duplicat la seva assignació pressupostària en els darrers exercicis.

Paral·lelament, les administracions insulars i municipals han millorat els esforços econòmics, materials i humans en aquesta matèria, gràcies en part a la cooperació amb l'Administració de la comunitat autònoma.

El balanç actual de l'aplicació de les polítiques públiques en els sectors més importants de la vida social presenta resultats desiguals.

ADMINISTRACIÓ PÚBLICA

El món institucional, i en general el de les administracions públiques, ha fet del català la seva llengua pròpia i, per tant, aquesta és la que s'usa ordinàriament i preferentment. Aquesta conclusió també s'observa en el camp de les relacions amb els ciutadans, en el qual el grau de respecte als drets lingüístics és elevat.

Digna d'esment és l'evolució de la política de funció pública, que en els darrers temps s'ha caracteritzat per una aposta clara per la capacitació lingüística dels funcionaris i de la resta del personal al servei de les administracions públiques.

Cal constatar que l'Administració perifèrica de l'Estat a les Illes Balears és encara un àmbit escassament permeable a les mesures normalitzadores.

Hi ha, però, algunes zones d'ombra que requereixen una atenció més decidida si es volen aconseguir els objectius normalitzadors. En aquest sentit, s'han de subratllar les mancances que s'observen en el funcionament de l'Administració de Justícia, àmbit material en el qual les instàncies autonòmiques no han rebut encara el traspàs corresponent de funcions i serveis. Aquesta circumstància impedeix actuacions més decidides i eficaces.

Paral·lelament, l'ús del català en les professions jurídiques presenta resultats igualment poc satisfactoris, tant des del punt de vista del funcionament de les seves corporacions representatives com de la pràctica professional, tot i que recentment s'apunten alguns signes de canvi dignes d'atenció.

ENSENYAMENT

En els centres, serveis i activitats educatives, la normalització s'ha basat en la implantació gradual i fructífera de determinades mesures. Destaquen sens dubte les relatives a la capacitació lingüística del professorat, a l'extensió dels programes voluntaris d'immersió lingüística i, de manera molt acusada, a la implantació

gradual de l'ús del català com a llengua vehicular de l'ensenyament, en el denominat model de conjunció lingüística (o de bilingüisme integral), tot respectant les particularitats del denominat primer ensenyament. Un ús que, segons la norma, ha d'aproximar-se en general al cinquanta per cent de l'horari lectiu en la majoria dels centres de l'ensenyament no universitari. Aquesta fita ha de donar pas, en els propers temps, a altres de més ambicioses si realment no es vol posar en qüestió el programa normalitzador establert a la Llei de normalització lingüística.

En l'àmbit universitari, cal posar en relleu que, en alguns estudis, no s'ha aconseguit encara un ús acceptable del català des del punt de vista dels principis normalitzadors.

COMERÇ

En matèria de comerç i de protecció als consumidors, les mesures que contenen aspectes lingüístics han estat, en general ben acollides, i les polítiques de foment són com més va més esteses. Mereixen una consideració especial les regles sobre etiquetatge de l'Estatut dels consumidors i usuaris, com també la regulació del principi de disponibilitat lingüística establert en la Llei d'ordenació de l'activitat comercial, el qual obliga els establiments amb una plantilla de més de tres treballadors a atendre els ciutadans en la llengua oficial que aquests hagin escollit.

CULTURA

L'impuls, la projecció i la difusió de les diverses manifestacions culturals té com a eix central la llengua catalana. D'altra banda, són nombroses les línies d'actuació basades prioritàriament en la creació i l'execució de programes de subvencions i ajudes públiques, els quals s'han incrementat notablement en els darrers anys.

ALTRES CAMPS

En altres camps, com ara la publicitat i les activitats econòmiques, per esmentar els més destacables (i amb els matisos necessaris pel que fa a l'àmbit del comerç), les polítiques posades en marxa tenen encara una intensitat molt baixa. S'ha de destacar, però, la sensibilitat demostrada per la majoria de forces sindicals respecte del procés normalitzador.

C.10. SEGURETAT SOCIAL I PROTECCIÓ SOCIAL

OBSERVACIONS

SEGURETAT SOCIAL

Entre els principis rectors de la política social i econòmica, la Constitució espanyola estableix l'obligació dels poders públics de mantenir un règim públic de seguretat social per a tots els ciutadans, que garanteixi l'assistència i prestacions socials suficients davant situacions de necessitat.

L'objectiu general de la Seguretat Social és donar cobertura a les obligacions previstes que, segons la classificació funcional de despeses, es refereixen bàsicament a les prestacions econòmiques (en les quals queden incloses les pensions), sanitàries i els serveis socials.

A més d'aquest objectiu bàsic, cal referir-se a altres tipus d'objectius bàsics i específics que la Seguretat Social ve adquirint, com ara el manteniment del poder adquisitiu de les pensions, l'increment de la cobertura de l'assistència sanitària conforme al PIB, l'aproximació de les bases de cotització als salaris reals i la consolidació de les esferes contributives i no contributives amb l'objectiu que les cotitzacions financin les prestacions contributives juntament amb les despeses derivades de la seva gestió i funcionament.

En el sistema de Seguretat Social, juntament amb el règim general, hi coexisteixen els règims especials següents: autònoms, agrari, treballadors de la mineria i el carbó, treballadors del mar, funcionaris públics, civils i militars i treballadors de la llar.

En l'exercici 2001, els treballadors afiliats al règim general representaren el 74,8% del total, mentre que el règim especial d'autònoms fou del 21,76%. Dades que no disten gaire d'aquelles relatives a l'exercici 2000, ja que tot i haver-se produït un increment en el nombre d'afiliacions en ambdós règims, la importància relativa d'aquests en el còmput general d'afiliacions no hauria variat més que en un 0,3% d'increment en el cas del règim general i en una reducció similar pel que fa als autònoms. Els altres règims no experimentaren tampoc variacions significatives.

El sistema de pensions a Espanya, integrat en el de la Seguretat Social, està configurat per l'existència de dos àmbits de protecció: el contributiu, en què la intensitat de l'acció protectora està d'acord amb les cotitzacions efectuades, i el no contributiu, de caràcter universal, que garanteix la protecció a aquells que no han pogut tenir accés a la protecció contributiva, bé sigui perquè no han cotitzat bé perquè no ho han fet prou, i que es troben en situació de necessitat, perquè manquen dels recursos per atendre la cobertura de les seves necessitats. El finançament de les pensions no contributives surt dels pressuposts propis de la Seguretat Social i de les aportacions que es fan des dels pressuposts generals de l'Estat, tot i que la gestió s'hagi transferit a les comunitats autònomes.

Dins de les prestacions econòmiques contributives, hi tenim les pensions i les prestacions econòmiques de caràcter general o subsidis. Pel que fa a les pensions de caràcter no contributiu, cal diferenciar entre pensions no contributives de la Seguretat Social (que cobreixen el dret a pensions de jubilació i invalidesa), l'atenció a persones amb capacitat subsidiada (beneficiaris de la LISMI) i les pensions assistencials.

La variació en el nombre de pensions és conseqüència directa del creixement i l'índex d'envelliment de la població i de la taxa d'activitat, així com de l'entrada en vigor de noves disposicions legals en les quals s'estableixen els requisits per accedir-hi.

PENSIONS CONTRIBUTIVES

En el terreny de les pensions contributives i comparant, com és habitual, les dades relatives als valors mitjans de les pensions de les diferents comunitats autònomes, les pensions de les Illes Balears s'han situat sempre entre els llocs baixos de la taula. No és tant el cas, però, quan manegem les dades en l'àmbit provincial. Així, tenint en compte la pensió mitjana total de les diferents províncies, ens trobam que entorn d'una vintena de províncies (d'un total de cinquanta-dues) tenen la pensió més baixa que les Illes Balears. En qualsevol cas, les diferències no són molt notòries, excepte amb Madrid, País Basc, Astúries i també amb províncies com Saragossa, Barcelona o Valladolid, per raons relativament fàcils d'explicar d'acord amb l'activitat majoritària de la població d'aquests territoris.

La situació d'avui en dia és diferent, perquè la pensió mitjana que es va assolint és bastant superior a la pensió mitjana històrica, bàsicament a causa del fet que, per exemple, de pensions baixes amb molts anys d'antiguitat s'obtenen pensions de viduïtat més baixes encara, cosa que juntament amb la major longevitat de la nostra població té com a conseqüència que les pensions mitjanes vigents siguin bastant més baixes que les pensions mitjanes concedides en aquests darrers anys.

Deixant de banda els valors de la pensió mitjana total i fent l'anàlisi comparativa dels valors de la pensió mitjana per a cada un dels conceptes per separat, trobam casos en què la nostra comunitat autònoma se situa entre les deu províncies amb una pensió més baixa. Aquest és el cas de l'import de la pensió mitjana de viduïtat, orfandat i favor familiar. No obstant això, en el cas de les pensions de viduïtat, cal afegir que són les que s'han incrementat més percentualment i, en concret, poden arribar, des d'enguany, al 70% de la base reguladora per a aquells casos amb càrregues familiars.

El fet, doncs, que la pensió de viduïtat a la nostra comunitat autònoma sigui tan baixa en comparació de la resta de províncies troba la seva raó en el fenomen de la concurrència, que suposa que un mateix perceptor rebi més d'una pensió per diferents conceptes. Concretament, a les Balears més del 40% de les pensions de viduïtat són concurrents amb altres tipus de pensió. Així, doncs, fent l'anàlisi de la

mitjana de percepció per pensionista aquesta mitjana s'incrementaria a causa de la concurrència.

També és cert que a la nostra comunitat autònoma, amb una alta taxa d'activitat femenina, hi ha, amb seguretat, un percentatge major de pensionistes de viduïtat que treballen.

Un altre tret destacable del cas de les viduïtats, per al qual no hi ha estadístiques concretes, és el nombre de persones vídues que, ja sigui pel fet de tenir una feina o perquè tenen rendes que els impedeixen fins i tot assolir el mínim, superen les rendes requerides per tenir el dret a rebre la pensió.

En el cas de les Balears, a més, resulta curiós observar com en el règim especial d'autònoms, que té un major pes relatiu sobre el total de pensionistes que a la resta de CA, es doni també una pensió mitjana inferior, quan es podria deduir el contrari de la intensa activitat econòmica dels autònoms a les Balears. Això és així, entre altres raons, pel fet que la base de cotització dels autònoms és de lliure voluntat, és a dir, poden triar de manera voluntària la base per la qual cotitzaran, cosa que explica que la majoria d'autònoms estiguin cotitzant pel mínim. Cal afegir, també, que molts autònoms sol·liciten la jubilació als seixanta anys, i això suposa una reducció en la quantia de la seva pensió, sense parlar del fet que en molts casos la cotització dels autònoms presenta mancances per limitar la seva activitat a una part de l'any i donar-se de baixa la resta del període anual.

En definitiva, tenint en compte que la pensió està d'acord amb les bases de cotització i del nombre d'anys cotitzats, es pot resumir que a les Illes Balears, a més de l'estacionalitat, hi ha moltes altres raons per justificar la quantia de les pensions i equiparar-les a les d'aquelles regions, com les de l'arc mediterrani, Galícia, Extremadura o Andalusia, on predominen els salaris derivats de treballs en el sector turístic o agrari.

Per acabar amb allò referent al sistema de pensions contributives de la Seguretat Social, seria interessant afegir alguna dada relativa a l'increment de les pensions en els darrers anys a tot Espanya. En el període 1996-2002, i com a conseqüència del Pacte de Toledo, les pensions han augmentat una mitjana d'un 17,3%, com és fàcilment comprovable en el cas dels màxims; en canvi, les quanties mínimes de les pensions de jubilació (sense cònjuge a càrrec) s'han incrementat un 37,5%, i les de viduïtat de persones menors de seixanta anys han augmentat entre un 28,3% i un 60%, segons si tenen o no càrregues familiars, això sense tenir en compte el possible increment fins al 70%, vigent a partir d'enguany, en els casos establerts reglamentàriament.

PENSIONS NO CONTRIBUTIVES

Pel que fa al sistema de les pensions no contributives de la Seguretat Social, l'entitat gestora del qual és, per a la nostra comunitat autònoma, l'Institut Balear d'Afers Socials, s'ha instrumentat un nivell de protecció no basat en la cotització

dels afectats, que possibilita atorgar prestacions als ancians o incapacitats i a les famílies amb fills al seu càrrec que es trobin en una situació de necessitat i no tinguin accés al sistema professional o contributiu, sempre que compleixin tots els requisits per assolir la condició de beneficiaris que estableixi la llei. Els beneficiaris tenen dret a rebre una renda econòmica, assistència medicofarmacèutica i els serveis socials del sistema de la Seguretat Social.

Els sistemes de protecció social en la modalitat assistencial reuneixen els pensionistes acollits a diferent normativa, que arranca de les pensions no contributives (PNC), passa per les prestacions d'assistència social (PAS) i finalitza per les derivades de la Llei d'integració social del minusvàlid (LISMI).

En el terreny de les pensions no contributives, és a dir, les relatives a invalidesa i jubilació, a les Balears hi ha hagut una mitjana de 4.410 i 3.417 pensionistes respectivament durant l'exercici 2001 (dades que no varien gaire respecte de l'exercici anterior), per les quals s'ha abonat un total de 2.700 i 1.826 milions de pessetes per a cada un dels conceptes respectivament.

En referència a la gestió de les pensions assistencials, a les Illes Balears s'ha abonat durant l'any 2001 un total de 206,5 milions de pessetes a favor de 874 beneficiaris (478 ancians i 396 malalts).

Per acabar, el nombre de beneficiaris dels subsidis de la Llei d'integració social del minusvàlid (LISMI), el pagament dels quals està centralitzat per l'Institut de Migracions i Serveis Socials (IMSERSO), es va reduir de 1.082 (el 31 de gener de 2001) a 943 (el 31 de desembre de 2001). L'import total d'aquests subsidis l'any 2001 ha estat d'aproximadament 313 milions de pessetes, dels quals un 93,47% corresponen a subsidis de garantia d'ingressos mínims (SGIM), un 4,98% a subsidis d'ajuda de tercera persona (SATP) i l'1,55% restant, a subsidis de mobilitat i despeses de transport (SMGT).

ATUR

Pel que fa a la protecció per atur, a Espanya hi ha també dos nivells de protecció per aquest concepte: el contributiu i l'assistencial. El primer actua com a renda substitutòria del salari, i és necessària la cotització prèvia del treballador per tenir-hi dret. El nivell assistencial actua com a mínim necessari de subsistència per a aquelles persones que manquen de recursos econòmics i no reuneixen les condicions necessàries per tenir dret a una prestació de caràcter contributiu, o bé quan esgotada la pensió contributiva segueixen en situació d'atur. També actua en determinats supòsits com a subsidi per a determinats col·lectius amb especials dificultats de reinserció en el mercat laboral (com és el cas del programa de la renda activa d'inserció).

En aquesta matèria, el nombre total de beneficiaris de les prestacions per atur, tant contributives com assistencials, a les Illes Balears s'ha reduït lleugerament i ha passat de 43.884 el 31 de desembre de 2000 a 42.866 el 31 de desembre de

2001, cosa que representa una variació percentual del 2,32% (amb signe negatiu) en relació amb l'any anterior. Tot i així, la variació més gran s'ha registrat en els subsidis assistencials, que s'haurien reduït en un 8,18% respecte a l'any 2000, mentre que les prestacions contributives haurien augmentat un 3,86%.

La relació de beneficiaris de prestacions per atur i l'atur registrat és coneixen com a taxa de cobertura del període analitzat. La mitjana mensual de beneficiaris l'any 2001 ha estat de 24.364 persones, mentre que la mitjana d'atur per al mateix exercici s'ha situat en 22.270 persones. Això significa que la taxa de cobertura ha estat del 109,4%, taxa gairebé igual que la de l'any anterior.

Pel que fa a les prestacions per atur a nivell assistencial, hem de fer referència a un nou programa, vigent des de l'any 2000, gestionat per l'Institut Nacional de Empleo (INEM) i que es coneix amb el nom de renda activa d'inserció (RAI).

Aquest nou programa va dirigit als aturats de més de quaranta-cinc anys que, havent esgotat una prestació o subsidi d'atur, manquin de rendes de qualsevol naturalesa, superiors al 75% del salari mínim interprofessional, exclosa la part proporcional de dues pagues extraordinàries, no reuneixin els requisits per jubilar-se i hagin estat inscrits de manera ininterrompuda a la seva oficina, com a demandants de treball, com a mínim dotze mesos. També va dirigit a aquells aturats que sense haver rebut mai prestació o subsidi d'atur reuneixin les tres primeres condicions anteriors i hagin estat inscrits de manera ininterrompuda a la seva oficina, com a demandants de treball, com a mínim dos anys.

El programa de RAI combina la percepció d'una renda amb la cerca activa de feina, i més concretament consisteix en l'assessorament personalitzat dels Serveis Públics d'Ocupació per a la cerca de treball dels aturats que es comprometin a aquest procés, en la incorporació preferent a cursos de formació professional, tallers de treball, treball d'interès general i, per últim, en la percepció d'una renda de quantia mensual igual al 75% del salari mínim interprofessional, durant un màxim de deu mesos i a partir dels tres mesos des de la sol·licitud d'incorporació al programa.

Per a l'any 2001 es preveia un col·lectiu amb risc d'exclusió de 1.152 persones, de les quals només presentaren sol·licitud 150. Durant aquest any es varen pagar un total de 315 rebuts de 55.182 pessetes cada un. En relació amb l'any 2000, el nombre de rebuts s'hauria triplicat mentre que l'import de la RAI s'hauria incrementat en un 4,09% durant l'any 2001.

SERVEIS SOCIALS

Els serveis socials són els encarregats de gestionar els programes vinculats al caire més social de la vida, i van dirigits a tots els ciutadans i col·lectius sense cap distinció. Entre altres competències, la Conselleria de Benestar Social gestiona la renda mínima d'inserció (RMI), regulada pel Decret 117/2001, de 28 de setembre, que estableix com a quantia bàsica l'import mensual de 48.890 pessetes i uns

complements per membres dependents de 30% per al primer membre, 20% per al segon i 10% per a cada un que superi el tercer membre dependent.

L'any 2001 el total de beneficiaris titulars de la RMI ha estat de 538, dels quals 471 corresponen a l'illa de Mallorca, 23 a Menorca i 44 a Eivissa i Formentera. El total de beneficiaris membres dependents ha estat de 497, dels quals 438 de Mallorca, 15 de Menorca i 44 d'Eivissa i Formentera.

Sota aquest concepte, s'ha executat una despesa total de 168.705.019 pessetes sobre un pressupost total de 225 milions de pessetes.⁶⁶

COOPERACIÓ INTERNACIONAL

Pel que fa a les activitats de la Conselleria de Benestar Social, cal destacar també el paper que, en matèria de cooperació internacional, ha dut a terme la Direcció General de Cooperació. La seva actuació durant l'any 2001 s'ha basat en el desenvolupament i finançament, mitjançant subvencions, de diferents projectes de cooperació al desenvolupament, tant d'iniciativa pròpia com d'altres entitats. En aquest sentit, la DGC ha actuat en dos grans programes de cooperació: Programa de cooperació al desenvolupament i Programa de sensibilització i educació, a més d'haver desenvolupat programes de formació de cooperants i investigació.

El Programa de cooperació al desenvolupament ha consistit bàsicament en ajudes a entitats per a la realització de projectes i en dues accions de cooperació per iniciativa directa de la DGC (amb la província de Camagüey i la regió d'Estelí). Aquestes darreres suposaren subvencions per un total de 89.708.740 pessetes. En relació amb els projectes d'altres entitats, dins la convocatòria ordinària, destinada al finançament dels projectes presentats per les entitats solidàries de les Illes Balears, es varen presentar un total de 83 projectes de cooperació al desenvolupament, dels quals han estat subvencionats un total de 52, amb una aportació total de 352.574.394 pessetes (2.119.014,78 €). A la convocatòria excepcional es van presentar tretze projectes, dels quals se'n varen aprovar 7 de cooperació d'entitats sense ànim de lucre (64.148.164 ptes.) i 3 accions directes dins el Pla específic de cooperació amb l'Assemblea Provincial de Camagüey (Cuba). Les accions humanitàries i ajudes d'emergència suposaren un volum de subvencions de 126.799.029 pessetes, mentre que els ajuts per als projectes de cooperació amb el poble saharià ascendiren a un total de 69.785.633 pessetes.

D'altra banda, també es varen donar ajuts d'un total de 17.024.773 pessetes a cooperants per a la realització de 23 projectes en els quals hi participaven 58 persones.

---

⁶⁶ És inviable qualsevol comparació de membres dependents entre els anys 2000 i 2001, ja que l'any 2000 es van calcular aplicant el coeficient de 3,5 persones per titular de RMI per falta de dades reals.

El Programa de sensibilització i educació s'ha desenvolupat, d'una banda, a través de subvencions per a la realització de projectes de cooperació al desenvolupament, dels quals se n'han subvencionat 16 (15 en convocatòria ordinària i 1 en convocatòria excepcional), amb una quantia global de 31.331.422 pessetes, i, d'altra banda, amb activitats de sensibilització i educació pròpies com ara l'Exposició itinerant de la cooperació per al desenvolupament, Campanya Magrib, Mostra de cinema de l'Àfrica, Edició dels quaderns de Pau i Solidaritat, entre altres. A més, la DGC ha participat o donat suport a altres actuacions d'entitats de cooperació i ha treballat amb diferents entitats i organismes, tant en l'àmbit insular com estatal (Fons Insulars de Cooperació, Agència Espanyola de Cooperació, Ministeri d'Afers Exteriors, i altres comunitats autònomes).

LÍNIES D'ACTUACIÓ

Les propostes de futur recollides per la memòria de la Conselleria de Benestar Social pel que fa a protecció social remarquen les accions següents:

Discapacitats: manteniment i creació de noves places, construcció del Centre Joan Crespí i creació del Centre de Valoració de Menorca.

Dones: aprovació de la Llei que regula la creació d'un fons de garantia que compensi el no pagament de les pensions d'aliments a dones separades o divorciades amb càrregues familiars, i del Pla d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones, així com la implementació del Pla d'estratègies de prevenció i tractament de la violència domèstica.

Exclusió social: elaboració del Pla de lluita contra l'exclusió social. Consolidació de les ajudes als beneficiaris de les pensions més baixes mitjançant la Targeta Bàsica per adquirir productes de primera necessitat. Aplicació del Decret de RMI.

Immigrants: implementació del Pla integral d'atenció a la població immigrant.

Menors i família: obertura d'un centre a Son Ferriol per a vint persones, i d'un centre polivalent a Eivissa i un altre a Menorca. Consolidar el programa de mesura judicial de convivència amb personal, família o grup educatiu. Intensificar les accions de seguiment i supervisió en defensa dels drets del menor i fomentar la planificació integral i sectorial en aquesta matèria.

Gent gran: desenvolupar el Pla estratègic de persones grans, a través d'inversions en centres de dia, i amb la implementació del programa d'acolliment familiar i la concertació de noves places per a assistits.

Serveis socials: aprovació de la nova Llei de serveis socials.

Creiem que aquestes línies d'actuació són del tot necessàries per afrontar els problemes socials tan complexos de les Illes Balears.

C.11. VOLUNTARIAT I ORGANITZACIONS

Recollim ací les propostes d'actuació en matèria de voluntariat que estan consensuades amb les ONG, associacions i entitats de voluntariat i que la Comissió de Seguiment del Congrés de Participació Social i Voluntariat va lliurar a la Presidència del Govern de les Illes Balears el passat dia 3 de maig:

SOLUCIONS PROPOSADES

- 1. Fomentar una consciència global de la participació i la solidaritat.**
- 2. Fomentar la creació d'espais de formació** contínua per als membres de les associacions.
- 3. Fomentar la creació d'espais de debat** intern i extern que facilitin la comunicació entre entitats, **d'espais d'intercanvi d'experiències i de propostes conjuntes** que ens ajudin a tenir una visió més global de la societat.
- 4. Fomentar la creació de coordinadores, federacions, plataformes, fòrums i xarxes**, per actuar conjuntament, rendibilitzar els recursos, optimitzar esforços, evitar duplicitats, complementar especificitats i ser més eficaces en l'assoliment dels objectius comuns.
- 5. Renovar periòdicament els càrrecs directius**, fent un esforç per integrar nous membres, d'una manera especial, els joves com a garantia de futur
- 6. Treballar per dur endavant una gestió clara**, transparent i eficaç dels recursos propis i dels externs.
- 7. Facilitar l'accés a la informació** externa i interna dels membres de les associacions.
- 8. Elaborar un codi ètic.**
- 9. Fomentar una consciència global de la solidaritat i de la participació**, treballant per a la democratització del conjunt de la societat i apostant per la creació de la democràcia participativa, per una política més solidària amb les entitats i per una pràctica de l'honestetat política com a exigència democràtica, per la qual cosa és necessari que l'escola incorpori una formació periòdica sobre el voluntariat i els valors humans.
- 10. Promoure el reconeixement mutu entre les institucions i les associacions**, des d'una relació de coresponsabilitat i concertació d'acords, sense manipulació ni clientelisme, i, en el cas de les institucions, evitar competir amb les entitats ciutadanes en activitats i programes.
- 11. Respectar el dret de les organitzacions socials a participar en tot el procés d'elaboració de les lleis** que les afecten, abans que siguin promulgades, especialment en aquelles en les quals es reguli la seva participació.
- 12. Adaptar la legislació a la realitat de la participació i estimular la creació d'instruments facilitadors**, com:
  - a. la creació per part del Govern de les Illes Balears:*
    - de la Direcció General d'Associacionisme
    - de consells consultius per àmbits
  - b. la creació en els municipis:*
    - de reglaments de Participació Ciutadana
    - del Consell Municipal de Participació

13. Crear i promoure espais de debat sobre les polítiques que afecten els ciutadans i proposar alternatives, estimulants el diàleg i la comunicació amb les entitats i garantint que la informació que es dona sigui certa, a temps i completa.

14. Crear les condicions i els instruments perquè les entitats ciutadanes puguin participar en la presa de decisions, incloses les que afecten els pressuposts públics.

15. Promoure l'enfortiment de les associacions i la creació de consciència participativa en el seu si.

16. Consensuar amb les associacions els criteris de concessió de recursos econòmics, sobre la base de l'objectivitat i la transparència, i exercir un major control sobre la seva utilització.

17. Estabilitzar l'aportació de recursos i materialitzar les relacions de les entitats sense ànim de lucre amb les institucions públiques **a través de convenis**.

18. Aportar recursos a les entitats, no només per a activitats finalistes, **sinó també per reforçar les seves estructures organitzatives, el seu funcionament** i la dotació d'infraestructures, destinant-hi un 0,5% del pressupost institucional en el cas de la comunitat autònoma.

19. Donar un suport especial a les coordinadores i federacions d'entitats, a les plataformes, als fòrums i **a les xarxes**.

20. Agilitar la transferència o abonament dels recursos concedits a les entitats, perquè puguin desenvolupar la seva tasca en condicions i en el temps real programat.

21. Legislar bonificacions socials i fiscals a favor de les entitats sense ànim de lucre i de les que les patrocini.

22. Facilitar espais en els mitjans de comunicació, incloses les noves tecnologies, i donar suport, si escau, als mitjans de comunicació propis de les entitats.

23. Facilitar la formació dels membres de les associacions.

24. Aportar els mitjans per crear un fòrum a Internet i un portal d'associacions que contengui informació de les entitats i serveixi de nexa d'unió amb les institucions.

25. Facilitar la utilització dels espais públics de forma lliure, democràtica, gratuïta i no condicionada a raons ideològiques ni de clientelisme polític.

26. Legislar el dret a hores de permís laboral per a hores cíviques.

27. Incloure a la normativa que el voluntariat de Protecció Civil, Creu Roja, etc. **en casos d'emergència, pugui deixar, sense cap perjudici, el lloc de feina** per atendre les necessitats col·lectives generades en aquests casos.

28. Promoure serveis gratuïts d'assessorament tècnic a les entitats.

29. Elaborar un directori d'associacions.

30. Crear un observatori permanent de l'associacionisme.

C.12. IMMIGRACIÓ

A) OBSERVACIONS

IMMIGRACIÓ I MERCAT DE TREBALL

Fins als anys seixanta del segle XX les Balears es caracteritzaven per ser emissores d'emigració. És cert que abans i durant aquest període ja s'havien produït entrades migratòries puntuals en obres públiques i, en molta menor mesura, en relació amb collites estacionals a l'agricultura, però només arran de l'inici del turisme de masses la tendència resta completament invertida.

Les dècades subsegüents ens presenten un mercat de treball nou, centrat en l'hoteleria i la restauració, que absorbeix fonamentalment mà d'obra peninsular. Els illencs s'hi incorporen més tardanament: primer a temps parcial, més o manco compatibilitzat amb altres ocupacions tradicionals (a l'agricultura; en menor mesura a la indústria o la construcció); després s'hi insereixen plenament, tot i que no en els llocs més desqualificats i precaris. El cas és que els segments del mercat de treball dominants es conformen de tres característiques que transcendeixen el fet laboral: qualificació mitjana tendint cap a la baixa; temporalitat i estacionalitat, i provinença majoritària de processos de socialització i enculturació andalusos, castellans, murcians i extremenys. La figura del fix discontinu resta, doncs, construïda d'aquesta manera. Els viatges d'anada i tornada articulats amb l'estacionalitat productiva deixen pas a l'assentament a les Illes.

Des de la segona meitat dels vuitanta fins a l'actualitat s'inicia un nou procés migratori amb característiques força diferents respecte al precedent. Prèviament l'entrada laboral d'estrangers havia estat una constant; però, comparativament, només constituïa un degoteig, fonamentalment de ciutadans europeus i dins llocs de treball i segments molt específics, sense cap mena de competència amb els nadius i els peninsulars: guies, traductors, intèrprets, *checking*. El fet de l'estrangeria, a més a més, redueix notablement els drets laborals d'aquestes persones, si més no pel que fa a la pràctica; per consegüent, els treballs que desenvolupen no són tampoc remunerativament i, sobretot, contractualment atractius per als nacionals.

La immigració externa a la UE havia estat gairebé anecdòtica fins als vuitanta. Durant aquesta dècada comença a accedir a espais laborals "buits" en el procés de desaparició: l'agricultura i alguns espais de la construcció privada acumulen els seus membres juntament amb el servei domèstic. El 1985 s'aprova la primera Ley Orgánica Reguladora de los Derechos y Libertades de los Extranjeros en España, que unifica legislacions i reglaments abans dispersos. La línia de regulació de les entrades, les estades i, sobretot, els àmbits laborals susceptibles de ser ocupats pels extracomunitaris s'ha engegat. El 1992 el Tractat de Shengen acosta els comunitaris als nadius: laboralment no hi ha diferències. Els extracomunitaris resten fora. El Tractat d'Amsterdam determina el principi de la competència de la

UE en matèria d'estrangeria; la Cimera de Tempere, el 2000, no emet (contràriament a allò que ha dit el Govern central com a justificació de determinades restriccions de drets laborals, de reunió i associació, etc. per als extracomunitaris) directives, però marca consells. A Espanya la llei de 1985, reformada parcialment amb el Decret de 1996, és substituïda per la Llei 4/2000, que pretén millorar les condicions residencials, laborals, de drets a percepcions i a serveis i d'accés a drets directament polítics corresponents a aquest col·lectiu. Però és una llei "no nada" que acaba per ser, a la vegada, substituïda per la 8/2000, actualment vigent.

Una de les característiques més remarcables del nou marc legal és la determinació de la denominada política de contingents com a marc únic d'accés de la immigració laboral al territori de la UE. Això implica un mercat de treball exclusiu per a immigrants, car l'oferta de treball que comportarà la possibilitat migratòria només pot ser realitzada per a ocupacions que no tinguin demanda ni de nacionals ni de ciutadans de la UE. L'informe preceptiu dels diversos organismes que vénen a substituir el vell INEM així ho estableix.

Mentrestant, les bosses d'irregularitat de partida (entrada no regular al país) o sobrevinguda (pèrdua de les condicions regulars d'estada al país) han crescut. El 1991, el 1996 i el 2001 s'estableixen períodes de regularització extraordinària. En realitat, sovint fan aflorar part d'aquestes bosses i quasi mai no arriben a resoldre el problema dels irregulars. Pel que fa al mercat de treball específic, engreixen els problemes de l'economia informal, de la submergida i de la sobreexplotació. És difícil poder-los quantificar; tampoc no és gens fàcil fer-ho amb els regulars. En el cas de les Illes, les xifres arriben tard i no són coincidents. Ara com ara es podria parlar d'uns 25.000 immigrants extracomunitaris; això pel que fa a l'estada i la residència. Pel que fa als que tenen dret al treball i als que efectivament treballen, les dades són velles i igualment contradictòries. Fins i tot quan parlem d'altres a la SS (per tant, de persones i no pas de contractes o llocs de treball) ens trobam amb una certa confusió.

Tot i els entrebancs legals, de les actuacions administratives lentes o incorrectes, de la segmentació laboral i d'alguns problemes de relacions socials, no es pot posar en dubte que la majoria dels immigrants que han accedit a un projecte de vida temporalment establert a les nostres illes el poden dur endavant. Ja fa més de deu anys que el reagrupament familiar és un fet; i, contemporàniament, la inserció escolar es realitza amb una certa normalitat no exempta d'algunes contradiccions. Això no obstant, el panorama laboral pot presentar alguns núvols obscurs, fonamentalment si ens plantejam què passarà en desinflar-se la construcció pública i privada i reduir-se la demanda sectorial, i quan part dels actuals ocupats a la construcció mirin cap a l'hoteleria i no hi trobin llocs de treball o aquests presentin perfils laborals i salarials força més precaris que quan els havien deixat. Un cop més el problema no és resultat de la immigració, sinó d'una legislació segmentadora i d'un model empresarial centrat en alguns subsectors, en la reducció de costos i en la desqualificació.

Finalment, algunes intervencions força encertades dins àmbits extralaborals, però amb efectes pràctics sobre la població immigrada laboral, han estat iniciades per l'Administració autònoma, molt particularment centrada en les actuacions de l'IBAS, la Conselleria de Benestar Social, la Direcció General d'Habitatge i la Conselleria de Treball. El Fòrum per a la Immigració, el Programa d'integració dels immigrants i alguns acords sobre habitatge podrien anar per bon camí. Encara és prest per veure'n els efectes.

Hi ha un canvi important en el mercat de treball que es caracteritza per dues causes aparentment paradoxals: per un costat, es generen nous espais en segments i sectors, que, segons la divisió internacional del treball, alguns dels acords d'incorporació d'Espanya a la UE o la competitivitat intrasectorial mateixa, haurien d'haver desaparegut. El treball de jornaler a l'agricultura i el servei domèstic intern, de fet, no existirien si no fos per la immigració. Però també hi ha una altra causa que neix dels sectors i llocs que han estat momentàniament abandonats pels treballadors interns. Un exemple clar d'això és la construcció i l'hoteleria i la restauració en relació mútua. El boom de la construcció (pla Mirall i altres) ha permès gairebé la plena ocupació al sector, l'entrada de colles ja constituïdes provinents d'altres espais peninsulars (fonamentalment Galícia) i d'uropees (colles de treballs especialitzats alemanyes i angleses), la incorporació de treballadors provinents dels sectors més directament turístics i atrets per millors salaris i condicions de treball i, finalment, l'entrada als llocs de més baixa qualificació d'immigrants extracomunitaris. Aquesta mà d'obra ha sortit tant de l'agricultura illenca com del servei domèstic, o ha vingut expressament d'altres regions espanyoles o dels països d'emissió. Però el buit deixat a la restauració i a l'hoteleria ha estat cobert per immigrants extracomunitaris. Si no hi ha una vigilància estreta pot passar, sobretot en petites cadenes i locals de petita escala, que les condicions salarials i laborals es vegin fortament minvades. Tenim notícies de l'entrada, sobretot als espais "més ocults" (cuines, escuraplats, etc.), d'immigrants sense cap mena de defensa jurídica i laboral, i per tant en situació irregular. La ruptura de la unitat salarial per categories i ocupacions, a més de la lògica reducció en la capacitat negociadora i de la discriminació òbvia que significa, pot induir, un cop més, el procés de culpabilització cap a baix (responsabilitzar les víctimes) i la consegüent ruptura social.

A més a més de l'increment de la productivitat relativa per reducció de costos i la major capacitat de control sobre el treballador que tot això comporta, tenim altres factors lligats als estatuts socials derivats de l'estrangeria que van en la mateixa direcció. Les renovacions dels permisos estan lligades a la continuïtat laboral i el manteniment de les ofertes de treball: no és gens difícil entendre els nombrosos casos d'utilització d'aquest fet com a pressió extralaboral sobre el rendiment laboral. Els reagrupaments familiars, també, exigeixen unes entrades econòmiques que no sempre poden ser justificades mitjançant la corresponent nòmina. L'existència de cert grau d'inflació de la quantitat nominal per poder accedir a aquest dret tampoc no és infreqüent, i genera certs deutes morals la devolució dels quals pot ser imaginada. Aquestes situacions, a més a més, afavoreixen la conformació de grups i activitats intermediàries articulades entorn a

ciutadans i també a compatriotes dels mateixos immigrants. És allò que vulgarment es denominen màfies, però que per regla general són situacions puntuals, de vegades estructurals, molt més senzilles i quotidianes. No és gens estrany comprovar com una actitud objectivament irregular és contemplada pel responsable com una ajuda efectiva a persones en situació de risc.

Aquestes situacions laborals descrites podrien implicar una reducció generalitzada dels nivells de qualificació, contractuals, de condicions de treball als mercats de treball illencs. Sigui des de la perspectiva dels treballadors (immigrants i nadius) sigui des de la de la competitivitat empresarial, aquesta tendència només produiria minves importants en les possibilitats econòmiques i en les articulacions socials. La idea del benefici segur a curt termini, com saben els economistes, suposa una pèrdua de capacitat de competència i d'ocupació de quotes de mercat a mitjan termini.

Hi ha una idea molt escampada sobre la necessitat d'establir uns límits a la immigració. Ningú no pot dubtar que l'entrada massiva de persones que no puguin assegurar-se els mitjans de subsistència produeix greus problemes de seguretat, socials, de "càrrega cultural", com diuen alguns. Com quasi sempre, però, es tracta més d'un problema d'imatge i d'aplicació d'estereotips que no pas de realitats. Primer, fins i tot la política de contingents, amb les seves fortes limitacions, la discriminació (en el sentit ple del mot) per països d'emissió, llocs d'acolliment i tipologies laborals, es mostra insuficient per cobrir les places. És a dir, si miram només la demanda laboral (per tant, des de la perspectiva empresarial), que és justament la que articula la llei vigent, no arriben tants immigrants com es reclamen; i, a més a més, la burocràcia és incapaç d'adaptar-se als ritmes exigits per la producció. És una crítica que recorre tot l'Estat, des de Múrcia a Huelva, des de Lleida a Mallorca: el sistema legal no s'adapta als ritmes de l'economia real. Segon, la immigració no es trasllada mai sense xarxes prèvies i la seguretat, dins l'economia formal o la informal, dins l'oberta o la submergida, d'un treball que justifiqui el fet migratori.

Els problemes de discriminació, de racisme encobert o fort, la negativitat atribuïda a l'altre, la generació de valors culturals de culpabilització i d'inacceptació d'altres propostes culturals, incrementats des de l'11 de setembre i ben conduïts des de determinats interessos, no poden ser atribuïts només als problemes educatius de la societat civil. La contradicció que a Occident, bressol de l'individu social i de la ciutadania, s'estigui construint legalment un doble estatut, el de ciutadà europeu i el d'estranger immigrant, amb diferències importants de drets socials i laborals i gairebé cap de polític (començant pel sufragi), no hi és al marge. La conveniència de tenir una mà d'obra més manejable, controlable i amb menor capacitat d'oposició i reivindicació tampoc no s'allunya de les darreres onades de desregularització generalitzada del mercat de treball, la introducció de la mobilitat individualitzada o la tendència a l'eliminació de suports a l'aturat sota l'espècie ideològica que no promouen la recerca de lloc de feina (per tant, que per definició l'aturat ho és per voluntat).

L'increment d'alguns indicadors lligats a la inseguretat en el treball poden ser explicats per aquestes mateixes causes, juntament amb el coneixement menor dels mecanismes de protecció que tenen els extracomunitaris. Si introduïem la variable país d'origen a l'anàlisi dels accidents laborals, veuríem el seu increment esclaridor dels percentatges en el total.

B) SUGGERIMENTS

El fet que la competència en matèria migratòria sigui exclusiva de l'Estat, fins i tot que aquest se'ns presenti obligat pels acords internacionals (i no és tan així, com dèiem al principi) a aplicar majors restriccions, no implica que l'Administració autonòmica i local no puguin fer-hi res. En matèria d'inspecció de treball, per exemple, sens dubte s'han fet alguns progressos; però cal insistir-hi més, fins i tot amb els problemes que això podria produir en relació amb la sanció o el tancament provisional, per exemple, d'algunes obres de la construcció. L'Observatori del Mercat de Treball també comença a aportar dades força interessants al respecte. Tal vegada sigui la Conselleria de Benestar Social, en principi la més incisiva en les seves intervencions, aquella que ha aportat més instruments d'intervenció. El Pla per a la integració cal que sigui desenvolupat i, sobretot, que impliqui altres conselleries de manera més explícita. La formació ocupacional i contínua, de vegades dificultada per les estrictes normatives excloents del FSE, també hauria d'insistir a dotar els immigrants d'eines laborals més bones que els permetessin, si més no potencialment, defugir els segments més desqualificats del mercat. Els fòrums per a la immigració, tant el del Govern com els dels consells insulars, s'han de dotar de pressuposts, econòmics i de planificació, intervenir més en la realitat sociolaboral i evitar la dispersió constant en els discursos de bona voluntat. Els programes de suport a l'aconseguitment d'habitatges, provisionalment acordats amb ONG o empreses particulars, haurien de tendir a la normalització i aplicar-s'hi fins i tot el Codi penal quan la negativa al lloguer es basa explícitament en factors racistes i xenòfobs: no és gens estrany sentir l'acusació d'amuntegament, de males condicions d'habitabilitat de locals que han estat llogats —sota corda, per cert— com a única possibilitat d'habitatge a determinats col·lectius i a preus abusius.

Finalment no s'ha d'oblidar la importància que la informació i l'educació tenen per evitar les actituds i els comportaments discriminatoris, també en l'àmbit laboral. D'una i altra banda, cap als nadius i cap als immigrants. La idea de les OFIM (oficines d'immigració) pot ser interessant, sempre que s'especialitzin, tractin els temes específics de l'estrangeria, de les possibles discriminacions administratives i laborals, però tendeixin a la normalització dels col·lectius migrants un cop l'especificitat (la submissió a la Llei d'estrangeria) estigui controlada.

3. ANNEX LEGISLATIU

A.1. SECTOR PRIMARI

Les normes més rellevants de 2001 i 2002 que regulen aquest sector són, a banda de les múltiples ordres de concessió d'ajudes i subvencions:

— Decret 57/2001, de 6 d'abril, pel qual es modifica el decret 116/2000, de 21 de juliol, d'autorització a l'empresa SEMILLA, SA per participar en la constitució de CARN ILLA, SA (BOIB núm. 48, de 21 d'abril).

— Decret 85/2001, de 22 de juny, pel qual es prorroga durant l'any 2001 el règim d'ajudes establert pel Decret 90/2000, de 23 de juny, destinat a compensar els titulars d'explotacions de bestiar boví lleter per pèrdues a causa de la sequera (BOIB núm. 78, de 30 de juny).

— Decret 124/2001, de 26 d'octubre, d'autorització a l'empresa pública SEMILLA, SA per participar en la constitució d'una societat agrària de transformació per a la comercialització de llet i els seus derivats (BOIB núm. 132, de 3 de novembre).

— Decret 131/2001, de 30 de novembre, de creació de l'Institut de Qualitat Agroalimentària de les Illes Balears (BOIB núm. 147, de 8 de desembre).

— Decret 32/2002, de 8 de març, de creació de l'Institut de Recerca i Formació Agrària i Pesquera de les Illes Balears (IRFAP) (BOIB, núm. 33, de 16 de març).

— Decret 11/2002, de 25 de gener, d'autorització al conseller d'Agricultura i Pesca per a l'aprovació de normativa en determinades matèries vitivinícoles (BOIB núm. 15, de 2 de febrer).

— Decret 10/2002, de 25 de gener, pel qual es modifica el Decret 192/1999, de 27 d'agost, que aprova el Reglament de la denominació d'origen Pla i Llevant (BOIB núm. 15, de 2 de febrer).

— Llei 4/2002, de 4 de juny, de taxes per inspeccions i controls sanitaris dels productes pesquers destinats al consum humà (BOIB núm. 71, de 13 de juny).

A.2. INDÚSTRIA

Durant l'any 2001 s'ha modificat el Decret 29/1997, que estableix el marc normatiu de les ajudes per als sectors comercial, industrial i de serveis, a través del Decret 17/2001, de 2 de febrer (BOIB núm. 18, de 10 de febrer), i s'ha aprovat, mitjançant el Decret 58/2001, de 6 d'abril (BOIB núm. 49, de 24 d'abril), el Pla director sectorial energètic de les Illes Balears.

El 21 de maig de 2002 el CES va emetre un dictamen sobre el projecte de decret pel qual es crea la unitat d'informació i tràmit i s'implanta la liberalització industrial en l'àmbit de les Illes Balears.

L'empresa pública Institut Balear de Desenvolupament Industrial constituïda el 1997 mitjançant el Decret 110/1997, d'1 d'agost (BOIB núm. 103, de 16 d'agost), passa a denominar-se Institut d'Innovació Empresarial de les Illes Balears en virtut del Decret 143/2000, de 20 d'octubre (BOIB núm. 132, de 28 d'octubre).

A.3. CONSTRUCCIÓ

Vegeu: C.4. HABITATGE.

A.4. TURISME

Entre les normes dictades sobre la matèria durant el 2001, cal destacar:

— Decret 145/2001, de 21 de desembre, de designació de l'organisme competent previst en el Reglament 761/2001, del Parlament Europeu i del Consell, de 19 de març, relatiu al sistema de gestió i auditories mediambientals a l'àmbit de les Illes Balears, i creació del Registre Balear de Centres Turístics i no Turístics Adherits al Sistema Comunitari de Gestió i Auditories Mediambientals (BOIB núm. 511 ext., de 31 de desembre).

— Decret 147/2001, de 21 de desembre, de creació i regulació del Consell Assessor de Turisme de les Illes Balears (BOIB núm. 511 ext., de 31 de desembre), modificat pel Decret 57/2002, de 12 d'abril (BOIB núm. 48, de 20 d'abril).

Cal esmentar, a més, que la disposició addicional quarta de la Llei 10/1987, de pressuposts generals de la comunitat autònoma per a 1988, fonamenta la creació de l'Institut Balear del Turisme, avui regulat pel Decret 13/2002, d'1 de febrer (BOIB núm. 16, de 5 de febrer), sota la denominació d'Entitat del Turisme de les Illes Balears (ENTURIB).

A.5. COMERÇ

L'any 2001 s'ha aprovat la Llei 11/2001, de 15 de juny, d'ordenació de l'activitat comercial de les Illes Balears (BOIB núm. 77, de 28 de juny). El Tribunal Constitucional, per provisió de 16 d'octubre de 2001 (BOIB núm. 137, de 15 de novembre), va admetre a tràmit el recurs d'inconstitucionalitat, promogut pel president del Govern, contra els articles 4.2; 14.1; 18; 20; 21.1.b); 22.1, incís final; 27 a); 28; 35.2, i 54.1 de la Llei. La invocació de l'article 161.2 de la Constitució va produir la suspensió automàtica dels preceptes impugnats, aixecada posteriorment per interlocutòria de 18 de febrer de 2002, excepte pel que fa als articles 27.a), 28 i 35.2, la suspensió dels quals es manté fins al pronunciament del Tribunal.

En matèria d'ajudes, el Decret 17/2001, de 2 de febrer, modifica l'apartat b) de l'article 4 del Decret 29/1997, que estableix el marc normatiu de les ajudes per als sectors comercial, industrial i de serveis de les Illes Balears (BOIB núm. 18, de 10 de febrer). El CES va ser consultat sobre el projecte d'aquest Decret i en va emetre un dictamen el 21 de desembre de 2001.

Pel que fa a l'activitat de les oficines de farmàcia, el Decret 64/2001, de 27 d'abril (BOIB núm. 55, de 8 de maig), estableix els requisits tècnics sanitaris que han de reunir les oficines de farmàcia, i mitjançant el Decret 65/2001, de 27 d'abril (BOIB núm. 55, de 8 de maig), s'aprova el procediment d'autorització de trasllats, transmissions, obres de modificació i amidament de distàncies d'oficines de farmàcia a les Illes Balears.

Altres normes importants en matèria de comerç dictades en el 2001 són:

— Decret 39/2001, de 16 de març, pel qual es fixen les dates de realització de les dues temporades anuals de venda en rebaixes a l'àmbit de la comunitat autònoma de les Illes Balears (BOIB núm. 36, de 24 març).

— Decret 89/2001, de 29 de juny, en virtut del qual es modifica l'article 3 del Decret 173/1996, de 14 de setembre, pel qual es modifica la composició de la Comissió de Preus de les Illes Balears i se'n regula el funcionament (BOIB núm. 82, de 10 de juliol).

— Decret 140/2001, de 14 de desembre, pel qual es regula l'adscripció, composició i règim de funcionament del Consell Assessor del Comerç. El CES va emetre, el 7 de desembre de 2001, un dictamen sobre aquesta norma.

En el 2002 s'ha dictat el Decret 66/2002, de 10 de maig, pel qual es determina la composició de la Comissió de Preus de les Illes Balears i se'n regula el funcionament (BOIB núm. 59, de 16 de maig), i el Decret 77/2002, de 24 de maig, pel qual es crea i s'estableixen la composició, les funcions i el règim d'actuació de la Comissió Interdepartamental d'Activitats Comercials Lligades a Excursions (BOIB núm. 66, d'1 de juny).

A.6. TRANSPORT

De la producció normativa del 2001 i del 2002 sobre aquesta matèria destaquen:

— Llei 1/2001, de 5 de març, de cessió gratuïta a l'Ajuntament d'Alcúdia d'uns trams de les carreteres C-712, C-713 i PM-225 al seu pas pel nucli urbà (BOIB núm. 30, de 10 de març).

— Llei 5/2001 de 29 de març, de cessió gratuïta a l'Ajuntament de Palma del tram de l'enllaç de Cala Major-Illetes a la PM-1 i la C-719, carrer de Calvià, Cas Català, TM Palma (BOIB núm. 41, de 5 d'abril).

— Decret 5/2001, de 19 de gener, pel qual es crea un servei de guàrdia per a emergències en el Departament de Carreteres de la Conselleria d'Obres Públiques, Habitatge i Transports del Govern de les Illes Balears (BOIB núm. 12, de 27 de gener).

— Decret 59/2001, de 20 d'abril, pel qual s'aprova definitivament la modificació puntual del Pla director sectorial de carreteres de les Illes Balears (BOIB núm. 52, d'1 de maig).

— Decret 82/2001, de 15 de juny, pel qual es crea la societat anònima Serveis d'Informació Territorial de les Illes Balears (BOIB núm. 76, de 26 de juny).

— Decret 83/2001, de 15 de juny, mitjançant el qual es modifica el Decret 5/2001, de 19 de gener, pel qual es crea un servei de guàrdia per a emergències en el Departament de Carreteres de la Conselleria d'Obres Públiques, Habitatge i Transports del Govern de les Illes Balears (BOIB núm. 76, de 26 de juny).

— Decret 44/2002, de 22 de març, de constitució de la societat anònima Infraestructures i Obres Portuàries, SA (BOIB núm. 39, de 30 de març).

Vegeu, a més, l'apartat A.4. pel que fa a l'atribució de competències als consells insulars en matèria de carreteres.

A.7. ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES: FINANÇAMENT AUTONÒMIC I BALANÇA FISCAL

L'any 2001 s'han aprovat les lleis següents:

— Llei 6/2001, d'11 d'abril, de patrimoni de la comunitat autònoma de les Illes Balears (BOIB núm. 49, de 24 d'abril).

— Llei 2/2001, de 7 de març, d'atribució de competències als consells insulars en matèria d'ordenació del territori (BOIB núm. 32, de 15 de març).

— Llei 14/2001, de 29 d'octubre, d'atribució de competències als consells insulars en matèria de serveis socials i seguretat social (BOIB núm. 135, de 10 de novembre).

— Llei 16/2001, d'atribució de competències als consells insulars en matèria de carreteres i camins (BOIB núm. 153, de 22 de desembre).

— Llei 7/2001, de 23 d'abril, de l'impost sobre les estades turístiques d'allotjament, destinat a la dotació dels fons per a la millora de l'activitat turística i la preservació del medi ambient (BOIB núm. 52, d'1 de maig).

— Llei 2/2002, de 3 d'abril, de sistema de finançament definitiu dels consells insulars (BOIB núm. 47, de 18 d'abril).

En matèria pressupostària, s'han aprovat les lleis 19/2001, de 21 de desembre, de pressuposts generals de la comunitat autònoma per al 2002, i 20/2001, de 21 de desembre, de mesures tributàries, administratives i de funció pública (ambdues publicades en el BOIB núm. 156 ext., de 31 de desembre).

La Llei 20/2001 aporta les novetats següents:

1. Estableix deduccions sobre la quota íntegra autonòmica de l'IRPF per despeses d'adquisició de llibres de text.
2. Estableix una deducció personal de 36 euros, aplicable a la quota íntegra autonòmica de l'IRPF respecte de cada subjecte passiu resident en el territori de les Illes Balears.
3. Modifica la disposició addicional tretzena de la llei 6/1999, de directrius d'ordenació territorial.
4. Regula els tipus de gravamen i les quotes fixes de la taxa fiscal sobre els jocs de sort, envit o atzar i apostes.
5. Modifica la Llei 1/1998, sobre règim específic de taxes de la comunitat autònoma.
6. Crea les taxes següents:
  - a) Taxa per inscripcions en el Registre de Col·legis Professionals.
  - b) Taxa per la prestació de serveis de fotocòpies, còpies i certificats a la Conselleria de Medi Ambient.
  - c) Taxa per la prestació de determinats serveis relacionats amb el Laboratori de l'Aigua de la Direcció General de Recursos Hídrics de la Conselleria de Medi Ambient.
  - d) Taxa per reportatges publicitaris dins espais naturals protegits i finques de titularitat pública.
  - e) Taxa per sol·licitud de la realització d'assaigs clínics amb medicaments.
7. Modifica determinats aspectes de les taxes següents:
  - a) Taxa per la prestació de serveis d'acarament de documents i expedició de títols realitzats per l'Institut Balear de Seguretat Pública.
  - b) Taxa per la prestació de serveis derivats de l'activitat docent realitzada pels conservatoris professionals de música i dansa de les Illes Balears.

- c) Taxa per la prestació de serveis docents de les escoles oficials d'idiomes
- d) Taxa per la prestació de serveis docents a l'Escola Superior de Disseny i de Conservació i Restauració de Béns Culturals.
- e) Taxa d'avaluació d'impacte ambiental.
- f) Taxa per autorització d'abocaments d'aigua.

8. Modifica els art. 26, 60.3, 74, 86 a) i c), 89, 90, 96.1, 97, 101 i la denominació del capítol II del títol IV de la Llei 1/1986, de finances de la comunitat autònoma.

9. Modifica determinats aspectes de la Llei 2/1989, de 22 de febrer, de la funció pública de la comunitat autònoma.

D'altra banda, el CES va emetre dictamen sobre el Projecte de decret pel qual es desplega la Llei 7/2001, de 23 d'abril, de l'impost sobre les estades a empreses turístiques d'allotjament, destinat a la dotació del fons per a la millora de l'activitat turística i la preservació del medi ambient, convertit finalment en el Decret 26/2002, de 22 de febrer, publicat en el BOIB núm. 25, de 26 de febrer.

B.1. MERCAT DE TREBALL

Les normes autonòmiques més importants sobre la matèria dictades el 2001 són:

— Decret 30/2001, de 23 de febrer, de constitució i règim jurídic del Servei d'Ocupació de les Illes Balears (BOIB núm. 28, de 6 de març), creat per la Llei 7/2000, de 15 de juny (BOIB núm. 80, de 29 de juny).

— Decret 38/2001, de 9 de març, de creació de l'Institut de Salut Laboral de les Illes Balears (BOIB núm. 33, de 17 de març).

— Decret 44/2001, de 23 de març, pel qual s'aprova la creació del Servei de Prevenció de Riscs Laborals per al personal al servei de l'Administració de les Illes Balears (BOIB núm. 40, de 3 d'abril).

— Decret 48/2001, de 30 de març, pel qual s'estableix l'obligació de registre i dipòsit de les actes de designació de delegats de prevenció i de constitució dels comitès de Seguretat i Salut (BOIB núm. 43, de 10 d'abril).

— Decret 103/2001, de 13 de juliol, pel qual es configura el Consell de Salut Laboral de les Illes Balears (BOIB núm. 88, de 24 de juliol de 2001).

— Decret 105/2001, de 20 de juliol, pel qual s'aprova la modificació de l'article 9 del Decret 44/2001, de 23 de març, pel qual es crea el Servei de Prevenció de Riscs Laborals per al personal al servei de l'Administració de les Illes Balears (BOIB núm. 91, de 31 de juliol).

— Decret 136/2001, de 14 de desembre, d'assumpció i distribució de les competències transferides en matèria de gestió del treball i la formació (BOIB núm. 155, de 27 de desembre).

— Ordre del conseller de Treball i Formació de dia 4 de març de 2002 per la qual s'aprova i es publica el Reglament intern de funcionament dels òrgans del Servei d'Ocupació de les Illes Balears (BOIB núm. 35, de 21 de març).

B.2. ECONOMIA SOCIAL

Vegeu: B.1. MERCAT DE TREBALL.

C.1. DEMOGRAFIA, DONA, LLAR I EXCLUSIÓ SOCIAL

Destaquen en aquest aspecte les normes següents:

— Decret 109/2001, de 3 d'agost, pel qual es regulen l'organització i el funcionament de l'Institut Balear de la Dona (BOIB núm. 96, d'11 d'agost), creat per la Llei 5/2000, de 20 d'abril (BOIB núm. 54, de 29 d'abril).

— Decret 53/2001, de 30 de març, pel qual es crea i regula el Consell de Persones amb Discapacitat de les Illes Balears (BOIB núm. 44, de 12 d'abril).

C.2. SALUT I SISTEMA SANITARI

El Govern ha iniciat la tramitació de l'Avantprojecte de llei de salut, que té per objectiu l'ordenació del sistema sanitari de les Illes Balears, com també el reconeixement i protecció dels drets dels usuaris d'aquest sistema. El projecte preveu la derogació de la Llei 4/1992, de creació del Servei Balear de la Salut, per substituir-lo per l'ens Servei de Salut de les Illes Balears, regulat en el projecte. El CES ha emès dictamen sobre aquest Avantprojecte de la llei de salut en data 6 de juny de 2002.

Altres normes rellevants en la matèria elaborades el 2001 i el 2002 són:

— Decret 31/2001, de 23 de febrer, pel qual es modifica l'ordenació sanitària territorial de les Illes Balears (BOIB núm. 28, de 6 de març).

— Decret 37/2001, de 2 de març, de creació del Fòrum de la Salut Mental de les Illes Balears. (BOIB núm. 33, de 17 de març).

— Decret 63/2001, de 27 d'abril, pel qual es crea el Fòrum de la Sida de les Illes Balears (BOIB núm. 55, de 8 de maig).

— Decret 29/2002, de 22 de febrer, d'estructura orgànica del Servei Balear de la Salut (BOIB núm. 27, de 2 de març).

— Decret 14/2002, d'1 de febrer, d'ordenació de les competències en matèria de sanitat i serveis de salut (BOIB núm. 17, de 7 de març), a conseqüència del Reial decret 1478/2001, de 27 de desembre, “sobre traspaso a la Comunidad Autónoma de las Illes Balears de las funciones y servicios del Instituto Nacional de la Salud”, que dóna virtualitat pràctica a l'acord de 26 de desembre de 2001 de la Comissió Mixta de Transferències en relació amb el traspàs de funcions i serveis a la comunitat autònoma de les Illes Balears de l'Institut Nacional de la Salut (INSALUD).

— Ordre del conseller de Presidència de 8 de març de 2002, dictada a proposta de la consellera de Sanitat i Consum i de la consellera de Benestar Social, mitjançant la qual es crea la Comissió Sociosanitària de les Illes Balears (BOIB núm. 35, de 21 de març).

C.3. EDUCACIÓ

Entre les normes dictades en la matèria destaquen:

— Decret 33/2001, de 23 de febrer, pel qual s'estableix l'ordenació general dels ensenyaments de formació professional específica a les Illes Balears (BOIB núm. 28, de 6 de març).

— Decret 36/2001, de 9 de març, pel qual es regula la inspecció educativa en l'àmbit de l'ensenyament no universitari (BOIB núm. 33, de 17 de març).

— Decret 54/2001, de 6 d'abril, pel qual s'estableix el règim d'admissió d'alumnes en els centres docents sostinguts amb fons públics (BOIB núm. 44, de 12 d'abril).

— Decret 66/2001, de 4 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació infantil a les Illes Balears (BOIB núm. 57, de 12 de maig).

— Decret 67/2001, de 4 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària a les Illes Balears (BOIB núm. 57, de 12 de maig).

— Decret 68/2001, de 18 de maig, pel qual es regula l'estructura i l'organització de la formació permanent del professorat de la comunitat autònoma de les Illes Balears (BOIB núm. 63, de 26 de maig).

— Decret 84/2001, de 15 de juny, mitjançant el qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament del Consell Social de la Universitat de les Illes Balears (BOIB núm. 76, de 26 de juny).

— Decret 104/2001, de 20 de juliol, de creació de l'Institut de Qualificacions Professionals de les Illes Balears (BOIB núm. 91, de 31 de juliol).

— Decret legislatiu 112/2001, de 7 de setembre, pel qual s'aprova la Llei de consells escolars de les Illes Balears (BOIB núm. 112, de 18 de setembre). Decret

129/2001, de 16 de novembre, de modificació del Decret 203/1999, de 17 de setembre, de creació de l'Escola Politècnica Superior de la Universitat de les Illes Balears. (BOIB núm. 141, de 24 de novembre).

— Decret 43/2002, de 22 de març, pel qual s'autoritza a la Universitat de les Illes Balears la implantació i la posada en funcionament dels ensenyaments conduents a l'obtenció del títol oficial de Mestre Especialista en Educació Especial (BOIB núm. 39, de 30 de març).

— Decret 41/2002, de 22 de març, pel qual s'autoritza a la Universitat de les Illes Balears la implantació i la posada en funcionament dels ensenyaments conduents a l'obtenció del títol oficial d'Enginyeria Tècnica Agrícola, especialitat en Hortofructicultura i Jardineria (BOIB núm. 39, de 30 de març).

— Decret 42/2002, de 22 de març, pel qual s'autoritza a la Universitat de les Illes Balears la implantació i la posada en funcionament dels ensenyaments conduents a l'obtenció del títol oficial d'Arquitectura Tècnica (BOIB núm. 39, de 30 de març).

— Decret 63/2002, de 26 d'abril, d'establiment dels mòduls econòmics dels concerts educatius per a l'any 2002 (BOIB núm. 54, de 4 de maig).

— Decret 72/2002, de 17 de maig, pel qual s'aprova la creació de l'Institut Universitari d'Investigacions en Ciències de la Salut de la Universitat de les Illes Balears (BOIB núm. 63, de 25 de maig).

El CES ha elaborat, a més, dos dictàmens en relació amb dos projectes de decret sobre l'establiment dels currículums de cicle formatiu corresponents al títol de tècnic superior en Animació Turística i al títol de tècnic mitjà en Gestió Administrativa.

C.4. HABITATGE

Quant a la producció normativa de 2001 destaquen:

— Decret 11/2001, de 26 de gener, pel qual es modifiquen determinats articles del decret 76/2000, de 5 de maig, d'ajudes a la rehabilitació d'habitatges i declaració d'àrees de rehabilitació integrada a les Illes Balears (BOIB núm. 16, de 6 de febrer).

— Decret 35/2001, de 9 de març, pel qual s'estableixen mesures reguladores de l'ús i manteniment dels edificis (BOIB núm. 33, de 17 de març). Decret 126/2001, de 2 de novembre, pel qual es regula el règim de constitució, acreditació i funcionament de les entitats de control de l'edificació en la comunitat autònoma de les Illes Balears (BOIB núm. 136, de 13 de novembre).

Finalment, és necessari esmentar que el CES va emetre, el 8 de febrer de 2002, dictamen sobre el Projecte de decret de regulació i desenvolupament del Pla

autonòmic balear d'ajudes a la promoció i accés a l'habitatge, i, el 6 de juny de 2002, va emetre dictamen sobre el projecte de decret de programació de l'edificació.

C.5. MEDI AMBIENT

El 2001 s'ha aprovat la Llei 17/2001, de 19 de desembre, de protecció ambiental de ses Salines d'Eivissa i Formentera (BOIB núm. 156, de 29 de desembre).

Altres normes importants sobre medi ambient són:

— Decret 13/2001, de 2 de febrer, d'organització i funcionament de la Comissió de Coordinació de Política Territorial (BOIB núm 18, de 10 de febrer).

— Decret 46/2001, de 30 de març, d'aprovació definitiva del Pla director sectorial per a la gestió de residus urbans a Eivissa i Formentera (BOIB núm. 45, de 14 d'abril).

— Decret 61/2001, de 20 d'abril, sobre el procediment i el règim de les autoritzacions temporals per a embarcacions d'esplai no professionals en les instal·lacions portuàries gestionades directament per l'Administració de la comunitat autònoma de les Illes Balears (BOIB núm. 52, d'1 de maig).

— Decret 111/2001, de 31 d'agost, pel qual es declaren les fonts Ufanès monument natural (BOIB núm. 109, d'11 de setembre).

— Decret 127/2001, de 9 de novembre, pel qual es declaren el parc natural de la península de Llevant i les reserves naturals del cap de Ferrutx i del cap des Freu (BOIB núm. 140, de 22 de novembre).

— Decret 145/2001, de 21 de desembre, de designació de l'organisme competent previst en el Reglament 761/2001, del Parlament Europeu i del Consell, de 19 de març, relatiu al sistema de gestió i auditories mediambientals a l'àmbit de les Illes Balears, i creació del Registre Balear de Centres Turístics i no Turístics Adherits al Sistema Comunitari de Gestió i Auditories Mediambientals (BOIB núm. 511 ext., de 31 de desembre).

— Decret 15/2002, d'1 de febrer, de creació del Fòrum d'Educació Ambiental de les Illes Balears (BOIB núm. 17, de 7 de febrer). Decret 24/2002, de 15 de febrer, pel qual es declaren el parc natural de Cala d'Hort, cap de Llentrisca i sa Talaia, i les reserves naturals des Vedrà i es Vedranell i dels illots de Ponent (BOIB núm. 23, de 21 de febrer).

— Decret 39/2002, de 15 de març, pel qual es modifica el Decret 85/1992, de 18 de novembre, de creació del parc natural de Mondragó (BOIB núm. 35, de 21 de març).

— Decret 40/2002, de 15 de març, pel qual es modifica el Decret 4/1988, de 28 de gener, de declaració del parc natural de s'Albufera de Mallorca (BOIB núm. 35, de 21 de març).

— Decret 52/2002, de 5 d'abril, pel qual es modifica el Decret 7/1995, de 26 de gener, de declaració del parc natural de sa Dragonera (BOIB núm. 44, d'11 d'abril).

— Decret 53/2002, de 5 d'abril, pel qual es modifica el Decret 50/1995, de 4 de maig, de declaració del parc natural de s'Albufera des Grau, illa d'en Colom i cap de Favàritx (BOIB núm. 44, d'11 d'abril).

— Decret 58/2002, de 12 d'abril, pel qual es modifiquen el Decret 121/2001, de 19 d'octubre, pel qual es declara s'Albufereta reserva natural. Decret 127/2001, de 9 de novembre, pel qual es declara el parc natural de la península de Llevant i les reserves naturals del cap de Ferrutx i del cap des Freu. Decret 24/2002, de 15 de febrer, pel qual es declara el parc natural de Cala d'Hort, cap de Llentrisca i sa Talaia i les reserves naturals des Vedrà i des Vedranell i dels illots de Ponent (BOIB núm. 48, de 20 d'abril).

— Acord del Consell de Govern de 21 de desembre de 2001, de mesures de promoció de les activitats econòmiques, les infraestructures i el teixit sociolaboral dels territoris situats dins els límits dels parcs i reserves de les Illes Balears (BOIB núm. 11, de 24 de gener).

— Acord del Consell de Govern de 15 de febrer de 2002 sobre l'aprovació definitiva del Pla d'ordenació de recursos naturals de Cala d'Hort, cap de Llentrisca i sa Talaia (BOIB núm. 25, de 26 de febrer).

Vegeu, a més, apartat A.4. pel que fa a l'atribució de competències als consells insulars en matèria d'ordenació del territori.

C.6. CULTURA

En matèria de cultura cal fer esment de les normes següents:

— Llei 1/2002, de 19 de març, de cultura popular i tradicional (BOIB núm. 38, de 28 de març).

— Decret 60/2001, de 20 d'abril, de creació de la Comissió de Valoració del Patrimoni Històric (BOIB núm. 52, d'1 de maig).

— Decret 107/2001, de 3 d'agost, pel qual es crea l'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears i se'n regula el funcionament (BOIB núm. 96, d'11 d'agost).

C.7. SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

En el 2001 s'ha autoritzat a l'empresa pública PARCBIT DESENVOLUPAMENT, SA per participar en la constitució de la societat cooperativa ParcBIT energia i altres serveis SCL, mitjançant el Decret 125/2001, de 26 d'octubre (BOIB núm. 133, de 6 de novembre). S'ha aprovat el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic.

C.8. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

S'ha aprovat la Llei 8/2001, de 27 d'abril, de designació de seu dels jutjats social i penal amb jurisdicció a l'illa de Menorca (BOIB núm. 54, de 5 de maig).

C.9. MARC NORMATIU SOBRE L'ÚS SOCIAL DE LA LLENGUA

Les normes més destacables en aquesta matèria dictades en el 2001 i el 2002 són:

— Decret 25/2001, de 16 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament que regula l'exigència de coneixements de llengua catalana en els procediments selectius d'accés a la funció pública de l'Administració del Govern de les Illes Balears (BOIB núm. 23, de 22 de febrer).

— Decret 26/2001, de 16 de febrer, de modificació del Decret 27/1994, d'11 de març, pel qual s'aprova el Reglament d'ingrés del personal al servei de la comunitat autònoma de les Illes Balears (BOIB núm. 23, de 22 de febrer).

— Decret 115/2001, de 14 de setembre, pel qual es regula l'exigència de coneixement de les llengües oficials al personal docent (BOIB núm. 114, de 22 de setembre).

— Decret 49/2001, de 30 de març, pel qual es constitueix la Comissió Interdepartamental per a l'Any Europeu de les Llengües (BOIB núm. 43, de 10 d'abril). Decret 50/2001, de 30 de març, pel qual s'autoritza a la Universitat de les Illes Balears la implantació dels ensenyaments conduents a l'obtenció del títol de Llicenciat en Filologia Anglesa (BOIB núm. 43, de 10 d'abril).

— Decret 51/2001, de 30 de març, pel qual s'autoritza a la Universitat de les Illes Balears la implantació dels ensenyaments conduents a l'obtenció del títol de Diplomàtic en Fisioteràpia, i el canvi simultani de la denominació de l'Escola Universitària d'Infermeria per Escola Universitària d'Infermeria i Fisioteràpia (BOIB núm. 43, de 10 d'abril).

— Decret 64/2002, de 3 de maig, de creació del Consell Social de la Llengua Catalana (BOIB núm. 56, de 9 de maig).

C.10. SEGURETAT SOCIAL I PROTECCIÓ SOCIAL

S'han elaborat durant el 2001 un seguit de normes sobre aquesta matèria, entre les quals destacam:

— Decret 15/2001, de 2 de febrer, d'atribució de competències a l'Institut Balear d'Afers Socials (BOIB núm. 18, de 10 de febrer).

— Decret 53/2001, de 30 de març, pel qual es crea i regula el Consell de Persones amb Discapacitat de les Illes Balears (BOIB núm. 44, de 12 d'abril).

— Decret 117/2001, de 28 de setembre, pel qual es regula la renda mínima d'inserció (BOIB núm. 120, de 6 d'octubre).

En el 2002 s'ha modificat novament el Decret 65/1998, de 26 de juny, d'organització i funcionament de l'Institut Balear d'Afers Socials, mitjançant el Decret 75/2002, de 17 de maig (BOIB núm. 63, de 25 de maig).

Vegeu, a més, apartat A.4. pel que fa a l'atribució de competències als consells insulars en matèria de serveis socials i seguretat social.

C.11. VOLUNTARIAT I ORGANITZACIONS

No hi ha legislació en el 2001 sobre aquesta matèria.

C.12. IMMIGRACIÓ

Mitjançant el Decret 106/2001, de 27 de juliol (BOIB núm. 93, de 4 d'agost), es modifiquen determinats articles del Decret 237/1999, de 5 de novembre, pel qual es crea el Fòrum de la Immigració de les Illes Balears.

4. COL.LABORADORS

COMISSIÓ DE TREBALL DE LA MEMÒRIA SOCIOECONÒMICA

President: Dr. Sr. Carles Manera Erbina (Grup III. UIB)

Secretari de la Comissió: Sr. Pere Aguiló Crespí

Titulars:

Sr. Antoni Pons Ribes (Grup I. CAEB)

Sr. Joan Serra Mayans (Grup I. PIMEB)

Sr. Ernest Surià Ruiz (Grup II. CCOO)

Sr. Mateu Alorda Pascual (Grup II. UGT)

Sr. Joan Mayol Serra (Grup III. Consell Insular de Mallorca)

Invitats:

Sr. Vicenç Tur i Tur (Grup I. CAEB) President de la Comissió de Treball d'Economia, Desenvolupament Regional i Medi Ambient del CES.

Sr. Josep Navarro Campos (Grup II. CCOO) President de la Comissió de Treball d'Ocupació i Relacions Laborals

Sr. Bartomeu Bennàssar Vicens (Grup III. Govern de les Illes Balears)

REUNIONS

11 de abril: constitució de la Comissió de treball de la Memòria Socioeconòmica

23 de maig: discussió de la proposta de Suggestiments i observacions sobre la situació socioeconòmica i laboral de les Illes Balears

10 de juny: discussió de la proposta de Suggestiments i observacions sobre la situació socioeconòmica i laboral de les Illes Balears.

17 de juny: aprovació de la proposta de Suggestiments i observacions sobre la situació socioeconòmica i laboral de les Illes Balears.

ASSESSORS

Miquel Alenyà, Carles Manera i Pere Mascaró

Reunions: 4 de juny i 7 de juny

COL.LABORADORS

PREÀMBUL

Serveis tècnics del CES

A.1. SECTOR PRIMARI

Antoni Miquel Lucas i Vidal. Conselleria d'Agricultura i Pesca

Juan Dueñas. MERCAPALMA

Antònia Litra Xifre/Consellera CES

Serveis tècnics del CES

A.2. INDÚSTRIA

Antoni Fleixas (Sa Nostra)

Vicenç Tur (CAEB)

Serveis tècnics del CES

A.3. CONSTRUCCIÓ

Antoni Barceló (COAB)

Pere Albertí.

A.4. TURISME

Carmel Bonnín. Institut Balear del Turisme (IBATUR)

Esteban Bardolet. Cambra de Comerç

Vicenç Tur (CAEB)

Serveis tècnics del CES

A.5. COMERÇ

Josep Mallol Vicens. AFEDECO
Serveis tècnics del CES

A.6. TRANSPORTS

Direcció General d'Obres Públiques i Transports. Conselleria d'Obres Públiques,
Habitatge i Transports

Federació de Transports i Comunicacions UGT

Federacions CAEB:

Miquel Soler. Transport de mercaderies.
Guillem Mascaró. Agències de transport.
Felipe Navío. Transport aèri

Serveis tècnics del CES

A.7. ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

Juan Antonio Roselló. Conselleria d'Hisenda i Pressuposts

B.1. MERCAT DE TREBALL

Conselleria de Treball i Formació:

Fernando Galán. Direcció General de Treball i Salut Laboral

Amparo Rocabruna. Direcció General de Formació

Pere Mascaró. Direcció General d'Ocupació (SOIB)

Antònia Puigros i María del Mar Ribas. Observatori de l'Ocupació

Conselleria d'Economia, Comerç i Indústria:

Antoni Monserrat. Direcció General d'Economia

Gabinet tècnic UGT

Serveis tècnics del CES

B.2. ECONOMIA SOCIAL

Pere Albertí

C.1. DEMOGRAFIA, DONA I LLARS I EXCLUSIÓ SOCIAL

Mª Antònia Carbonero (UIB)

C.2. SALUT I SISTEMA SANITARI

Vicenç Thomàs i Joan Llobera. Conselleria de Sanitat i Consum

C.3. EDUCACIÓ

Lluís Ballester Brage i Carme Orte Socias (UIB)

C.4. HABITATGE

Antoni Barceló (COAB)

Pere Albertí

C.5. MEDI AMBIENT

Ivan Murray Mas, Macià Blàzquez Salom, Jaume Mateu Lladó, Josep Rullan Palenzuela, Felip Morell Rullan, Sofia López, Llorenç Mas Parera, Rafel Solivellas.

Personal investigador del CITTIB (Centre d'Investigacions i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears)

C.6. CULTURA

Bernat Riutort (UIB)

C.7. SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

Barbera Terrasa. Direcció General de Recerca, Desenvolupament Tecnològic i Innovació (R + D + I). Conselleria d'Innovació i Energia.

C.8. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

Ladislao Roig Bustos. Tinent Fiscal.
Pedro J. Barceló Obrador. Magistrat-Jutja Degà.

C.9. MARC NORMATIU SOBRE L'ÚS SOCIAL DE LA LLENGUA

Tomeu Colom (UIB) i Lluís Segura (Institut d'Estudis Autonòmics)

C.10. SEGURETAT SOCIAL I PROTECCIÓ SOCIAL

Alfonso Ruiz Abellán (Director provincial INSS) i Florencio Ingelmo Sánchez (Secretari provincial INSS)

Antonio Contestí Bosch. Director Provincial INEM

José Mª González Díaz. Director provincial del Institut Social de la Marina

Diana Borrás. Direcció general de Planificació i Ordenació Social. Conselleria de Benestar Social.

Serveis tècnics del CES

C.11. VOLUNTARIAT I ORGANITZACIONS

Josep Lluís Riera i Moll. Conselleria de Benestar Social.

C.12. IMMIGRACIÓ

Alejandro Miquel (UIB)